

НОВЫ ЧАС

novychas.by

АГУЛЬНАПАЛІТЫЧНАЯ ШТОТЫДНЕВАЯ ГАЗЕТА

Апошнія выбары
з тэлевізарам

стар. 20

• КУЛЬТУРА • ГРАМАДСТВА • ЭКАНОМІКА
• ЛЮДЗІ • ПАДЗЕІ • ФАКТЫ

ISSN 2218-2144

4–5 ШТО ВЯДОМА
ПРА ЗАБУДОЎШЧЫКА
«ПРЫБУЖСКАГА
КВАРТАЛУ»

«Прыбужскі квартал» на месцы знішчанага гістарычнага забудовы яўрэйскага гета ў Брэсце спрабуе ўзвесці элітны жыллёвы комплекс прэміум-класа

6 ЗОРКА
НАТАЛІ САНЬКО

Цяжка ўявіць Наталю без кветак. У яе дома — маленькі, але вельмі густоўны ружоўнік і цудоўная калекцыя архідэяў. Няхай гэтыя кветкі радуць яе яшчэ доўга-доўга!

7–18

Літаратурная
Беларусь

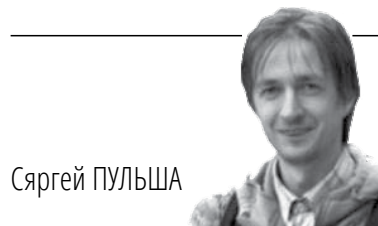
22–23

ЯК У ГОМЕЛІ РУСКУЮ
НАРОДНУЮ РЭСПУБЛІКУ
ЎСТАЛЁЎВАЛІ

Ваенны мяцеж пад кіраўніцтвам былога штабс-капітана Стракапытава і яго наступствы былі адным з галоўных міфаў савецкай гісторыі Гомеля

Без ансамбля

Памылкі «Саюзнай дзяржавы» павінен выпраўляць той, хто іх зрабіў

Сяргей ПУЛЬША

Так супала, што 2 красавіка адкрываецца шостая сесія Палаты прадстаўнікоў Беларусі. Нагадаю, гэта афіцыйны «Дзень яднання народаў» Беларусі і Расіі.

У гэты дзень у 1996 годзе Барыс Ельцын і Аляксандр Лукашэнка падпісалі ў Маскве дамову «Аб стварэнні супольнасці Расіі і Беларусі». Роўна праз год, 2 красавіка 1997-га, была падпісана дамова «Аб Саюзе Беларусі і Расіі». 25 снежня 1998 года кіраўнікі Расіі і Беларусі падпісалі Дэкларацыю «Аб далейшым яднанні Расіі і Беларусі». 8 снежня 1999 года набыла моц дамова аб стварэнні Саюзнай дзяржавы. Во колькі папераў было...

У гэтых дакументах кіраўнікі дзяржаў «цвёрда заявілі аб рашучасці працягнуць паэтапны рух да добраахвотнага аб'яднання ў Саюзную дзяржаву пры захаванні нацыянальнага суверэнітэту дзяржаў — удзельніц Саюза».

Выбачайце за «круглы кубік» — гэта не я прыдумаў. «Аб'яднанне ў Саюзную дзяржаву пры захаванні нацыянальнага суверэнітэту» — гэта на сумленні стваральнікаў так званай «Саюзнай дзяржавы».

І вось нарэшце ў Беларусі ўбачылі: «Саюзная дзяржава» пагражае нашай незалежнасці. Дэпутатка Ганна Канапацкая напярэдадні адкрыцця сесіі Палаты прадстаўнікоў напісала на сваёй старонцы ў Facebook, што «Саюзную дзяржаву» трэба скасаваць:

«Сёння... зноў востра паўстае пытанне захавання незалежнасці і суверэнітэту Беларусі ва ўмовах нечакана рэзкага

фарсіравання інтэграцыйных працэсаў у рамках няскончанага 20-гадовага праекта Саюзнай дзяржавы, што прымушае задумацца, а ці патрэбны беларусам такі праект. Тым больш, калі ўжо створаны і функцыянуе Еўразійскі эканамічны саюз, куды, акрамя Расіі і Беларусі, уваходзяць яшчэ некалькі краін... Праект Саюзнай дзяржавы за 20 гадоў так і застаўся мёртвапапярэдням дзіцём. Прышчэпачкова яго ў сваіх палітычных мэтах выкарыстаў кіраўнік Беларусі. Затым пра Саюзную дзяржаву ўспаміналі хіба што 2 красавіка, і тое даволі вузкае кола людзей. Праект існаваў толькі на паперы і ў частцы створаных фармальнага органаў. І вось сёння ў палітычных мэтах яго пачалі выкарыстоўваць расійскія палітыкі, прычым фактычна з пагрозамі эканамічнага ціску на нашу краіну.

«Магчыма, прыйшоў час паставіць кропку ў гісторыі з Саюзнай дзяржавай, каб назаўсёды спыніць у тым ліку шэраг скандалаў і ўзаемных папрокаў па пытаннях інтэграцыі паміж кіраўніцтвам Беларусі і Расіі, якія зноў пачалі публічна гучаць з канца мінулага года. Зрабіць гэта можна толькі праз рэфэрэндум, які могуць ініцыяваць ці 450 тысяч беларусаў, ці Нацыянальны сход, ці прэзідэнт», — напісала Канапацкая і спытала, хто з яе чытачоў падтрымлівае такую ініцыятыву.

Я вельмі паважаю спадарыню Канапацкую, таму што ведаю: яна шмат робіць для сваіх выбаршчыкаў. Яна правакуе — у тым ліку і падобнымі прапановамі — грамадскую дыскусію. Але, выбачайце, пра які рэфэрэндум ідзе гаворка?

Сапраўды, Канапацкая слушна заўважае: на рэфэрэндуме 1995 года было пытанне: «Ці падтрымліваеце вы дзеянні прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, скіраваныя на эканамічную інтэграцыю з Расійскай

Федэрацыяй?». 83% тых, хто прыняў удзел у галасаванні, выказаліся «за».

Але пры чым тут рэфэрэндум па «Саюзнай дзяржаве»? Хіба «Саюзная дзяржава» прымалася рэфэрэндумам? Не. Хіба стварэнне гэтай структуры атрымала ўсенароднае ўхваленне на рэфэрэндуме? Таксама не. «Эканамічная інтэграцыя» — не ёсць «Саюзная дзяржава», ці не праўда?

«Саюзная дзяржава» не прымалася на рэфэрэндуме. Яе не ўхваліў народ Беларусі. І чаму зараз трэба ладзіць рэфэрэндум, каб яе скасоўваць?

Мне вельмі падабаецца эса знакамитага пісьменніка Віктара Марціновіча, у якім ён зазначыў: ёсць нешта сакральнае ў тым, што ўлада ў Беларусі не змяняецца. Бо тыя, хто раней ганьбіў нацыянальную гісторыю і нацыянальныя сімвалы, зараз павінны іх ухваляць і абараняць — бо гэта падмурак незалежнасці і крыніца іх улады. Тыя,

Лукашэнка і Чарнамырдзін не запытваліся ў беларусаў, калі выкопвалі памежны слуп ў 1996 годзе

хто цкаваў беларускую мову, — зараз павінны яе вывучаць, бо гэта складнік суверэнітэту. І тыя, хто раней касцямі клаўся за «Саюзную дзяржаву», зараз павінны выблытвацца з гэтай пасткі. Самі. Самастойна. «Без ансамбля».

Народ да «Саюзнай дзяржавы» — ні пры чым. Народ нават

супраціўляўся. Дастаткова ўзгадаць шматтысячныя мітынгі ў Мінску 1996–1997 гадоў супраць падпісання тых дамоваў. І безліч іншых акцый у пратэст дэкларацый аб'яднання Беларусі і Расіі.

Тое, што зараз кіраўніцтва Беларусі заганялі ў пастку «Саюзнай дзяржавы» — гэта толькі яго, кіраўніцтва Беларусі, праўна. Хай кіраўніцтва гэта і выпраўляе. Рэфэрэндум па скасаванні «Саюзнай дзяржавы» зробіць уяўленне, нібыта раней народ Беларусі гэтую дзяржаву ўхваліў. А насамрэч — не было нічога такога і блізка. Народ тут быў — ні пры чым.

Лукашэнка і Чарнамырдзін не запытваліся ў беларусаў, калі выкопвалі памежны слуп на мяжы Расіі і Беларусі ў 1996 годзе. Цяпер кіраўнікі Расіі і Беларусі хай укопваюць яго назад — але таксама без народа. Народ не павінен несці адказнасць за безадказныя паводзіны правадыроў.

УМОВЫ ДЛЯ МОВЫ

101 год аднаўлення дзяржаўнасці беларускай мовы

Ігар СЛУЧАК, Аліна НАГОРНАЯ

На тыдні Беларусь адзначала ўгодкі Беларускай Народнай Рэспублікі — дзяржавы, без якой не было б сённяшняй Рэспублікі Беларусь.

Хацелася б нагадаць, што Трэцяя Устаўная грамата была прынятая Радай БНР 25 сакавіка 1918 года, і згодна з ёй Беларуска- Народная Рэспубліка абвешчалася неза-

лежнай дзяржавай. Пацвярджаліся таксама правы і вольнасці грамадзян і народаў Беларусі, абвешчаныя Другой Устаўной граматай, у тым ліку і роўнасць усіх моваў народаў Беларусі. У развіццё Трэцяй Устаўной граматы Народны Сакратарыят БНР прыняў пастанову аб тым, што беларуская мова аб'яўляецца дзяржаўнай, але нацыянальныя меншасці маюць права карыстацца сваёй мовай у стасунках з дзяржаўнымі ўстановамі БНР. У той жа час афіцыйныя акты, дакументы, перапіска паміж дзяржаўнымі ўстановамі БНР павінны весціся па-беларуску. Гэта было абавязковым у справаводстве БНР 101 год таму і не абавязковае ў сучаснай Беларусі.

Пастанова Міністэрства юстыцыі №4 ад 19 студзеня 2009 года «Аб зацвярджэнні інструкцыі па справаводстве ў дзяржаўных органах і арганізацыях Рэспублікі Беларусь» (далей — Інструкцыя па справаводстве) з'яўляецца асноўным дакументам, што рэгулюе афіцыйнае справаводства. Пункт 30 Інструкцыі па справаводстве абавязвае вырабляць бланкі з рэквізітамі на абедзвюх мовах. Гэта правіла распаўсюджваецца на арганізацыі і ўстановы любой формы ўласнасці. Пункт 69 Інструкцыі па справаводстве вызначае, што мовамі справаводства і дакументацыі з'яўляюцца беларуская і руская мовы. У Інструкцыі па справаводстве не прапісаны дэталы парадак ужывання дзяржаўных моваў. Адсутнасць у Законе «Аб мовах» і ў Інструкцыі па справаводстве парадку вызначэння адной з прадугледжаных альтэрнатыву нязрэдка вядзе да парушэння права грамадзяніна на ўжыванне яго роднай мовы і ставіць яго ад пачатку ў невыгоднае становішча, калі ён пазбаўлены інфармацыі на адной з дзяржаўных моваў.

Павінна быць забяспечана магчымасць для кожнага грамадзяніна атрымаць інфармацыю на той дзяржаўнай мове, на якой ён жадае. Таму неабходна забяспечыць магчымасць альбо хуткага і афіцыйнага перакладу неабходных звестак, што запітвае ў арганізацыі грамадзянін, на дзяржаўную мову, на якой справаводства не вядзецца, або неабходна забяспечыць адначасовае стварэнне, выданне і прыняцце дакументаў, што могуць закранаць правы і законныя інтарэсы грамадзян, адразу на дзвюх дзяржаўных мовах. Гэта дазволіць на практыцы рэалізаваць канстытуцыйную норму аб дзяржаўнасці беларускай мовы ў справаводстве і ўзаемаадносінах суб'ектаў з дзяржаўнымі ўстановамі і іншымі арганізацыямі.

А зараз, як мы вам і абяцалі ў мінулым нумары, прыводзім вынікі народнага галасавання «Самы беларускамоўны футбольны клуб — 2018». Апытанне праводзілася ў некалькі тураў, і ў ім удзельнічалі ўсе 46 клубаў Вышэйшай, Першай і Другой ліг нацыянальнага чэмпіянату. У фінал прайшлі 7 камандаў. Гэта былі «Нёман», мінскае «Тарпеда», «Дняпро», «Крумкачы», «Гарадзeya», «Белшына» і «Граніт», якія прызнаны лічацца флагманамі беларускай мовы ў беларускім футболе. Самым жа беларускамоўным па версіі карыстальнікаў сацыяльных сетак (у фінальным апытанні прынялі ўдзел 1996 чалавек) быў прызнаны гродзенскі «Нёман». Ён на 150 галасоў абышоў мінскае «Тарпеда». Трэцяе месца заняў НФК «Крумкачы», што адстаў ад «Тарпеды» на 70 галасоў.

Для «Нёмана» гэта не першая перамога — у 2016 годзе ён ужо перамагав у аналагічным народным галасаванні, а ў 2017-м быў прызнаны самым беларускамоўным клубам у ТОП-150 Рэйтынгу «Самы беларускамоўны спартовы клуб Беларусі», які з 2014 года складае ініцыятыва «Умовы для Мовы». Мы шчыра дзякуем «Нёману», прызёрам і фіналістам апытання, а таксама ўсім клубам, што выкарыстоўваюць беларускую мову ў сваім спартовым жыцці — гэта годная пазіцыя для камандаў нацыянальнага чэмпіянату.

Што тычыцца рэйтынгу «Самы беларускамоўны спартовы клуб Беларусі — 2018», то яго вынікі мы падвядзем у красавіку і абавязкова паведамім вам у гэтай калонцы. У гэтым годзе будзе складацца ТОП-130 самых беларускамоўных камандаў.

Нагадаем, што на скрыню umovutovuy@gmail.com вы можаце даслаць пытанні да аўтараў калонкі, свае пажаданні і прапановы, а таксама цікавыя гісторыі, звязаныя з выкарыстаннем беларускай мовы ў Беларусі, і ваш вопыт абароны сваіх моўных правоў.

«Хацела застрахаваць мужа-зэка, страхоўшчыкі адмаўляюць»

На электронную скрыню Праваабарончага цэнтру «Вясна» напісала жанчына з не зусім звычайнай просьбай пра дапамогу.

«Добры дзень! У мяне пытанне: мой муж адбывае пакаранне на тэрыторыі Беларусі. Я хацела б яго застрахаваць ад няшчасных выпадкаў. Падрабязную інфармацыю ў інтэрнэце не знайшла. Можа вы падкажаце, якая кампанія на тэрыторыі Беларусі можа заключыць дамову з вязнем?» — напісала яна ў лісце.

Праваабаронцы вырашылі разабрацца ў гэтай праблеме. Бо сапраўды, грамадзяне, якія адбываюць пакаранне ва ўстановах пенітэнцыярнай сістэмы, знаходзяцца ў зоне падвышанай рызыкі, і было б слушна, калі б іх жыццё можна было б застрахаваць ад магчымых няшчасных выпадкаў.

Аказалася, што не ўсё з пытаннем страхавання зняволеных так проста.

Яшчэ ў 2014 годзе праваабаронца з Віцебску Леанід Свецкі звяртаўся ў Палату прадстаўнікоў з прапановай распрацаваць і заканадаўча замацаваць права зняволеных на страхаванне ад няшчасных выпадкаў. Дэпутаты перанакіравалі яго прапанову ў Дэпартамент выканання пакаранняў, і адтуль праваабаронцу прыйшоў адказ, што ў такім замацаванні няма неабходнасці, бо ў дзеючым заканадаўстве гэтае пытанне вырашана ў поўным аб'ёме.

Але ці так яно на самай справе? Праваабаронцы вырашылі патэлефанаваць у беларускія страхавыя кампаніі і наўпрост спытаць у кансультантаў пра тое, ці можа ў іх застрахавацца зняволены. Прадстаўнікам усіх страхавых кампаній было агучана наступнае пытанне: «Ці можа ваша кампанія застрахаваць здароўе/жыццё майго мужа, які знаходзіцца ў месцах пазбаўлення волі на тэрыторыі Беларусі?»

І вось якія адказы мы атрымалі.

«У цяперашні час «Белдзяржстрах», зыходзячы з прынцыпу свабоды дамовы добраахвот-

нага страхавання, устаноўленага пунктам 1 артыкула 391 Грамадзянскага кодэкса Рэспублікі Беларусь, не ажыццяўляе страхаванне зняволеных (асуджаных) грамадзян. Гэта звязана з закрытасцю ўстаноў, дзе знаходзяцца зняволеныя, што абцяжарвае атрыманне страхавой выплаты: вынікаў медыцынскіх аглядаў, пракурорскіх праверак, рашэнняў аб распачынанні крымінальных спраў, пастановаў судаў, дакументаў ад следчых, дазнаўцаў, якія пацвярджаюць факт нанясення пабоў. Інфармацыяй аб тым, якія страхавыя кампаніі ажыццяўляюць страхаванне зняволеных (асуджаных) грамадзян, «Белдзяржстрах» не мае», — паведаміла вядучы спецыяліст аддзела метадычнага кіравання медыцынскага страхавання Анастасія Сідорык.

Кансультант кампаніі «Белросстрах» адразу сказала «не», толькі пачуўшы пытанне. У наступнай страхавой кампаніі «Купала» адказалі, што не страхуюць жыццё і здароўе тых, хто знаходзіцца на тэрыторыі Беларусі, то-бок іх страхавыя дзейнічаюць толькі па-за межамі краіны. Цікава, але з інфармацыі, змешчанай на сайце кампаніі, гэта ніяк не вынікае.

У кампаніях «БелВЭБстрахаванне» і «Белкаапстрах» таксама адмовіліся страхавыя жыццё зняволенага. У кампаніі «Індзяржстрах» на зададзенае пытанне адказалі, што на дадзены момант яны не страхуюць фізічных асобаў. А ў страхавой кампаніі «Таск» на сайце змешчана інфармацыя, што дамовы страхавання ад няшчасных выпадкаў не складаюцца ў дачыненні да асобаў, якія знаходзяцца пад следствам або асуджаных да пазбаўлення волі. Дарэчы, гэта адзіная страхавая кампанія, сайт якой утрымліваў такую інфармацыю.

Адзіная страхавая кампанія, якая пагадзілася застрахаваць зняволенага ад няшчасных выпадкаў, была кампанія «Белнафтастрах». Пасля некалькіх хвілін узгаднення дзюўчына-кансультант адказала, што забаронаў на такія паслугі ў заканадаўстве няма, і таму страхаванне магчы-

ма. Для гэтага яна прапанавала сваяку (у дадзеным выпадку жонцы) прыйсці ў офіс кампаніі са сваім пашпарта і з копіяй пашпарту зняволенага.

Але больш чым праз два месяцы пасля публікацыі дадзенага матэрыялу з ПЦ «Вясна» звязалася спецыялістка галоўнага офісу кампаніі «Белнафтастрах» і паведаміла, што першапачатковая інфармацыя, дадзеная кансультантам, была недакладная. Спецыялістка патлумачыла, што, згодна з правіламі страхавання, іх кампанія не займаецца страхаваннем людзей, якія знаходзяцца ў месцах зняволення.

Дадаткова праваабаронцы накіравалі электронны ліст па пытанні страхавання зняволеных у Беларускаю асацыяцыю страхоўшчыкаў, аднак ніякага адказу дагэтуль не дачакаліся.

З атрыманай інфармацыі вынікае, што страхавыя кампаніі ў сваёй большасці самі не зацікаўлены ў аказанні такога віду паслуг, паколькі ім гэта нявыгадна эканамічна і прадугледжвае шмат рызык.

Галоўная прычына такога стаўлення палягае, хутчэй за ўсё, у закрытасці пенітэнцыярнай сістэмы, у сувязі з чым пры наступленні страхавога выпадку больш складана аформіць неабходныя дакументы, высветліць абставіны здарэння, атрымаць медычнае заключэнне, выканаць іншыя, неабходныя ў такім выпадку працэдурныя.

Але ж, напрыклад, у Расійскай Федэрацыі можна налічыць дзясяткі кампаній, якія такія паслугі аказваюць, а таму маюць вопыт працы ва ўмовах пенітэнцыярных устаноў. Хіба цяжка скарыстацца іх напрацоўкамі?

На думку юрыста Праваабарончага цэнтру «Вясна» Паўла Сапелкі, наяўнасць у асуджанага страхавога полісу аб дабраахвотным страхаванні здароўя або ад няшчаснага выпадку магла б палепшыць умовы працы зняволеных, узмацніла б працоўную дысцыпліну і палепшыла стасункі супрацоўнікаў Дэпартамента выканання пакарання з асуджанымі грамадзянамі.

spring96.org

Не прапусціце! Пачаўся прыём матэрыялаў на Конкурс імя Аляксея Караля – 2019

«Новы Час» сумесна з Саюзам беларускіх пісьменнікаў абвешчае прыём матэрыялаў на конкурс маладых журналістаў імя Аляксея Караля.

Ужо ў трэці раз запрашаем моладзь паспрабаваць сябе ў якасці аўтараў адзінай беларускамоўнай газеты. Дзякуючы конкурсу штогод наша рэдакцыя папаўняецца цудоўнымі талентамі аўтарамі. Магчыма, мы чакаем менавіта вас.

Асабліва, калі вы любіце Беларусь, яе гісторыю і культуру, валодаеце беларускай мовай. Вы лічыце, што Беларусь павінна быць вольнай і дэмакратычнай краінай, дзе выконваюцца законы і паважаюцца правы чалавека. Вы ўпэўненыя, што вам ёсць што сказаць людзям. Вы думаеце, што ваша пакліканне — журналістыка. Але вы не ведаеце, з чаго пачаць? «Новы Час» запрашае вас прыняць удзел у конкурсе імя нашага галоўнага рэдактара Аляксея Караля, які адышоў у лепшы свет у верасні 2015 года.

Больш падрабязна пра ўмовы конкурсу чытайце на ад-

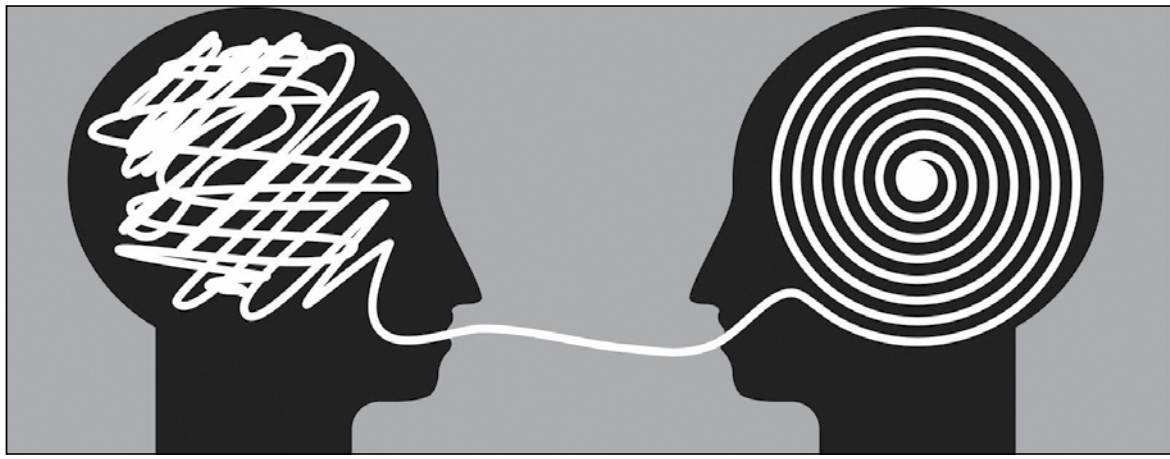
мысловай старонцы на нашым сайце. Там вы можаце пазнаёміцца з мінулагоднімі конкурснымі працамі і лаўрэатамі.

УВАГА! У гэтым годзе ў другі раз абвешчаная намінацыя — «найлепшы літаратурна-крытычны матэрыял», — пераможцы якога будуць вызначаны сакратарыятам ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў».

Уручэнне ўзнагарод адбудзецца 29 траўня 2018 года (час і месца паведамім пасля 20 траўня).

ЗРАБІЦЕ СВОЙ ПЕРШЫ КРОК У «НОВЫ ЧАС». ПАДЗЯЛІЦЕСЯ ТАЛЕНТАМ! ЧАКАЕМ НА ВАШЫ МАТЭРЫЯЛЫ!

ТЫДНЁВЫ АГЛЯД

Малюнак www.4tololo.ru

Важкія дробязі

Сяргей САЛАЎЕЎ

Ёсць пэўныя дробязі, якія іншым разам кажуць пра стан нашай краіны больш, чым нейкія глабальныя рэчы.

Напрыклад, на тыдні намеснік міністра энергетыкі Міхаіл Міхадзюк заявіў, што на сёння ступень га-тоўнасці першага энергаблока Астравецкай АЭС у частцы рэалізацыі праектных рашэнняў можна ацаніць у 87%, другога — у 67%. «У дадзены момант да этапу гідравыпрабавання, халоднай і гарачай абкаткі абсталявання. Пасля паспяховага завяршэння гэтага этапу наступны — фізічны пуск ядзернай устаноўкі першага энергаблока, што азначае загрузку ядзернага паліва ў рэактар і пачатак адпаведных выпрабаванняў на розных рэжымах.

Пасля паспяховага завяршэння фізічнага пуску наступны этап — энергетычны пуск, які будзе ажыццяўляцца з прыпынкамі на магутнасцях праз кожныя 5% для правядзення неабходных выпрабаванняў. На ўзроўні набору магутнасці прыкладна 40% праводзіцца ўключэнне генератара ў сетку з паступовым далейшым наборам магутнасці да праектнай.

«Уся наша праца накіраваная на праходжанне гэтых этапаў у 2019 годзе», — распавёў Міхадзюк у інтэрв’ю «СБ — Беларусь сегодня».

Намеснік міністра энергетыкі таксама паведаміў, што адпрацаванае паліва з Бела-ЭС плануецца накіроўваць на перапрацоўку ў Расію з вяртаннем у Беларусь «высокаактыўных адкідаў, уключаных у шклопадобную матрыцу, з выключэннем доўгажывучых радыенуклідаў». Гэта, па словах намесніка міністра, «дазволіць ажыццявіць іх пахаванне ў заглыбленых прыпаверхневых збудаваннях, а не ў глыбокіх геалагічных фармацыях». Праект стратэгіі абыходжання з адпрацаваным ядзерным палівам БелаЭС цяпер знаходзіцца на разглядзе ўрада.

Мяне заўсёды цікавіў такі падыход да падачы інфармацыі. Нібыта, па словах Міхадзюка, усё добра. Але... Што будзе, калі «халодная і гарачая абкатка

абсталявання» не скончыцца «паспяхова»? Пры наборы магутнасці прыкладна 40% праводзіцца «ўключэнне ў сетку», — а сетка вытрымае? Адпрацаванае паліва «плануецца» накіроўваць у Расію — то-бок, гэта яшчэ неапрабавана? Праект стратэгіі абыходжання з радыеактыўнымі адкідамі знаходзіцца ва ўрадзе — ён яшчэ не падпісаны? Дзе будзе ажыццяўляцца «пахаванне ў заглыбленых прыпаверхневых збудаваннях»?

Ці не варта было б прыпыніць «праходжанне гэтых этапаў» запуску БелаЭС да тых часоў, пакуль мы не атрымаем уцямыня адказы на гэтыя пытанні? «Мірны атам» — гэта не жарт. І тут лепш перастрахавацца. Наеліся мы ўжо Чарнобылю, ці не так?

І, дарэчы. Хто-небудзь тлумачыў Аляксандру Лукашэнку, як АЭС будзе ўбудаваная ў нацыянальную эканоміку Беларусі? Ён гэтае пытанне задаваў два гады таму, а пра такія тлумачэнні нічога не чуваць.

Тым часам канцэрн «Газпрам» выдаў справаздачу пра тое, што ён паставіў у Беларусь у 2018 годзе 20,33 мільярда кубаметраў газу. Паводле ацэнкі гендырэктара кампаніі «Газпрам трансгаз Беларусь» Уладзіміра Маёрава, гэты аб’ём вырас больш чым на мільярд кубічных метраў у параўнанні з 2017 годам.

Фактычная максімальная прадукцыйнасць у аб’ёме 19,6 млн кубаметраў і агульны аб’ём вытворчасці ПСГ (сума адабранага і запампаванага газу) больш за 2 мільярды кубаметраў з’яўляюцца рэкорднымі паказчыкамі за перыяд усёй дзейнасці ПСГ ААТ «Газпрам трансгаз Беларусь».

Што на справе азначаюць словы Маёрава? Па-першае, яны з’яўляюцца фактычным абвясненнем словаў пасла Расіі ў Мінску Бабіча, што «Расія корміць Беларусь». Каб «Газпраму» было не выгадна пастаўляць сюды газ — ён бы гэтага не рабіў. А калі ён рэкордна нарошчвае пастаўкі — значыць, давае Беларусі і мае з гэтага пэўны гешэфт.

Па-другое, рэкордныя пастаўкі газу робяць сумнеўным праект запуску БелаЭС. Навошта нам такое небяспечнае прадпрыемства, калі мы газам перакрываем усе нашы патрэбы ў энергарэсурсах?

Яшчэ 20 гадоў таму ва ўніверсітэце на курсе «Экалогія і бяспека» мы, студэнты, разглядалі магчымасць пабудовы АЭС у

Беларусі. І я тады рабіў даклад на тэму таго, што ў нас няма праблемаў з энергарэсурсамі. У нас ёсць праблема з аплатай гэтых рэсурсаў. Але гэта ўжо — праблема не рэсурсаў, а эканомікі. І тое, што зараз скажаў спадар Маёраў, толькі пацвярджае гэты тэзіс. Мы можам і без АЭС забяспечыцца энерганосьбітамі — трэба толькі разлічвацца за іх.

Яшчэ адна цікавая навіна: прадпрыемства «Віцязь» мае намер у 2019 годзе пачаць серыёсны выпуск хуткіх зарадных станцый для электрамабіляў. Пра гэта паведаміў генеральны дырэктар прадпрыемства Генадзь Азараў на абласной нарадзе па пытанні эфектыўнасці работы прамысловага комплексу Віцебскага рэгіёну.

Паводле слоў гендырэктара, першыя дзве станцыі (ЭЗС) Mode 4 хуткага тыпу (зарядная прылада для электрамабіляў, якая забяспечвае хуткую загрузку — за 15–30 хвілін да 80%) прадпрыемства выпусціць ужо ў сакавіку. Яны цалкам адпавядаюць усім тэхнічным патрабаванням заказчыка — нацыянальнага аператара сеткі «Беларуснафта», па дамоўленасці з якой віцебскі завод у другім паўгоддзі плануе вырабіць не менш за 20 такіх ЭЗС. «Яны будуць усталяваныя па ўсёй краіне ў найбольш знакавых месцах на заправачных станцыях і іншых пляцоўках», — адзначыў Генадзь Азараў.

Безумоўна, гэта добры знак. Галоўнае, каб было што зараджаць гэтымі станцыямі. Тым не менш, калі паставіць такія станцыі, найперш, на заходняй мяжы — можа быць, гэта забавіць і турыстаў? Іфраструктура — першае, на што скардзяцца замежнікі ў Беларусі.

Яшчэ адзін прарыў у нас таксама можа быць. Рэзідэнтам СЭЗ «Гроднаінвест» стала кампанія «Габі-БЕЛ», якая мае намер пабудаваць мэблеваю фабрыку для галандска-шведскай сеткі IKEA. Плануецца стварыць 170 новых працоўных месцаў.

Варта зазначыць, што IKEA некалькі разоў спрабавала трапіць у Беларусь з вытворчасцю мэблі і яе кампанентаў. Але праблема ў тым, што ў кампаніі прыныповы момант: хабар не даваць. І з гэтага ўзніклі праблемы як у нас, так і ва Украіне, і ў Расіі. Але GABI Group, якая мае намер рабіць кампаненты IKEA, — кампанія польская. Можа, нешта атрымаецца?

ФІГУРЫ ТЫДНЯ

Зміцер Дашкевіч

Апазіцыйнага актывіста пакаралі штрафам за заклік ісці ў Курапаты. Хаця ён нікога нікуды не клікаў.

Дашкевіч палічыў, што яго затрымалі, бо міліцыя пакрыў-дзілася на яго словы. Ён сказаў на мітынг 24 сакавіка ў Мінску, што «гэта свята і для «шунявак», і для «ихтамнетов», для ілжывай прапаганды, і нават для самазванца. Бо калі б не 25 сакавіка і незалежнасць, дзе б яны зладзейнічалі? Таму давайце павіншваем іх».

Неўзабаве пасля таго, як Дашкевіч сказаў гэтыя словы і спусціўся са сцэны, ён знік. Ні яго цяжарная жонка Насця, ні яго сябры, ні гледачы таго канцэрту ў Кіеўскім скверы не ведалі, дзе ён і што з ім. Зміцер знайшоўся толькі праз шэсць гадзін — у ізалятары часовага ўтрымання.

Актывіст казаў, што нікога не заклікаў на масавае мерапрыемства. У сваёй прамове на мітынг Дашкевіч казаў пра Курапацкую Варту і зазначыў, што кожную нядзелю ў Курапатах адбываецца малітва за загінулых. І не болей.

Суд пакараў яго штрафам у 1147 рублёў 50 капеек за нібыта «парушэнне парадку правядзення масавага мерапрыемства» (ч. 2 арт. 23.34 КаАП). Такое рашэнне вынес суддзя Іван Касцян.

Ніна Багінская

Знакамітую актывістку 25 сакавіка двойчы за вечар (!) затрымалі за нацыянальную сімваліку. Але пратакол на яе не склалі.

Першы раз яе затрымалі 25 сакавіка каля 18-й гадзіны. Яна вярталася з Курапатаў і на плошчы Якуба Коласа перасядала, каб патрапіць на вечарыну з нагоды Дня Волі ў кавярні на Валадарскага. «Я была ў паліто, на яким я нашыла лозунг «Свабода народу!», — расказала Багінская. — Да мяне падышлі адрозу двое «ціхароў», потым падцягнуўся трэці. Я адмовілася з імі размаўляць, яны пачалі хапаць мяне за рукі. Зварнулася да людзей, каб выклікалі міліцыю. Пад’ехалі міліцыянты ў форме, «ціхарам» яны не прытрымалі. Тыя аднеслі ды пагрузілі мяне ў машыну».

Яе даставілі ў РАУС Савецкага раёна, дзе пратрымалі дзве гадзіны. Багінская абвясціла «маўклівы страйк», усе пытанні ігнаравала. Напачатку дзевятай яе адпусцілі. На развітанне яна зачытала верш Ніла Глывіча «Будзьце праклятыя, каты свабоды!».

Багінская выправілася на Валадарскага, падышла ўшанаваць памяць лідараў БНР ля будынку на Валадарскага, 9. І з бел-чырвона-белым сцягам пайшла па праспекце побач з КДБ. Там за ёй зноў увязаліся.

«Я ім сказала, што гуляю, адпачываю, а сцяг не забаронены. Але яны запіхнулі мяне ў машыну і павезлі ў Маскоўскі РАУС. Я адмовілася выходзіць — яны вынеслі мяне на руках і зацягнулі ў аддзяленне. Зноў іх папярэдзіла, што ніякіх пратаколаў не будзе і размаўляць з імі наогул не збіраюся. Яны выйшлі, пра нешта пачалі дамаўляцца. А потым адзін вяртаецца і кажа: «Багінская, ідзіце дахаты». А палове 11-й я была дома», — расказала Багінская.

Яраслаў Раманчук

Беларускі эканаміст, які крытыкаваў пасла Расіі ў Беларусі Міхаіла Бабіча за словы пра «ўтрыманне» Беларусі з боку Расіі, сустрэўся з апанентам сам-насам.

Паводле Раманчука, адной з тэмаў размовы была яго публікацыя: «Раманчук пра расійскае «мы вас кормім»: Гэта хлусня!».

Пасля сустрэчы Раманчук распавёў «Радзіё Свабода»: «Гутарка працягвалася амаль дзве гадзіны. Гэта была размова двух людзей, якія назіраюць за эканамічнымі працэсамі. Гутарка была вельмі грунтоўная, з дэталямі, з аргументацыяй. Мы абмяркоўвалі, што стаіць за беларускімі заявамі аб суверэнітэце, за расійскімі заявамі аб Саюзнай дзяржаве. Я хацеў зразумець расійскі пункт гледжання».

«Мы не абмяркоўвалі палітычныя пытанні. На ўзроўні эканомікі пазіцыя пасла, паводле яго гэта пазіцыя і Пуціна, — Расія запытаецца ў Беларусі: што вам трэба, чаго вы хочаце? Калі вы хочаце мець крэдыты як расійскія вытворцы, калі хочаце, каб кошта на энерганосьбіты былі як у расійскіх спажываўцоў, — тады трэба глядзець на Саюзную дзяржаву як на прававы механізм ажыццяўлення гэтага. Калі вы, беларусы, хочаце працаваць паводле схемы ЕАЭС — давайце працаваць па ёй», — распавёў Раманчук.

Што вядома пра забудоўшчыка

Дзяніс ІВАШЫН

Некалькі месяцаў трывае грамадскі розгалас вакол будоўлі ў цэнтры Брэста. «Прыбужскі квартал» на месцы знішчанай гістарычнай забудовы яўрэйскага гета спрабуе ўзвесці элітны жыллёвы комплекс прэміум-класа.

Журналісты tut.by яшчэ паўгода таму выказалі здагадку пра мажлівую прыналежнасць забудоўшчыка — кампаніі ТАА «Прыбужскі квартал» — да ўласнікаў ТАА «Маналіт Груп». Аднак у кампаніі гэтую інфармацыю абверглі і спаслаліся на тое, што прадпрыемства не мае аніякага дачынення да «Маналіт Груп» і афіяваных з ім юрыдычных асобаў.

Наўпроставых доказаў тады выяўлена не было. Таму мы вырашылі здзейсніць адмысловае расследаванне, каб расставіць усе кропкі над «і», а таксама публічна назваць імёны тых, хто з'яўляецца бенефіцыярам кампаніі-збудоўшчыка тэрыторыі яўрэйскага гета.

Інвестыцыі перадусім

Падчас Другой сусветнай вайны на гэтай тэрыторыі знаходзіліся расстрэльныя двары Вялікага гета, у якіх гітлераўцы знішчылі тысячы жыхароў Брэста. 17 студзеня 2019 года падчас будаўнічых працаў былі знойдзены першыя парэшткі масавага пахавання людзей. Эксгумацыю з 24 студзеня пачаў праводзіць 52-гі асобны спецыялізаваны пошукавы батальён, які выявіў парэшткі ўжо 1140 чалавек.

Пра гэтае страшнае месца пакутлівай смерці людзей ведалі даўно. У 1964 годзе непадалёк, таксама падчас будоўлі, былі знойдзены чалавечыя парэшткі, якія перанеслі на Трышынскі цвінтар. У 1973 годзе была зробленая чарговая жаклівая знаходка. Улады, аднак, не выканалі абавязкі што да вывучэння архіўнай дакументацыі, не арганізавалі правядзенне археалагічных даследаванняў, не імкнуліся стварыць у гэтым раёне мемарыяльны комплекс. Насуперак усяму, яны вырашылі знайсці інвестара для забудовы. Усё вырашыў фінансавы чынік.

У 2012 годзе была ўхвалена інвестыцыйная дамова з італьянскай кампаніяй СТАА «Італінвест», якая павінна была ажыццявіць комплексную забудову гэтай тэрыторыі офіснымі і гандлёвымі аб'ектамі. Гэты праект застаўся не рэалізаваны, і ў 2016 годзе быў знойдзены новы інвестар — ТАА «Прыбужскі квартал».

Пад рэалізацыю праекту адведзеная зямля агульнай плошчай амаль 0,83 гектара. Будаўніцтва ажыццяўляецца на тэрыторыі комплекснай гісторыка-культурнай каштоўнасці 2-й катэгорыі — «Гістарычны цэнтр Брэста», якая пад

шыфрам 112E000002 занесеная ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцяў (ГКК) Рэспублікі Беларусь паводле пастановы Савета міністраў Беларусі ад 14.05.2007 года №578. Да яе адносяцца будынкі і збудаванні, планіровачная структура, ландшафт і — што вельмі важна — культурны пласт.

Не зважаючы на статуснасць тэрыторыі, пад знос трапляе шэраг будынкаў, узведзеных яшчэ за польскім часам. Для рэалізацыі будаўнічага праекту забудоўшчык зруйнаваў дом з адрасам Машэрава, 58 — аднапавярховы каменны дом з мезанінам і двухскатным дахам, збудаваны яшчэ ў 1921 годзе з двухпавярховага, які стаяў тут раней. Такі ж самы лёс напатакаў і суседні дом на Машэрава, 60 — перабудаваны ў 1926 годзе аднапавярховы дом з мезанінам, узведзены яшчэ ў 1901 годзе. У межах запланаванай забудовы цалкам знішчаюць і будынак на Куйбышава, 87 — яскравы прыклад міжваеннай польскай гарадской забудовы, аднапавярховы драўляны жылы дом на дзве кватэры, які быў збудаваны ў 1930 годзе і ў нязменным стане дайшоў да нашых дзён.

Шмат падстаў для роздуму дае факт, што ўсе гэтыя будынкі нібы адмыслова не былі ўключаныя ў пазначаны вышэй Дзяржаўны спіс ГКК, хаця, безумоўна, былі часткай захаванай да 2018 года забудовы гістарычнага цэнтру Брэста, і перадусім часткай Вялікага гета Брэста, якое — разам з Малым — было адным з найбуйнейшых месцаў уязнення і знішчэння яўрэяў у Еўропе.

Паміж Брэсцкім аблвыканкам і ТАА «Прыбужскі квартал» 19 красавіка 2016 года была ўхвалена інвестыцыйная дамова на будаўніцтва шматкватэрнага жылога дома з гандлёвым комплексам у цэнтры Брэста — у межах вуліц Савецкая, Дзяржынскага, Куйбышава і праспекту Машэрава. Падрыхтоўчы этап будаўніцтва распачаўся 17 верасня 2018 года. Будоўля павінна быць завершаная да сёлетняга святкавання ў верасні 1000-годдзя гораду.

ТАА «Прыбужскі квартал»

Паводле пададзеных Міністэрствам юстыцыі Беларусі выпісаў з Адзінага дзяржаўнага рэгістру юрыдычных асобаў і індывідуальных прадпрыемстваў (далей АДР), кампанія ТАА «Прыбужскі квартал»

зарэгістраваная адміністрацыяй Маскоўскага раёна Брэста 30.07.2015 года. Асноўным відам дзейнасці з'яўляецца здача ў арэнду ўласнай і арэндаванай нерухомай маёмасці. Статутны фонд складае 500 рублёў (тут і далей усе грашовыя паказнікі пададзеныя з улікам дэнамінацыі. — аўт.). Заснавальнікамі кампаніі з'яўляюцца ТАА «Рэалці Інжынірынг» (памер долі — 1%) і ТАА «Маналіт Груп», якая 14.02.2018 года была выведзеная са складу ўласнікаў і заменена кампаніяй ТАА «Квад Груп». Апошняй належыць 99% долі ТАА «Прыбужскі квартал». Кіраўніком «Прыбужскага кварталу» з 01.10.2018 года з'яўляецца Уладзімір Біруля, які, паводле дадзеных адкрытага доступу, працаваў раней у кампаніі «Маналіт груп» спецыялістам па інвестыцыях.

Да яго кампанію з моманту заснавання і да канца траўня 2017 года ачольваў Аляксей Ермашоў, а пасля яго кіраўніцтва здзяйсняў ІІ Аляксандр Казак.

Аляксей Сяргеевіч Ермашоў быў чальцом кіравання і дырэктарам па развіцці ТАА «Маналіт Груп». З'яўляецца заснавальнікам і чальцом кіравання ТАА «Квадрат груп» (не блытаць з «Квад Груп»), якой належыць брэнд «MDeveloper».

Аляксей Ермашоў. Фота sb.by

Аляксею Ермашову належаць 50% расійскай кампаніі ТАА «ГКМ Інжынірынг», а да 2016 года ён валодаў паловай долі таксама расійскай кампаніі ТАА «Рентал Інжынірынг».

Характэрна, што ў выпісе з АДР адсутнічае інфармацыя пра тое, хто ачольваў кампанію «Прыбужскі квартал» на працягу чатырох месяцаў, з 31.05.2018 года і па 01.10.2018 года. Цалкам мажліва, што ў гэты перыяд прадпрыемства наогул функцыянавала без асноўнага кіраўніка.

Падобна, што кампанія «Прыбужскі квартал» была створаная ўласнікамі менавіта для рэалізацыі праекту пабудовы элітнага

жылля ў цэнтры Брэста. «Маналіт Груп» усё ж меў дачыненне да гэтай кампаніі, але з пэўных прычынаў, якія стануць зразумелымі з расследавання, вымушаны быў выйсці са складу ўласнікаў кампаніі-збудоўшчыка. Папярэдне скажам, што звязана гэта з неабходнасцю мінімізацыі мажлівых фінансавых рызыкаў і рэпутацыйных стратаў для канцавога бенефіцыяра, які, як мы бачым, хаваецца за іншымі афіяванымі кампаніямі.

Абедзве кампаніі-ўласніцы «Прыбужскага кварталу» пазначаны ў АДР у якасці беларускіх, аднак ці адпавядае гэта рэчаіснасці?

ТАА «Рэалці Інжынірынг», Мікалай Ермашоў, Яўген Чумак і Аляксандр Штоц

Пачнём з кампаніі з мінімальным памерам долі ўласнасці «Прыбужскага кварталу» — ТАА «Рэалці Інжынірынг». Мінскі гарвыканкам зарэгістраваў яе 31.05.2007 года з першапачатковай назвай «СпецТрансІндустрыя», змененай на бягучую назву ў 2014 годзе. З моманту стварэння яна спачатку знаходзілася ў Мінску, на вуліцы Бабушкіна, затым змяняла адрас на Калодзішчы, на вёску Вялікае Сціклева, аграгарадок Хацежына Мінскага раёна, а ў 2019 годзе вярнулася ў сталіцу і знаходзіцца зараз на вуліцы Сяліцкага, дом 37, пакой 21. Паводле АДР, прадпрыемства займаецца дзейнасцю ў галіне архітэктуры, а статутны фонд складае 480 рублёў. З 10.10.2018 года кампанію ачольвае Пётр Пшэн, які да гэтага працаваў у «Маналіт груп», меркавана, кіраўніком фінансавай службы.

А зараз цікавая інфармацыя: адзіным уласнікам «Рэалці Інжынірынг» са 100-працэнтнай доляй з'яўляецца ТАА «Квад Груп». Характэрна, што ў склад уласнікаў гэтай кампаніі была ўведзеная ў чэрвені 2017 года, да гэтага «Рэалці Інжынірынг» кантралявалі, згодна дадзеным беларускага Міністэрства юстыцыі, фізічныя асобы з Расійскай Федэрацыі — Мікалай Сяргеевіч Ермашоў, Яўген Уладзіміравіч Чумак і Аляксандр Георгіевіч Штоц.

Мікалай Ермашоў — брат Аляксея Ермашова. Да снежня 2016 года ён быў адным з уласнікаў і (да студзеня 2017 года) топ-менеджарам ТАА «Маналіт Груп». Займаў 164 пазіцыю ў ТОП-200 паспяховых і ўплывовых бізнесменаў Беларусі за 2017 год паводле версіі выдання ej.by.

Мікалай Ермашоў

У 2014 годзе быў лаўрэатам штогадовага конкурсу «Чалавек справы» ў намінацыі «За высокую якасць бізнес-паслугаў у сферы будаўніцтва». Старшыня наглядальнай рады ТАА «СУ-3 Белбуд». Удзельнічае ў рэстарыйным бізнесе (рэстарцыі «Госці», «7 Комнат»). Сярод актываў — ТАА «Зялёная Гавань» і іншыя.

Вынікае, што кола замкнулася на адной юрыдычнай асобе — кампаніі ТАА «Квад Груп», якая, па-сутнасці, і з'яўляецца на сёння ўласнікам «Прыбужскага кварталу».

ТАА «Квад Груп»

У адкрытым доступе практычна адсутнічае дадатковая інфармацыя пра дзейнасць гэтай кампаніі. Звестак пра яе няма і ў гандлёвых анлайн-каталогах. Паводле інфармацыі з АДР, кампанія ТАА «Квад Груп» зарэгістраваная 19.05.2016 года Мінскім аблвыканкамам. Асноўны від дзейнасці — аптэвы гандаль лесаматэрыяламі, санітарна-тэхнічным абсталяваннем і будаўнічымі матэрыяламі. За невялікі час існавання гэтая кампанія ўжо тройчы мяняла сваё месцазнаходжанне: у 2017 годзе з вёскі Вялікае Сціклева яна перабралася ў аграгарадок Хацежына (усё — Мінскі раён), у 2018 годзе пераехала ў сталіцу і змяніла адрас спачатку на мінскую вуліцу Ляўкова, дом 30, а потым на вуліцу Перадавую, дом 15. Уласнікамі «Квад Груп» з'яўляецца расійская ТАА «Рентал Інжынірынг» і гаданы вышэй грамадзянін Расійскай Федэрацыі Яўген Уладзіміравіч Чумак. Апошні — адначасова і кіраўнік кампаніі «Квад Груп» з моманту яе стварэння.

Яўген Чумак да чэрвеня 2016 года быў саўласнікам ТАА «Маналіт Груп», з'яўляецца бізнес-партнёрам братаў Ермашовых.

Яўген Чумак. Фота znk.by

Абодва ўласнікі «Квад Груп» маюць парытэтную долю ў 50 працэнтаў маёмасці кампаніі. Як бачым, гаспадарамі «Прыбужскага кварталу» з'яўляюцца рэзідэнты Расійскай Федэрацыі.

Цікава, што, паводле інфармацыі інспекцыі МНС па Мін-

«Прыбужскага кварталу»

скай вобласці і Мінску, «Квад Груп», пачынаючы з 01.08.2018 года па 01.01.2019 года, мела запазычанасці па пляцяжах у бюджэт. Згодна са звесткамі, пададзенымі на інфармацыйным рэсурсе Вярхоўнага суда Беларусі, 22.01.2019 года ад МНС паступіла заява ў гаспадарчы суд пра банкруцтва ТAA «Квад Груп», але амаль праз тыдзень гэтая заява была адкліканая.

«Рентал Инжиниринг», Аляксей Ермашоў

Для раскрыцця ўсёй схемы высветлім, каму належыць кампанія ТAA «Рентал Инжиниринг». Паводле інфармацыі з Адзінага дзяржаўнага рэестру юрыдычных асобаў Расійскай Федэрацыі (рус. ЕГРЮЛ), прадпрыемства зарэгістравана 15.01.2014 года інспекцыяй ФПС РФ па горадзе Кліну Маскоўскай вобласці з юрыдычным адрасам у горадзе Хімкі. Асноўным відам дзейнасці з'яўляецца аптovy гандаль машынамі і абсталяваннем для здабычы карысных выкапняў і будаўніцтва. Статутны фонд — 10 тысяч расійскіх рублёў. Генеральным дырэктарам прадпрыемства з'яўляецца Андрэй Сенін. Адзіным жа ўласнікам кампаніі «Рентал Инжиниринг» з'яўляецца ўжо вядомы нам Яўген Чумак.

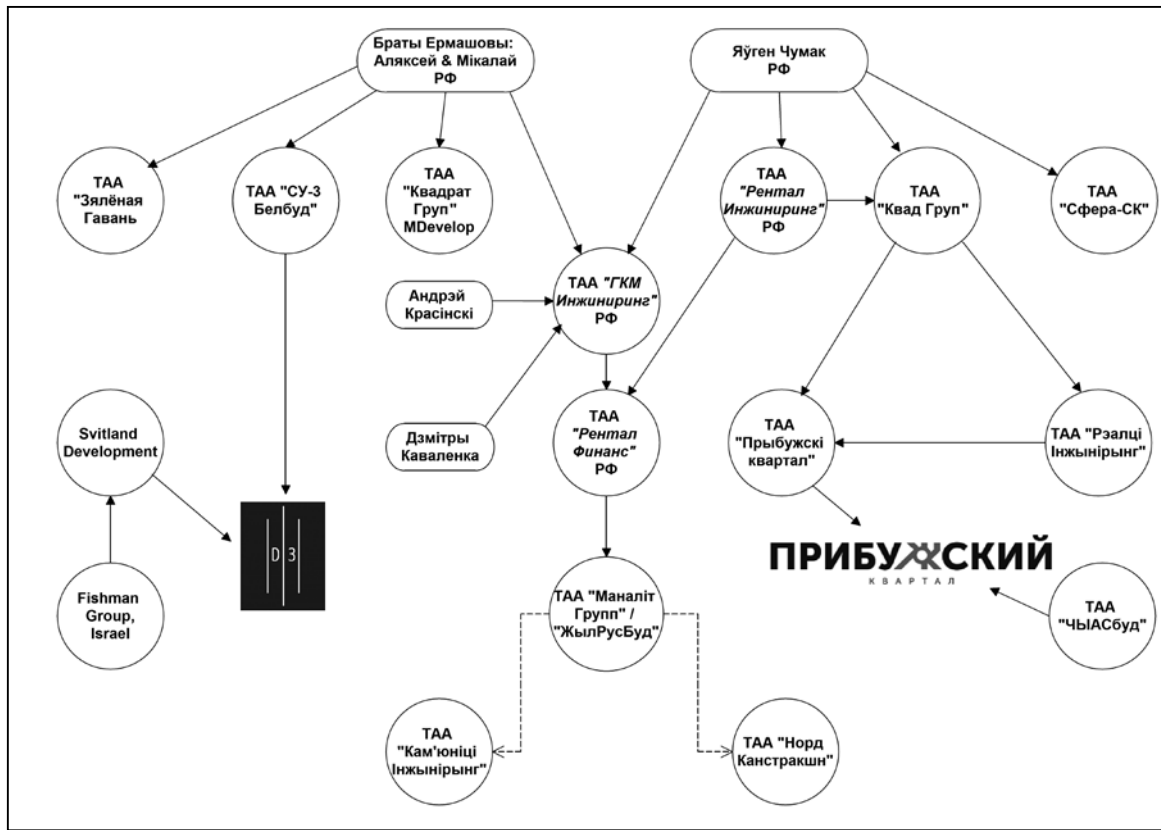
Характэрна, што да лютага 2018 года адным з уласнікаў кампаніі быў таксама і Аляксей Ермашоў. Абодвум належала па 50 працэнтаў кампаніі. Прадпрыемства згадваецца сярод заснавальнікаў яшчэ адной расійскай юрыдычнай асобы — ТAA «Рентал Финанс».

З усяго пададзенага вышэй вынікае, што ТAA «Прыбужскі квартал» цалкам належыць замежнаму капіталу без удзелу беларускіх кампаніяў.

Падчас правядзення расследавання вызначана, што гаспадар кампаніі-забудоўшчыка яўрэйскага гета Яўген Чумак з'яўляецца таксама саўласнікам яшчэ нядаўна адной з найбуйнейшых дэвелаперскіх кампаніяў Беларусі — ТAA «Маналіт Груп».

«Маналіт Груп»

Гэтая кампанія да нядаўняга часу з'яўлялася вельмі значным гульцом на будаўнічым рынку Беларусі. Яна мае датычнасць да рэалізацыі прыблізна 100 праектаў рознай складанасці, у іх ліку: будаўніцтва ў якасці генпадрадчыка жылога комплексу прэміум-класа «D3» у Мінску, спартовы комплекс «Сонечная даліна» ў парку «Курасоўшчына» з навучальна-спартовым цэнтрам гарнальжынага спорту і пунктам пракату, некалькі аб'ектаў спартова-забаўляльнага комплексу «Мінск-Арэны» — веладром і шматузроўневы паркінг. «Маналіт Груп» удзельнічаў у маштабнай забудове мікрараёна «Лебядзіны» («Лебяжый») на праспекце Пераможцаў у Мінску (дамы №8 і №9 з агульнай плошчай больш за 40 тысяч квадратных метраў), будаваў жылыя дамы ў шэрагу населеных пунктаў Мінскай вобласці: Заслаўі, Фаніпалі, Жодзіне, Калодзіш-

чах, Азярцы, Салігорску. Апроч гэтага кампанія рэалізоўвала будаўніцтва адміністрацыйнага комплексу па вуліцы Гусоўскага ў Мінску і лагістычнага цэнтру «Налан» у вёсцы Хацежына Мінскага раёна, гандлёвых цэнтраў сеткі гіпермаркетаў «Гиппо» і «Скала» ў Мінску і шмат іншых інвестыцыйных праектаў.

Паводле інфармацыі з АDR, ТAA «Маналіт Груп» зарэгістраваная 29.11.2005 года Мінскім аблвыканкамам са статутным фондам 500 рублёў. Асноўным відам дзейнасці кампаніі з'яўляецца агульнае будаўніцтва. Цікава, што з 2005 па 2017 год кампанія 7 разоў змяняла месцазнаходжанне свайго юрыдычнага адрасу: ад аграгарадкаў Калодзішчы і Хацежына, вёскі Вялікае Сціклева (усё Мінскі раён) да Лельчыцкага сельсавета Гомельскай вобласці, горада Ліда Гродзенскай вобласці і Магілёва.

Паводле дадзеных Міністэрства юстыцыі, заснавальнікамі «Маналіт Груп» з'яўляліся Яўген Чумак і Мікалай Ермашоў, які персанальна ачольваў кампанію да 2017 года (зараз кіраўніком з'яўляецца Сяргей Кутузаў). Агульны штат супрацоўнікаў кампаніі налічваў 1500 чалавек. Адным з уласнікаў кампаніі «Маналіт Груп» на працягу амаль чатырох гадоў быў таксама іх бізнес-партнёр па «Рэалці Инжиниринг» Аляксандр Штоц.

Увесну 2016 года «Маналіт Груп» трапляе ў цэнтр скандалу, звязанага з назапашваннем кампаніяй вялізнай запазычанасці па выплаце заробкаў сваім супрацоўнікам у памеры 130 тысяч рублёў. Паказальна, што адбываецца гэта на фоне істотнага павелічэння прыбытку кампаніі. Паводле дадзеных Міністэрства фінансаў Беларусі, чысты прыбытак «Маналіт Груп» толькі за першы квартал 2016 года ў параўнанні з аналагічным перыядам 2015 года павялічваецца ў 4,2 (!) раза — з 360400 да 1510800 рублёў. Вялізная колькасць скрайне негатыўных

водгукаў пра кампанію ад яе непасрэдных супрацоўнікаў, якія маюцца на сэрвісах ацэнкі дзейнасці працадаўцаў, цалкам адлюстроўвае гэтую сітуацыю.

Для вырашэння фінансавых праблемаў «Маналіт Груп» пачынае рэарганізацыю. Так, 30.11.2016 года шляхам выдзялення з яе ствараецца ТAA «Норд Канстракшн», на якую пераводзяць усю дэбіторскую запазычанасць. Аднак, паводле крыніцы onliner.by, кампанія не ініцыюе аніводнага судовога працэсу, каб вярнуць свае грошы. Падчас расследавання вызначана, што «Норд Канстракшн» фігуруе ў зводах за 2018–2019 гады ў якасці вінаваўца ў эканамічных судах Мінскай, Гомельскай вобласці і Мінска з агульнай сумай пазыкаў звыш за 185 тысяч рублёў. У той жа час на інфармацыйным рэсурсе Вярхоўнага суда не знойдзены ініцыяваныя кампаніяй эканамічныя справы па вяртанні ўласных грошай ад контрагентаў.

Вядома, што асноўнымі вінаваўцамі «Норд Канстракшн» з'яўляліся чатыры кампаніі: ТAA «Магнус Груп», ТAA «Мінскі Дом Вокнаў», ТAA «Белінвест-інжинірынг» і ТAA «Кампанія Дрэўка». Першыя дзве зараз знаходзяцца ў працэсе ліквідацыі і мелі дачыненне да бізнесоўца Юрыя Чыжа, які выйшаў са складу ўласнікаў гэтых кампаніяў. Апошняю, «Кампанія Дрэўка», што з'яўлялася адным з найбуйнейшых прад-

прыемстваў дрэваапрацоўкі Лельчыцкага раёна Гомельскай вобласці, асабіста ачольваў Аляксей Ермашоў.

То-бок кампанія, звязаная з братамі Ермашовымі, мела запазычанасць перад іншай, выдзеленай з «Маналіт Груп». Фінансавы крызіс не абышоў бокам і «Кампанія Дрэўка», у дачыненні да якой у жніўні 2017 года Эканамічны суд Мінскай вобласці ўхваліў рашэнне пра прызнанне банкрутам і пачаў ліквідацыйны працэс. Крэдытары маюць патрабаванні да «Кампаніі Дрэўка» на агульную суму 7.863.512,47 руб. (больш за 3,8 мільёна долараў).

Цікава, што пэўны час «Маналіт Груп» была зарэгістраваная менавіта ў будынку цэха дрэваапрацоўкі з побытавымі памяшканнямі ў Лельчыцкім сельсаветае, на 61-м кіламетры трасы Р128 — там жа, дзе знаходзілася «Кампанія Дрэўка» і «Норд Канстракшн»!

У сакавіку 2017 года «Маналіт Груп» працягвае рэарганізацыю і выдзяляе з сябе яшчэ адну кампанію — ТAA «Кам'юніці Инжиниринг», якая практычна адразу пачынае рэалізацыю будаўнічых праектаў у Салігорску. Адзін з іх — будаўніцтва жылога дома на месцы стадыёна школы №2, якое, паводле інфармацыі мясцовай прэсы, выклікае шквал негатыўных эмоцый у жыхароў шахцёрскага горада. Паказальна, што гэтая наваствораная кампанія ўжо ў лістападзе

2017 года мела запазычанасць па пляцяжах у бюджэт. Аднак гэта не перашкаджае будоўлі, кватэры для продажу ў гэтым доме прапануе ўжо іншы актыў Ермашовых — ТAA «Квадрат Груп».

У верасні 2017 года «Маналіт Груп» трапляе ў новы гучны скандал у Фаніпалі, звязаны з рэалізацыяй праекту пабудовы жылога дому «Моладзевы», які ператвараецца ў даўгабуд і які рэалізоўвае, збоўшага, кампанія «Квадрат Груп». Абураныя інвестары запісваюць нават відэазварот да Лукашэнкі, аднак дом будуецца яшчэ на працягу года і ўводзяць толькі ў 2018 годзе.

На фоне паглыблення фінансавых праблем «Маналіт Груп» Мікалай Ермашоў, Яўген Чумак і Аляксандр Штоц у 2016 годзе выходзяць са складу яго заснавальнікаў, а ўсе іх долі пераходзяць згаданай вышэй расійскай ТAA «Рентал Финанс», якая на гэты момант з'яўляецца стопрацэнтным уласнікам кампаніі. Кіраўніцтва кампаніі спрабуе запэўніць сваіх кредытараў, што новы расійскі ўласнік нібыта зможа вырашыць усе фінансавыя праблемы. Фінальным акордам робіцца змяненне ў сакавіку 2017 года добра вядомай кредыторам назвы кампаніі «Маналіт Груп» на «ЖылРусБуд» (рас. 11. «ЖилРусСтрой») і вывадзненне кампаніі з заснавальнікаў «Прыбужскага кварталу».

Эканамічны суд Магілёўскай вобласці 28.12.2018 года ў адносінах да ТAA «ЖылРусБуд» ухваліў вызначэнне пра пачатак працэдур банкруцтва. Паводле матэрыялаў справы, кампанія мае запазычанасць перад бюджэтам у памеры 1551597,73 рублёў (больш за 720 тысяч долараў). Згодна з інфармацыяй onliner.by, агулам з «ЖылРусБуд» толькі з 2015 па студзень 2017 года судзіліся ажно 680 разоў!

Схема з вывадам са складу ўсіх заснавальнікаў кампаніі і замянай іх на замежную кампанію вельмі падобная да схемы, якую выкарыстоўваюць для пазбягання субсідыярнай адказнасці па пазыках, асабліва калі неплацежаздольнасць кампаніі ёсць вынікам дзейнасці яе кіраўніцтва. У гэтым выпадку, каб унікнуць пагрозы грамадзянска-прававога і крымінальнага пераследу ўласнікаў і кіраўніцтва кампаніі досыць часта яе новым гаспадаром робяць афшорную кампанію і прызначаюць новага кіраўніка-нерэзідэнта.

Прапануем чытачам пільна вывучыць далейшую інфармацыю і самастойна зрабіць выснову, ці адпавядае аперацыя з «Маналіт Груп» схеме пазбягання адказнасці.

Працяг у наступным нумары

Скрыншот з відэазвароту да Лукашэнкі інвестараў ЖД «Моладзевы» ў Фаніпалі

Зорка Наталі Санько

Уладзімір АРЛОЎ

У хуткапыннасці сучаснага, перанасычанага падзеямі ды інфармацыяй жыцця здараецца так, што ты вельмі даўно знаёмы з некім, сустракаешся на літаратурных прэзентацыях і вернісажах, у рэдакцыях і выдавецтвах, але гэтае знаёмства не пераходзіць мяжы ўзаемапавагі і ветлівасці.

Але аднойчы надыходзіць момант, калі як быццам нанова адкрываеш для сябе гэтага чалавека, і ягонае жыццё паўстае перад табой ува ўсёй сваёй шматфарбнасці і непаўторнасці. Высвечваецца сапраўднае значэнне асобы. Так у мяне адбылося з Наталіяй, спадарожніцаю жыцця майго шматгадовага рэдактара і сябра Змітра Санько.

Наталія прыйшла на свет семдзясят гадоў таму ў старадаўнім украінскім горадзе Жоўква, вядомым сваім замкам, што быў рэзідэнцыяй манарха нашых продкаў — вялікага князя і караля Яна Сабескага. На пачатку XX стагоддзя Жоўква, якая тады разам з усёй Галіцыяй уваходзіла ў склад Аўстра-Венгрыі, «адзначылася» і ў гісторыі беларускай літаратуры. Менавіта там у базільянскай манастырскай друкарні ў 1906 годзе Цётка (Алаіза Пашкевіч) выдала свае паэтычныя кнігі «Скрыпка беларуская» і «Хрэст на свабоду».

Месца нараджэння, genius loci часта, калі і не прадвызначаюць лёс асобы, то, прынамсі, метафізічна ўплываюць на жыццёвы шлях. У Наталі ён будзе звязаны і з гісторыяй, і з кніжнай справай.

Наталін бацька Міхаіл Шчука быў кадравым вайскоўцам родам з Лепельшчыны, маці Вольга (у дзявоцтве Дайнека) мела настаўніцкую адукацыю, а нарадзілася ў Клічаве. У 1955-м сям'я вярнулася на радзіму. Найбольш уразіла сямігадовую дзяўчынку тое, што ў беларускай сталіцы не размаўлялі па-беларуску. Гэтае зусім не радаснае дзіцячае адкрыццё пазней таксама адгукнулася ў лёсе — заўсёдным імкненнем адстойваць спрадвечнае, роднае.

Спатоліць яшчэ неасэнсаванае дзіцячае прыцягненне да беларускага слова Наталі дапамагала клічавская бабуля, добрая пяха Паліна, што на радасць дзецям і ўнукам пражыла больш за сто гадоў. Асабліва, як згадвае ўдзячная ўнучка, ейную душу кранала народная песня «Я пасею агурочки».

Можна сказаць, што ўжо з тых далёкіх часоў Беларусь сталася для Наталі зоркаю, якая вяла яе па жыцці.

Пасля школы, закончанай са срэбным медалём, Наталія паступіла на біялагічны факультэт БДУ, дзе спецыялізавалася на кафедры біяхіміі і біяфізікі. Там

і пазнаёмілася з будучым мужам Змітром Санько, які стане вядомым выдаўцом і асветнікам-адрэджэнцам.

Трапіўшы па размеркаванні ў Беларуска-навукова-даследчы інстытут гематалогіі і пералівання крыві, Наталія выявіла схільнасць да эксперыменту і атрымала некалькі патэнтаў на вынаходкі. Яна падрыхтавала дысертацыю на «закрытую» тэму (экспрэс-метады вызначэння характарыстык крыві ў палявых умовах), аднак заняткі навукай саступілі месца іншым клопатам і інтарэсам.

На пачатку 1970-х разам са Змітром Наталія ўвайшла ў нонканфармісцкую творчую суполку «На паддашку». Яе пасяджэнні адбываліся ў майстэрні мастака Яўгена Куліка, што месцілася пад дахам дома, які стаяў на галоўным менскім праспекце акурат насупраць будынку КГБ. Ва «ўсёмагутным» ведастве і не падазравалі, што побач з ім збіраецца інтэлігенцыя з выразнымі апазіцыйнымі поглядамі: Зянон Пазыняк, Лявон Баразна, Міхась Чарняўскі, Аляксей Марачкін, Віктар Маркавец, Міхась Раманюк, Алесь Разанаў...

«На Паддашку» не толькі абмяркоўвалі палітычную і культурную сітуацыю ў краіне. Там нараджаліся ідэі спачатку культурніцка-асветных, а затым і палітычных акцый і праектаў. Наталія Санько брала ўдзел у арганізацыі мастацкіх выставаў да 100-годдзя з дня нараджэння Цёткі (згадаем дзяцінства нашай гераіні ў Жоўкве) і да 500-годдзя аўтара знакамітай «Песні пра зубра» Міколы Гусоўскага, якія прагучалі як выклік афіцыйнаму мастацтву.

Калі вам у рукі патрапіць тагачаснае выданне «Песні...»

З Радзімам Гарэцікам на прэм'еры оперы Яна Голанда «Чужое багацце нікому не служыць». 7 ліпеня 2009 г. Фота з сямейнага архіва

з ілюстрацыямі Яўгена Куліка, ведайце: беларуска ў традыцыйным строі з дачушкай на руках, што знаходзіцца ў цэнтры аднаго з графічных аркушаў, — гэта Наталія.

Разам з мужам ды іншымі аднадумцамі яна ўдзельнічала ў падрыхтоўцы першага, нелегальнага, выдання працы Міколы Ермаловіча «Па слядах аднаго міфа», якая ўвайшла ў гісторыю беларускага самавыдату і спрычынілася да плённай навуковай дыскусіі пра ўтварэнне Вялікага Княства Літоўскага. Праблемаў была безліч. Можна пачаць з таго, што ў савецкія часы ўсе друкавальныя машыны стаялі на ўліку ў спецслужбах, а памнажэнне непадцензурных «крамольных» тэкстаў (нават пад звычайную капірку) каралася паводле Крымінальнага кодэксу і магло прывесці ў турму.

Але з дапамогаю сваякоў набылі ў Смаленску машынку, Наталіна маці дамовілася з майстрамі, што крыху выраўнялі шрыфт і паставілі беларускія

літары «ў» ды «і». Калі машынапісны тэкст быў памножаны на ратапрынце і набыў выгляд нечага накшталт шпалерных рулонаў, Наталія і Зміцер зноў і зноў раскочвалі тыя рулоны па кватэры і выразалі нажніцамі старонку за старонкай. Якая гэта нялёгка і карпатлівая праца, ведаю з уласнага досведу: мы з сябрам, цяпер вядомым пісьменнікам Вінцэсам Мудровым, таксама займаліся самавыдатам і разам з маёй маці шмат дзён разразалі, да прыкладу, рулоны з «Расійска-крыўскім (беларускім) слоўнікам» Вацлава Ластоўскага.

Жыццё Наталі Санько ўсё больш звязалася з кнігавыдавецкай справай. На пачатку 1990-х яна супрацоўнічала з выдавецтвам «Беларусь», якое распачало выпуск беларускамоўнага адрывага календара «Родны край» (пасля Другой сусветнай вайны такія календары не выходзілі). Наталія рыхтавала для «Роднага краю» нататкі пра славетых суайчыннікаў, і

Калі вам у рукі патрапіць тагачаснае выданне «Песні пра зубра» з ілюстрацыямі Яўгена Куліка, ведайце: беларуска ў традыцыйным строі з дачушкай на руках, што знаходзіцца ў цэнтры аднаго з графічных аркушаў, — гэта Наталія

гэта была ўдзячная праца, бо календар выходзіў 100-тысячным накладам.

Не пабаюся сказаць, што Наталія Санько адна з першых у нашай краіне асвоіла персанальны кампютар, які толькі пачынаў заваёўваць пазіцыі ў выдавецкім працэсе. Яна стварыла макеты такіх папулярных кніг, як «Дзесяць бітваў» Міхася Чарняўскага, «Адкуль наш род» (Уладзімір Арлоў) і «Дзесяць вякоў беларускай гісторыі» (ён жа ў суаўтарстве з Генадзем Сагановічам. Бліскуча справілася

Наталія са складаным макетаваннем кнігі «150 пытанняў і адказаў з гісторыі Беларусі», вельмі патрэбнай ва ўмовах невысокага ўзроўню гістарычнай свядомасці нашага грамадства.

Шчырая падзяка належыць Наталі і за ўдзел у падрыхтоўцы выдадзеных шматтысячнымі накладамі ілюстраваных выданняў «Краіна Беларусь» і «Вялікае Княства Літоўскае» (Уладзімір Арлоў і мастак Зміцер Герасімовіч) і нядаўняй кнігі «Айчына: маляўнічая гісторыя. Ад Рагнеды да Касцюшкі» (Уладзімір Арлоў і мастак Павел Татарнікаў).

Калегі і навукоўцы адзначаюць неацэнны ўклад Наталі Санько ў факсімільнае выданне легенды нашага Адрэджэння пачатку XX стагоддзя — першай масавай беларускай газеты «Наша Ніва». Наталія здзейсніла сапраўдны подзвіг, некалькі гадоў скануючы, рэтушуючы і рэстаўруючы старонку за старонкай. За гэтую тытанічную працу ніхто не хацеў брацца: стан шматлікіх выпускаў газеты быў проста варты жалю, а калі казаць пра нумары 1920 года, то там даводзілася працаваць амаль што з кожнай літарай.

Усе, хто ведае Наталю, захапляюцца шырынёй і рознабаковасцю яе поглядаў і зацікаўленасцю.

Яе здаўна вабілі таямніцы Сусвету, і — прызнаецца Наталія — калі б выбірала прафесію цяпер, то магла б звязаць жыццё з даследаваннямі космасу. Спіс прачытанай ёю літаратуры па касмагоніі і касмалогіі заняў бы, відаць, не адну старонку.

Наталія наогул надзвычай таленавіты чытач. Апрача згаданай вышэй літаратуры, яна чытае і перачытвае беларускую і замежную класіку, вельмі шануе дэтэктывы, дзе на першым месцы ў яе раманы Агаты Крысці. Не раз мы сустракаліся з Наталіяй у Купалаўскім тэатры — на «Тутэйшых», «Пінскай шляхце», «Паўлінцы», на прэм'ерах у Тэатры беларускай драматургіі, на джазавых канцэртах.

Найбольш шчаслівай Наталія адчувае сябе, вядома, у коле сям'і, дзе радуецца дачка Яніна і сын Кастусь ды светлая зорачка — унучка Міхаліна. Для іх і для мужа Змітра (ён кажа, што зусім не гурман, але ад жончынага кулінарнага таленту бывае ў захапленні) Наталія гатуе на святы і без усякіх святаў непаўторныя мачанкі, бабкі, драпікі... Непаўторныя, бо тут таксама выяўляецца даўняе схільнасць «аўтаркі» да эксперыменту: у традыцыйных рэцэптах узнікаюць самыя нечаканыя інгрэдыенты.

А яшчэ мне цяжка ўявіць Наталю без кветак. У яе дома — маленькі, але вельмі густоўны ружоўнік і цудоўная калекцыя архідэяў. Няхай гэтыя кветкі радуць яе яшчэ доўга-доўга!

P.S. Цяпер, дарэчы, Наталія Санько рыхтуе для «Новага Часу» артыкул пра слоўнікі нашага грамадскага дзеяча, гісторыка і аднаго з інтэлектуальных лідараў наваеннай беларускай эміграцыі архімандрыта Льва Гарошкі.

Наталія ў традыцыйным строі (з калекцыі Міхася Раманюка) з дачушкай Ясяй. 1979 год. Фота Яўгена Куліка

Літаратурная Беларусь

Выпуск №3 (151)
(сакавік)

Змест

НАВІНЫ: сучаснае літаратурна-грамадскае жыццё Беларусі с. 2
 ЭСЭ: Людміла АНДЗІЛЕУКА пра неабходнасць генетычнай моўнай самаідэнтыфікацыі..... с. 3
 ПРОЗА: «Дабрыня заўжды перамагае» — апошнія апаведы Міхася ДАНИЛЕНКІ с. 4
 ПАЭЗІЯ: новыя вершы Васіля ЗУЁНКА..... с. 5
 ШКАЛЯРЫЙ: «Таёмныя таварыствы» — старонкі другой часткі кнігі «Айчына. Маляўнічая гісторыя» Уладзіміра АРЛОВА і Паўла ТАТАРНИКАВА..... с. 6–7
 ПЕРАКЛАД: «Дзень Падзякі» Томаса ВЯНЦЛАВЫ ў перастварэнні Андрэя ХАДАНОВІЧА..... с. 8
 ПРОЗА: «Пад залатымі трубамі» — пачатак кінааповесці-фантазмагоры па матывах гістарычных хронік Людмілы РУБЛЕУСКОЙ..... с. 9
 КРЫТЫКА: агляд новых беларускіх кніжных выданняў..... с. 10
 ДРУК: ЛеГал пра 99-ы «ДЗЕЯСЛОУ»..... с. 11
 СВЕТ: навіны літаратурнага замежжа..... с. 12

КУЛЬТУРНА-АСВЕТНІЦКІ ПРАЕКТ

Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага Часу»

lit-bel.org

novychas.by

Права выбару, або Як я позна адчула сябе беларускай

Людміла АНДЗІЛЕУКА

Сёння мы разгублена здзіўляемся: «Што здарылася з нашымі дзецьмі?»! Што штурхае іх на нематываваную жорсткасць, бессэнсоўнае забойства кагосьці ці сябе. А жорсткасць, непрыманне іншага, непадобнага, незразумелага — ёсць фашызм, і прыжываецца ён у тым грамадстве, дзе зруйнавана права ВЫБАРУ.

нацыянальнай адметнасці і самаўсведамлення, бо карані не даюць упасці долу, дапамагаюць выстаяць у вятрах і бурах, даюць магчымасць быць абазнаным, заставацца сабой і на сваім месцы.

Мяне быццам не існавала да нейкага моманту, да таго часу, калі пачало нарэшце даходзіць, што жыву я не ў СССР, а ў сваім краі, што я не дробязны вінцік велізарнага агрэгату, у чэрава якога дзеля застрашвання людзей усяго свету ваеннай магутнасцю патрабуецца закідаць энергетычнае паліва ў выглядзе ўсё новых і новых ахвяр: знішчэнне цэлых народаў, людскіх сіл, жыцця, здароўя, працы, творчасці, шчасця...

Адкрылася нечакана, сядзячы на першым міжнародным конкурсе піяністаў, які адбываўся ў Беларусі («Мінская вясна-1996»... я, шматдзетная маці, адукаваны чалавек, дырэктар музычнай школы, празаік (мела публікацыі ў рэспубліканскіх выданнях), мастак (з персанальнымі выставамі), далёка не цёмная істота сярод свайго атачэння, раптам адчула: у нас, у Беларусі, ёсць *свая* культура, свае музыканты, кампазітары, пісьменнікі, паэты, мастакі, навукоўцы?! Далібог, амаль палову жыцця я пакутліва ўтойвала любоў да «малой радзімы» як хвараблівую няздольнасць адрачыся ад рудыментаў дзікуства, саромелася ўсяго свайго, нацыянальнага да чырвані на твары. Так цвёрда добрасумленая, паслухмяная школьніца засвоіла ўрок: я ўсяго толькі другасны элемент вялікага і магутнага. Недача-

Беларуская мова — гэтая мова беларускага народа, а не апазіцыі.

Шкада, што толькі апазіцыя гэтую разумее...

Фота www.twitter.com

сабою — не мае ніякай вартасці. Перш за ўсё мяне перайменавалі ў школе з Люсі ў незнаёмую Людмілу, і я, не любячы новага імя, балюча саромелася свайго ранейшага. Да таго ж, змусілі размаўляць інакш, не так, як сем гадоў размаўляла ў сваёй сям'і. Чаму?! Чаму?!

Гэта цяпер у Глыбокім аж тры школы, і ніводнай беларускамоўнай, але ўжо ніхто не шкадуе і не пытаецца ў кіраўніцтва краіны: «Чаму?!» Супала так, што ў той навучальны год, калі я стала першакласніцай, школа спраўляла наваселе ў новым, добра патым часе ўладкаваным будынку. Школу адразу, яшчэ ў працэсе будоўлі, называлі рускай. А «ста-

чыкаў падрыхтавалі, яны «сталі гарой за інтарэсы дзяцей», «выказвалі за бацькоў думкі».

«Доколе мы ходіць будзем в неведжах? Это как же наши дети будут поступать в вузы? Да их с такой неразвитой речью, косноязыких, не пустят на порог заведений! Неужели нашим детям веками оставаться дремучей деревенщиной!? Вторая школа — русскоязычная! А нам — дурманить детям головы этой мовой?»

Сход скіравалі ў іншы напрамак, бацькоў напалохалі: якая ўжо там школа нумар два, з «наваротамі», трэба дзяцей ратаваць ад цемрашальства! Пра сцюдзёны дашчаты туалет наводшыбе ў цэпры, пра тое, што з урока на ўрок прыйдзецца вучням перабягаць праз двор, бо мала, што школа месцілася ў двух адасобленых будынках, — майстэрні, ваенны кабінет, сталовая — усё размяшчалася ў маленькіх дамках, а дзеці, вядома, палянуецца кожны раз апрапацца і будучь бегаць без паліто, і будучь часта хварэць... І шмат, шмат пра што іншае ўжо ніхто не ўспамінаў. Бацькоў падбурхорылі. Бацькам ДАЗВОЛІЛІ баставаць супраць роднай мовы. Яны і забаставалі. У 1965 годзе!.. У Савецкай Беларусі!..

Мая мама жадала сваёй дачцэ «шчаслівай будучыні» і далучылася да рускіх «забастоўшчыкаў». У класе было нямала рускіх дзяцей: Глыбокае заўсёды мела шмат заводаў і прадпрыемстваў, а кіраваць імі на ўсіх уз-

роўнях «здольнымі выяўляліся» толькі рускія.

Палова класу ўсё ж наведвала беларускамоўныя ўрокі. А я сядзела невукам дома яшчэ два тыдні. Нарэшце дачакалася! Адвялі мяне ў клас, пасадзілі за парту.

— Дети, что вы видите на картинке? — настаўніца торкнула ўказкай у плакат.

Прыгожанькі чарнявы хлопчык аж падскочыў, трасучы паднятай рукой, так хацелася яму адказаць перад новымі дзецьмі. Ён хадзіў на ўрокі...

— Качка!

— Нет, Миша, неправильно, с сегодняшнего дня ты должен отвечать: «Утка».

Гэта быў першы і апошні адказ на ўроках Мішы Грыцкевіча, хлопчыка з маленькай вёскі Жураўнёва. Я вучылася з ім да васьмага класа, мы сядзелі побач, цераз праход, яго выклікалі — Міша ўставаў з-за парты, таропіў вочы ў падлогу, дуркавата ўсмixaўся і ўпарта маўчаў. Атрымліваў чарговую «цугу» (так мы казалі пра двойку), сядзеў і бубнеў выдатна вивучаны матэрыял сам сабе пад нос. На Новы год у сёмым класе Міша прыслаў мне паштоўку з прызнаннем у каханні, не ад свайго імя, ад Дзёда Мароза, але хіба хто яшчэ ў той час прызнаўся б у каханні на роднай мове, акрамя Мішы? Да сёмага класа мы ўжо ўсе парабіліся «нямымі», «актыўна, аж ад пятага! класа, ажно па дзве гадзіны ў тыдзень!» вивучаючы родную мову.

Мяне быццам не існавала да нейкага моманту, да таго часу, калі пачало нарэшце даходзіць, што жыву я не ў СССР, а ў сваім краі, што я не дробязны вінцік велізарнага агрэгату

лавек, якому, каб наблізіцца да правамоцных абранага грамадства, неабходна пазбавіцца сябе, сваёй радзіннасці, сваёй мовы, сваёй радасці і смутку, бо яны чамусьці саромныя, няправільныя. Ад нараджэння я адчувала калецтва свайго паходжання. З гэтым адчуваннем пачала жывацца ад першага класа школы, у якую так імкнулася, так спышалася па веды і... спатыкнулася з веданнем таго, што я — не я, і ўсё, што лічыла

рая», якая месцілася ў некалькіх маленькіх будынках былой канюшні, лічылася беларускай. Пакрыўджаныя бацькі дзяцей, якіх не пусцілі ў новую школу, узгневаліся, пачалі выказваць нязгоду. Хтосьці хітра-разумны зверху імгненна скумекаў, як накіраваць «негодование і ропот в нужное русло», каб адразу забіць двух зайцоў: суцішыць бацькоў і пазбавіцца ад шкоднай мовы. Да бацькоўскага сходу «старой» школы выклад-

Стыпендыі імя Магдалены Радзівіл

У офісе Саюза беларускіх пісьменнікаў былі ўганараваныя новыя стыпендыянткі Прэміі імя Магдалены Радзівіл: паэткі Вольга Гронская, Марыя Мартысевіч і Ларыса Раманова.

Стыпендыя імя Магдалены Радзівіл для пісьменніц і перакладчыц, заснаваная Саюзам беларускіх пісьменнікаў у 2017 годзе, прызначаная

на творчую працу і ўручаецца раз на год. Узрост аўтараў, намінаваных на яе, не абмяжоўваецца.

Спіс кандыдатаў і імяны пераможцаў абіраюцца Радай стыпендыі, у склад якой уваходзяць Святлана Алексіевіч (старшыня Рады), Уладзімір Арлоў, Алена Макоўская, Барыс Пятровіч (Сачанка) і Юлія Чарняўская.

У мінулыя гады стыпендыяткамі станавіліся: Таццяна Барысік, Алена Брва, Вера Бурлак, Ярына Дашына, Наста Кудасва, Дар'я Ліс.

Прэс-служба СБП

Сёмы нумар «Новага замка»

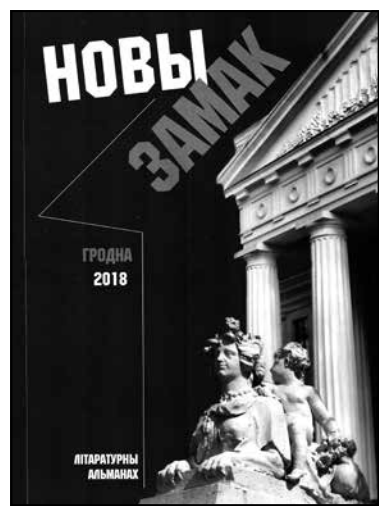
Пабачыў свет сёмы выпуск літаратурнага альманаха Гродзенскага аддзялення Саюза беларускіх пісьменнікаў «Новы замак».

Алоўны рэдактар і ўкладальнік выдання Янка Трацяк адзначыў, што ўпершыню альманах выйшаў на 277 старонках, а гэта на трыццаць пяць старонак больш, чым ранейшыя...

«У альманаху шмат надрукавана твораў новых аўтараў, якія жывуць у Прынёманскім краі ці родам з Гарадзеншчыны, а гэта — Святлана Адамовіч, Ганна Крофта, Раіса Раманчук, Таццяна Яцук, Таццяна Валенцік, Надзея Чукічова і іншыя. Пашырылася і колькасць літаратурных рубрык. Нумар, мяркую, атрымаўся разнастайным і цікавым», — сказаў Янка Трацяк.

Сапраўды, «Новы замак» горадзенскіх літаратараў парадзе не толькі аўтараў, але і чытачоў. Бо ў ім ёсць што пачытаць, пачынаючы ад прозы старога горада Віктара Варанца да хронікі літаратурнай Гарадзеншчыны за 2018 год, якую падрыхтаваў Уладзімір Хільмановіч. З новымі вершамі і праязіннымі творамі чытачоў знаёмяць Святлана Абдулаева, Святлана Адамовіч, Юрка Голуб, Галіна Самойла, Сяргей Чыгрын, Уладзімір Васько, Рычард Бялячыц, Мікола Канановіч, Іван Буднік, Янка Трацяк, Віктар Сазонаў, Уладзімір Хільмановіч, Валянцін Дубатоўка, Альжбета Кеда, Віктар Шалкевіч і многія іншыя горадзенскія літаратары.

Па-беларуску ў альманаху можна прачытаць творы Міка-

лая Гумілёва, Жака Прэвера, Юльяна Тувіма, Ільдэфонса Галчыньскага. На суд чытачоў свае ўспаміны вынес Аляксей Пяткевіч; пра Ігара Жука і яго творчасць успамінаюць і распавядаюць Людміла Сінкова і Анжэла Мельнікава. Павел Сцяцко даследуе онімы творцаў Гарадзенскай філіі Саюза беларускіх пісьменнікаў і сталых аўтараў «Новага замка». Сяргей Чыгрын друкуе сваю перапіску з Алессям Бабарэка — дачкой вядомага беларускага пісьменніка Адама Бабарэкі. Алесь Бельскі разважае пра жыццёвы і творчы шлях Сяргея Чыгрына.

Гумарыстычныя творы ад Юркі Голуба, Святланы Адамовіч, Івана Будніка, Янкі Трацяка, Ладзіка Майніча прымусяць усміхнуцца ўсім, хто гэтыя сатыры і гумару прачытае. З дзіцячымі творамі на старонках «Новага замка» выступаюць Раіса Раманчук і Галіна Самойла.

Першая прэзентацыя «Новага замка» адбылася 23 сакавіка.

Барыс Баль, Радые Рацыя

Дзённікі Барадуліна 1989–1991 гадоў

2 сакавіка споўнілася пяць гадоў з дня смерці народнага паэта Беларусі Рыгора Барадуліна. За некалькі дзён да гэтай даты выйшла ягоная новая — пятая — кніга дзённікаў.

Яе героі — і партыйныя функцыянеры Яфрэм Сакалоў, Мікалай Слюнькоў, Мікалай Дземянцей, і нацыянальная эліта: Васіль Быкаў, Ларыса Геніюш, Алесь Адамовіч, Генадзь Бураўкін, Карлас Шэрман, Зянон Пазыняк...

На думку даследчыцы і ўкладальніцы барадулінскіх «Дзённікаў і запісаў» Наталлі Давыдзенкі, 1989–1991 гады — бадай, самы цікавы перыяд і ў гісторыі Беларусі, і ў дзённікавых нататках Рыгора Барадуліна.

«Гэта новыя часы, гэта новы голас Барадуліна. Гэта не дзядзька Рыгор памяняўся — змяніўся час. І тут ужо больш «укручана» ў грамадскія справы. Але шмат гумару, іроніі — калі б Барадулін мог перачытаць тое, што тут ёсць, — сам бы здзіўся і рагатаў», — кажа даследчыца ў інтэрв'ю «Свабодзе».

«Кожны новы дзень прыносіў немагчымыя яшчэ ўчора падзеі і здарэнні: «перабудова», «дэмакратыя», «галаснасць», мітынгі і шэці — на Курапаты, у гадавіну Чарнобыля, Першы зезд народных дэпутатаў у Маскве... Перад Домам урада галадае (!) рабочы, які патрабуе, каб ягоную тэлеграму зачыталі на зездзе. Рыгор Барадулін — сябра БНФ і ўдзельнік ягоных Соймаў. Камуністы пачынаюць здаваць партыйныя білеты... Новы час дае падставы і для новых сатырычных тэм: у «Вожыку» друкуюцца эпіграмы на вядомых персон, набіраюцца вяселья і з'едлівыя нізкі «Дзіцячыя цвялікі для дарослых», «Хвіліны мычання. Жывёльная лірыка» ды іншыя, якія не заўсёды трапляюць у друк, застаючыся ў рабочых бланках», — піша ў прадмове да выдання ўкладальніца «Дзённікаў і запісаў» Наталля Давыдзенка.

Лёс звёў юную рэдактарку Наталлю Давыдзенку і ўжо знакамитага паэта Рыгора Барадуліна на пачатку 1980-х, калі Наталля

прыхіла працаваць у выдавецтва «Мастацкая літаратура».

«У нас збольшага быў жаночы калектыў і два хлопчыкі, як мы іх тады называлі, — Рыгор Барадулін і Васіль Сёмуха. Гэта быў залаты час. І так па жыцці мы пасябравалі... Вы нават не ўяўляеце, колькі ў Барадуліна было запісаў, нататнікаў, працоўных бланкаў, папер, тэчак, перапіскі! І я даўно казала яму: трэба здаваць рукапісы ў архіў, бо звалы былі — да столі. Нешта я разбірала, выпісвала, сістэматызавала», — узгадвае Наталля Давыдзенка.

І ўжо ў 2000 годзе дзядзька Рыгор з жонкай, Валянцінай Міхайлаўнай, калі ўсе ўжо не працавалі ў дзяржаўных выдавецтвах, запрасілі Наталлю Давыдзенку ў госці ў Вушачы.

«Там таксама было шмат папер. І трапіў мне дзённічак, які падлетак Рыгор пісаў у 8-м класе. Сціплы такі сшытачак. Гэта быў штуршок! І там жа я знаходжу студэнцкі дзённік, 1955–56 гады: вучоба ў БДУ і цаліна. А потым ужо сістэматызаваных дзённікаў не было, былі нататкі, зацемкі. І пачалася апантаная праца», — згадала Наталля Давыдзенка.

У 1970-я Барадулін пачаў ездзіць у Прыбалтыку, а там былі ўжо такія невялікія штодзённічкі, у якіх ён рабіў працоўныя нататкі: каму патэлефанаваць, што зрабіць. Але гэта было фрагментарна. Таму матэрыялы для першых чатырох тамоў давалася збіраць і сістэматызаваць з безлічы крыніцаў: з працоўных нататнікаў, лістоў,

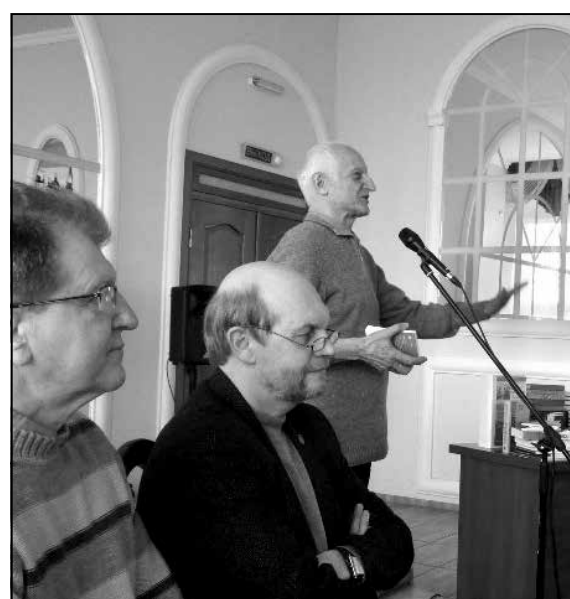
зацемак на палях рукапісаў. А вось з 1989 года Барадулін пачаў весці дзённікі ў «чыстым» выглядзе, кожны дзень занатоўваў падзеі, сустрэчы.

— Спадарыня Наталля, з аднаго боку, дзённік — рэч асабістая, прыватная, у нечым нават інтымная. Ці даводзілася вам, рыхтуючы дзённікі да друку, нешта цензураваць, рабіць купюры, штосьці «не даваць»? Да таго ж, Барадулін яшчэ вельмі востры на язык...

— Ведаеце, у першых чатырох тамох — амаль не. Было звычайнае савецкае жыццё. А пачынаючы з пятага тома, з 1989 года, у нас усё перакулілася. І гэта выявілася і ў запісах Барадуліна. З 1989 года ён піша кожны дзень. Дый паездка хапае — і ў Кіеў, Маскву, краіны Балтыі, у Кітай, у Парыж. Пяты том — пераломны... Вы запыталіся пра купюры. Ён мог вельмі эмацыянальна выказацца. Мы з ім крыху паспелі абгаварыць, што даваць, а што не. Бо дзённікі ён пісаў толькі для сябе. Я разумела, з чым магу сутыкнуцца, я ж не гаспадыня, прывыкла аўтара паважаць. І частку нейкіх момантаў асабістага жыцця, згадак пра людзей я не ўключала. Я старалася далікатна падаваць матэрыял, але, наколькі гэта магчыма, не «прыгладжваючы» аўтара. Мы з ім абгаварылі, што абразлівыя эпітэты ў кнізе не павінны быць. Кожны чалавек можа пакрыўдзіцца на, здавалася б, любую драбязу. Але ёсць у Барадуліна рэзкія ацэнкі, дасталося ўсім: і сваім, і чужым, камуністам, бальшавікам, недэмакратам, нават ветэранам — «прыпячатаць» ён мог. Ён быў з такім фантастычным чуццём нават не да слова, а да гукі. Як ён умеў перарабляць прозвішчы! Часам я не магла гэта падаць — ён жа не сябрам перайначваў, ну проста не ў брыво, а ў вока. Часам я змякчала, як магла. Некалькі разоў ставіла шматкроп і замест прозвішчаў. У яго безліч эпіграм, прысвячэнняў, віншаванняў, і не толькі сяброўскіх. Яго ж прасілі, і ён пісаў, вельмі арыгінальна. У мяне іх цэлыя тэчкі. Немагчыма апублікаваць усё, але было б цікава.

Іна Студзінская, Радые Свабода. Друкуецца ў скароце

«Паэты планеты» ў Брэсце

У Брэсцкай цэнтральнай гарадской бібліятэцы імя А. Пушкіна прайшла прэзентацыя серыі «Паэты планеты», што выходзіць у выдавецтве Зміцера Коласа.

У сустрэчы бралі ўдзел Лявон Баршчэўскі, Зміцер Колас, Барыс Пятровіч, Алесь Разанаў. Публіцы былі прадстаўлены некаторыя выданні з перакладной серыі. Усяго пачылі свет 53 кнігі аўтараў з розных краін свету. На сустрэчы прысутнічалі аматары паэзіі, сябры абласной філіі Саюза беларускіх пісьменнікаў, навучэнцы брэсцкіх ліцэяў.

Другая сутрэча, што мелася адбыцца ў Брэсцкім дзяржаўным універсітэце, на жаль, была ў апошні момант адменена адміністрацыяй гэтай навукальнай установы. Такім чынам, са студэнтамі-філолагамі не змог сустрэцца нават славетны выпускнік гэтай ВНУ Алесь Разанаў.

Прэс-служба Саюза беларускіх пісьменнікаў

Права выбару, або Як я позна адчула сябе беларускай

«Заканчэнне. Пачатак на стар. 1 (7)»

Каб мысліць і разважаць, мову трэба адчуваць генетычна і адмалку пашыраць слоўны запас з яе багатай скарбонкі. Школьнае ж вывучэнне чужой мовы мала таму спрыяла, ва ўсялякім разе, у школе тых гадоў і таго моўнага стану грамадства. Мы сталі самымі звычайнымі «быдлосамі»! Мы саромеліся сваёй мовы, а я яшчэ і свайго імя, бо ў галаве засела: усяго, што дома, трэба стыдацца. І я стыдалася. Маці дабаўляла: «Чаму ты, дачушка, не гаворыш, як Зоя? Па-руску. Красіва!» І гэта мне гаварыла мая мама, геніяльная казачніца... Яна так умела распавядаць, знаходзіла такія трапныя беларускія словы, што да гэтай пары не ўсе магу згадаць. А мне рабілася балюча ўдвая. Чаму я павінна гаварыць, «як Зоя», значыць, я не такая харошая, і мяне нельга любіць, як Зою, да таго ж ува мне расло і шырылася штосьці ўпартае наконт мовы. Не хацела крыўляцца, пераймаць чужыя словы, фразы.

Маё навучэнне супала, да ўсяго, з адукацыйным эксперымантам! Нашым першым і другім, і наступным падручнікам стала «Родная реч» (зусім не родная!), на кожнай старонцы, у кожным апавяданні чужыя, нязвычайныя словы гнялі-палохалі дзіця, прыніжалі невядомасцю, прымушалі адчуваць сябе другасортным «отныне и впредь, то бишь, повсеместно, сплошь и рядом, чай, ведь, не здешнего-то макара...». Мы спявалі толькі рускія песні, глядзелі рускамоўныя фільмы, чыталі рускія газеты і часопісы, чулі толькі пра рускіх артыстаў, спевакоў, музыкантаў. Беларуская мова ў нашым жыцці з'явілася толькі на пятым годзе навучання на дзве гадзіны за тыдзень, і сустрэлі мы яе ўжо не любімай, не чаканай, а прыстарэлай дзеўкай-векавухай, деревенщиной.

У сёмым класе нас павезлі на экскурсію ў Віцебск, вадзілі ў музей Шмырова. Нам распавядалі пра партызанскага камандзіра Бацьку Міная. Не пажадала сумясціцца ў маёй галаве геройства з ахвярай — чацвэра дзетак! Прасцей было б зразумець, каб не прадстаўлены фотаздымкам на цаглянай сцяне факт: Бацька Міная са сваёй новай жонкай-каханкай вяселля, сытыя ў абдымку на саях па снезе з гармонікам. Ці здольны нармальны чалавек без паталагічнай цягі да ўлады, без маніякальнага пачуцця значнасці і гіпертрафіраванага гонару дазволіць чужым людзям «вель-

Гэтую лухту потым паўтараў кожны дурань! Такая багатая, самаўтваральная складаная мова — і так проста?! «Как слышится...» Дык жа, к а л і

чаць» с я б е Б А Ц Ь - КАМ?

Пра ўсё так хацелася дазнацца, запытацца, а як?! У каго?! Чамусьці ў нашых мясцінах людзі не любілі партызан. Лічылі, што ў лесе хаваліся ад вайны, прыходзілі ноччу, каб адабраць апошняе, помсцілі аднасьлячанам, з кім да вайны мелі нязгоду, забівалі сведак, узрывалі цягнікі, якімі везлі гвалтам схопленых на працу ў Нямецчыну людзей. Мамін малодшы браток Паўла шаснаццаці гадоў пайшоў у самым канцы вайны з вёскі Прыпернае ў Глыбокае шукаць работу і не вярнуўся. (Да гэтага часу ніхто з радні не ведае, дзе дзеўся хлопец.) Той парой хапалі жыхароў раёна на вываз у Нямецчыну, магчыма, папаўся і Паўла. Партызаны падарвалі цягнік. За падрыў выстраілі немцы ў шыхт вяскоўцаў і на «айн, цвай, драй...» забілі кожнага чацвэртага, ім аказаўся і Міша, малодшы браток майго бацькі. І як разабрацца ва ўсім: дзе дабро, дзе зло, што праўда, што памылка? Не насмелілася я тады запытацца пра ўсё ў класнай. Уяўляю, што б яна адказала! Не адну сваю думку ў стадыі зіготы загубіла я ад боязі аказацца «няправільнай», смешнай, незразумелай, няздольнай знайсці слова, каб выказацца. Бо сваёй мовы ўжо амаль не памяталі, а новую паспрабуй адчуць так, каб разумам і душой размаўляць на ёй. А ў васьмым я скончыла школу, паступіла ў музычную вучэльню, дзе праграма па макаўку перапоўнена спецыяльнымі навукамі, і не да мовы там...

Выкладчыкі беларускай мовы ў школе, ды і ў вучэльні, абавязкова пачыналі ўрок са здэклівага правіла, складзенага на рускай: «В белорусском языке всё как слышится — так и пишется».

«слышится», а калі думаць і разважаць? Ці гэта нікому і не трэба, не абавязкова — «што загадана, тое і пішы!»? Пры паступленні ў музычнае вучылішча педагог запытаўся ў мяне, адкуль вытокі майго таленту, ці не было сярод продкаў музыкантаў, я адказала — не, не было. Ён надта здзівіўся: «Так бывае рэдка, каб на няўродным месцы ды штосьці вырасла». А ў сям'і майго дзеда (па маці) Юстына было семера дзяцей, яны рабілі

сціпля, якімі чулымі былі мужчыны з роду Юстына! Напэўна, адным з самых згубных для беларускай мовы і культуры стаў час, калі Пётр Машэраў, жадаючы вызваліць сялян, замест таго, каб зрабіць больш зможным і перспектывным жыццё ў вёсцы, распусціў моладзь па гарадах. І пайшлі «новаспечаныя гараджане» ствараць «новую культуру». Скараспелыя на абрусенне «недачалавекі», каб адчуць сябе роўнымі, сарамліва глытаючы нязвычайныя для генетычна абумоўленай артыкуляцыі гукі, спышаліся «загергатаць» з вульгарным акцэнтам, які (проста як на пасмешышча!) прыжыўся ў народзе і закаранеў тры вучым пустазеллем: «Гаварат, пракрасна жывём! Моат быць, моат быць... Харошанькава — па нямношку! Сіводня такой празьнік, такая шоу устроили, лучшэ, чэм вчэра і пазавчэра! Вааще, харэ балдзэц, рэбэтай! Кахда ужэ прэкраццця разгаворчкы гэтай горсткі недавольных!» — аднолькава абражаючы Купалу і Пушкіна. Я не хацела так размаўляць. Мой нявэрткі язык беларускі ў школе, дома і паўсюль імкнуўся пазбягаць доўгіх гутарак, размоў з аднагодкамі, каб не зачэпіцца аб вуглавата-вострыя рускія «г» і «р», не паслізнуцца на птушына-шчабятлівых «ч» і «ш», каб не ўжываць чужых для душы слоў і фраз... Ведаць рускую мову хацела, замяніць ёй сваю — ніколі! Дарэчы, прайшэй згаданую «забастоўку»: з усяго класу, а гэта трыццаць «з гакам» чалавек, «в вузы» паступілі толькі шасцёра, нягледзячы на «великий русский».

Каб мысліць і разважаць, мову трэба адчуваць генетычна і адмалку пашыраць слоўны запас з яе багатай скарбонкі. Школьнае ж вывучэнне чужой мовы мала таму спрыяла, ва ўсялякім разе, у школе тых гадоў і таго моўнага стану грамадства. Мы сталі самымі звычайнымі «быдлосамі»!

сваімі рукамі цымбалы, балалайкі, скрыпкі, дудкі, правілі гармонікі, маглі граць на любым інструменце без навукі, адразу «з вуха»! На маіх вачах мама, ўпершыню ўзяла ў рукі балалайку, наладзіла строй і сыграла матыў без прырэдняй спробы. А я адказала педагогу: «Не было музыкантаў!» «А якія ж гэты музыканты?! — думала ся мне без кроплі сумневу. — Мужыкі-беларусы, цемната!» Так мне ўдаўблівалі ў галаву ўсё маё жыццё. Як жа мне сорамна, як балюча за той ганебны адказ перад усімі маімі продкамі, якіх я не бачыла, бо ў мяне не было жывых бабуль і дзядоў. Толькі пад склон жыцця пачала разумець, якія гэты былі людзі: добрыя, дружныя,

выказаць думку. У гэтай фобіі магутныя карані. Адзін з іх сямейны, родавы: асаблівасць людзей, блізкіх да прыроднага ладу жыцця, звыклых працаваць як вол, здольных вацаваць філасофіяй пастуха, па кацінаму велічна-маўкліва сузіраць свет. Другі гістарычны: гвалтоўнае адлучэнне вякамі ўсяго народу ад роднай мовы, на якой толькі і здольны чалавек праз слова пасцігаць і ўсведамляць жыццё ў сабе з вонкавым яго праяўленнем. Страта роднай мовы народам непазбежна нясе правал у генетычнай памяці і немый страх перад працэсам мыслення. Трэці «корань» мае сацыяльна-палітычнае паходжанне: значна прасцей кіраваць «немаўлятамі», навя-

заць ім якую заўгодна «навукова-абгрунтаваную» хлусню пад сцягам духоўнасці, маралі, прытрымліваючыся якой чалавек вучыцца прамаўляць толькі патрэбныя ўладам фразы лозунгавымі ўзорамі і забывае пра тое, што ён, чалавек, сам па сабе — каштоўнасць. Моцны ўплыў у «працэсе вызвалення» ад страху перад словам аказала выкладчыца мовы і літаратуры ў музычнай вучэльні. Яе метады быў двухбаковы перспектывны: замацоўваў сістэмай зададзены курс і развіваў веды чужой мовы. Толькі патрабавалася паўтараць зазубраныя хрэстаматычныя фразы, ні слова не замяніўшы сінонімам! Яна вышкалярвала з нас аратараў чужых думак. Не чытаючы тэкстаў Талстога, Дастаеўскага, Блока, мы здавалі ўступныя экзамены ў ВНУ на выдатна, запроста пісалі сачыненні, абсалютна не здольныя самастойна разумець тэкст, адчуваць слова.

Адгукнулася ў маім жыцці тая «забастоўка»... Ніколі я не любіла размаўляць на жаргоне, цуралася моднага ў юнацкім асяродзі слэнгу, затое заўсёды шукала прыгожую фразу... Ішла ў музычную школу дзіцём і падбірала для сваіх думак словы. Потым гэтая гульня праявілася ў сталым жыцці стойкай патрэбай. Думкі часцей прыходзілі ноччу, калі адпачывала ад паўсядзённых клопатаў: я, ужо тройчы мама, падхоплівалася за ноч разоў пяць, шэсць, каб не забыцца, не згубіць фразу, думку, пакідала яе на паперы да раніцы, бо тады яшчэ не ўмела запамінаць іх лагічна альбо асацыятыўна. Так да двух, трох гадзін начы. Рабіла я гэты толькі для сябе, бо не магла не запісваць: думкі не давалі спакою, прасіліся на паперу, перастаналі сябе, пераўтвараліся, нараджалі новыя сэнсы, патрабавалі ўпарадкавання. Мова, якой я карысталася, вядома, была рускай. Бо мае веды роднай мовы былі не проста дрэннымі — нулявымі. Я атрымала адзіную двойку за ўсе сямнаццаць гадоў навучання па роднай літаратуры, у інстытуце. Шмат чытала з рускай літаратуры, захаплялася яе прыгажосцю і разумела: гэты мова ніколі не стане мне роднай, я не адчуваю яе генетычна так, як павінен адчуваць чалавек з прээтнізій асведамляць сваё жыццё, а родную — не ведаю. Як можа пісаць чалавек, не ведаючы роднай мовы? Гэта сапраўдная трагедыя, калі ты маеш што сказаць, цябе проста разрывае, а ты не маеш на тое СЛОВА! А так многія беларусы. Ведаю людзей, якія ў сталым веку пачынаюць складаць вершы, пішуць апавяданні, але яны малавартасныя па беднасці мовы: альбо «хліпенька» карыстаюцца рускай, альбо трасянкай. Атрыманы «моўны вопыт» і мне часта не дазваляе ўзяцца за жаданую тэму. Парываю, прыкіну «слоўнікавы багаж» — і пакідаю задумку.

Па сваёй прыродзе я касмапаліт, мяне больш цікавяць праблемы сусвету, чым адасобленыя нацыянальныя пытанні, аднак ад несправядлівасці ці ў знак чалавечага пратэсту мая душа ў нейкі момант запатрабавала змяніць мову, толькі, напэўна ўжо ніколі, нават у сваёй роднай краіне, я не навучуся не адчуваць сябе другасортным чалавекам...

Людміла Андзілеўка

Дабрыня заўжды перамагае

Сумная навіна прыйшла з Гомеля: 22 лютага не стала найстарэйшага сябра Саюза беларускіх пісьменнікаў Міхася Пятровіча Даніленкі, які яшчэ паспеў падрыхтаваць у друк гэтыя свае аповеды... Рада і Сакратарыят Саюза беларускіх пісьменнікаў глыбока смуткуюць з прычыны адыходу найстарэйшага сябра нашай арганізацыі і выказваюць шчырыя спачуванні яго родным і блізкім.

Міхась ДАНИЛЕНКА

Памаранчавая небяспека

Калі адключылі дратавае радыё, Кацярына Ігнатаўна па першым часе бедавала па ім. Раней, перад тым, як гатаваць каву (яна амаль штодзённа варыла яе), абавязкова ўключала яго. Любіла слухаць песні, асабліва тыя, калі яны гучалі па заяўках слухачоў.

— Бабуля, а чаму ты сама не пашлеш заяўку на любімую песню? — аднойчы запытаўся ў яе ўнук Славік. — У цябе ж ёсць любімыя, ці не так?

Чаму? А і праўда. Не задумвалася над тым, што яна і сапраўды можа напісаць у радыёрэдакцыю і папрасіць, каб адшукалі для яе любімы твор, які яна памятае з дзяўчын гадой.

Унук як бы падштурхнуў яе да дзеянняў, і яна аднойчы наважылася тое зрабіць.

«Я — былая настаўніца, — пачала так пісаць ліст, — шмат гадоў адпрацавала ў школе. Вучыла дзятву любіць родны край, дапамагаць людзям... Нешта ў апошні час развялося шмат злыдняў, такіх, што пройдуць побач і пальцам не паварушаць, каб памагчы слабейшаму чалавеку, які, знясілеўшы, прысеў на лаўку...»

Кацярына Ігнатаўна падумала крыху і далей пачала пісаць. Слова за слова, і не заўважыла, як пачала пісаць падрабязна пра сябе. Апавадала, што калі маладзейшай была, то з ахвотаю слухала выступленні Азершчынскага народнага хору, якім кіравала заслужаны дзеяч мастацтваў Таццяна Карнеёўна Лапаціна. Успомніла пра тое, як некалі, а дакладней, летам, калі яна, Кацярына Ігнатаўна, са старшакласнікамі запісвала народныя песні і паданні, ёй пашанцавала пабыць у тым казачным краі — у Азершчыне.

То вялікая вёска паблізу Дняпра. І сустрэлася з кіраўніцай хору. І Таццяна Карнеёўна расказвала вучням, калі яна палюбіла народныя песні: як яе бацька ганяў палыты ва Украіну.

— Ад бацькі я і навучылася любіць песні. І вы, мае дзеткі, не цурайцеся ўсяго, што стварыў народ, — казалі сівалосая жанчына, — у нашых песнях — сіла народная.

Таму, заканчваючы свой ліст да працаўнікоў радыё, папрасіла: «Вы ўжо там пастарайцеся, дарагія, знайсці адну песню, якую спяваў Азершчынскі хор — а менавіта «Шчабятуха»».

— Будуць яны шукаць табе тваю «Шчабятуху», — амаль фыркнуў унук. — Мо яны яе і самі не

чулі. Ім лягчэй Пугачыху паставіць ці Кіркора, а для цябе...

— Пабачым, — прымірэнча прамовіла бабуля.

Аднойчы, як звычайна, Кацярына Ігнатаўна крутанула гузік прымача і пачула голас дыктаркі: — Па просьбе нашай пастаянай слухачкі перадаем жартоўную песню «Шчабятуха» ў выкананні Азершчынскага народнага хору.

Ёкнула сэрца ад радасці ў жанчыны, і яна адразу ж выгукнула: — Славік! Дзе ты там? Ідзі хутчэй сюды!

У той час унук ладкаваў заплечнік з кнігамі — збіраўся ісці ў школу.

Але адклаў зборы, прыйшоў да бабулі, якая сядзела ў мяккім крэсле і шчасліва ўсміхалася. Яна, мусіць, у гэты час была ў сваёй маладосці, твар яе асвятліўся, нібы яго кранулі промні сонца... Унук прытуліўся да яе галавой, радуючыся, што радыё задаволіла бабулеву просьбу...

— А ляжучы і шчабятучы, — прыемным голасам выводзіла спявачка, насалоджваючы душу былой настаўніцы.

З таго часу мінула шмат часу.

Адключылі даўно тое дратава-праваднае радыё. Ніхто не ведае, чаму адключылі, чым яно замяніла высковаму людю.

Але Славік купіў сваёй бабулі невялічкі прымач, які можна было ўключаць у разетку. Абрадаваў бабулю. Ды ўсё добра здавалася напачатку, але з цягам часу ў бабулі пагоршылася здароўе. Старая пачала горш бачыць, ды і слых пагоршыўся...

Сын, які жыў і працаваў у сталіцы, прывёз маці адмысловыя кроплі. Яна навучылася сама закапваць піпеткай вочы. Кроплі дапамаглі — стала выразней бачыць. Але праходзіў час — і зноў слабеў зрок. Раней за акном на галінкі ліпы садзіліся сініцы ці аялушкі, і яна чула іх шчэбет, а цяпер вочы падводзілі, не бачыла іх...

Бабуля засталася ў кватэры адна, унук яшчэ не прыйшоў са школы. Кроплі скончыліся, а ў запасе не было. І наважылася бабуля схадзіць у аптэку, якая знаходзілася недалёка ад дома. Але не спыталася, нечага марудзіла. Уключыла тэлевізар, хацела паслухаць, што скажуць пра надвор'е...

Дыктарка акурат заканчвала гаварыць пра прагнозы, але на заключэнне прамовіла:

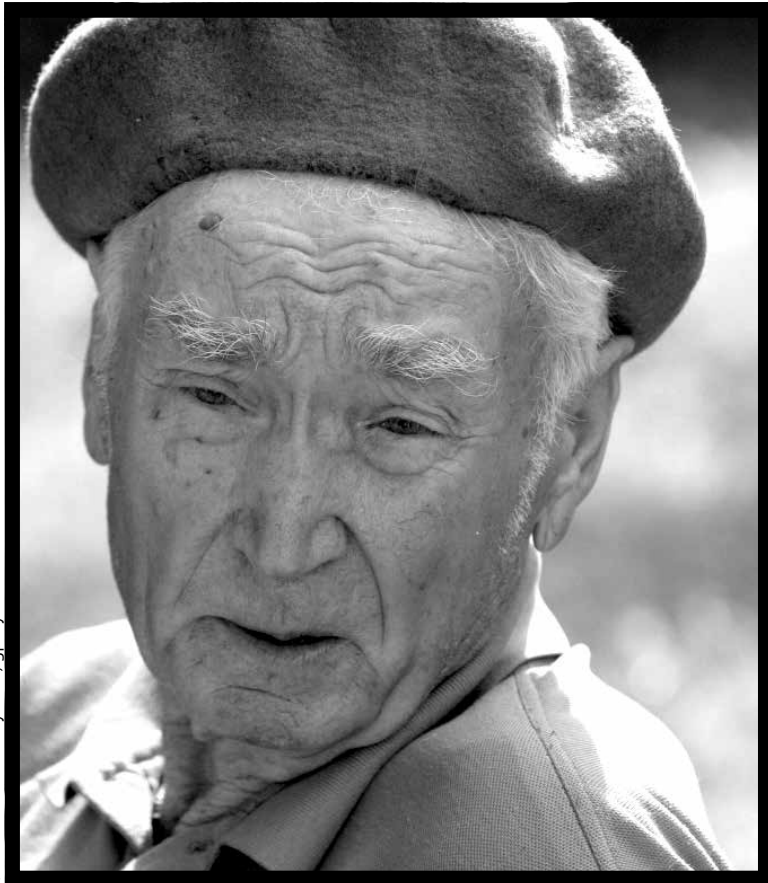
— Папярэджваем: чакаецца памаранчавы ўзровень небяспекі. Будзьце ўважлівыя і памагчымацьці не выходзьце з дому, асабліва гэты тычыцца людзей пажылога веку.

Яна не зразумела, пра што папярэджвала дыктарка. «Памаранчавая небяспека... Прыдумуюць жа, — падумала Кацярына Ігнатаўна з усмешкай, — адкуль можа сыходзіць тая небяспека?..»

Паклаўшы ў кішэню рэцэпт на лекі, пакінула кватэру.

У аптэцы тых кропель не было, аптэкарка прапанавала замяняльнікі. Яна пагадзілася.

Выйшла на ганак, паглядзела вакол. Падалося, што зноў вочы яе пачалі падводзіць — сучэльная шэрань вакол. Нечакана вецер штурнуў ёй у твар прыгаршчы снегу, як быццам хто штурхануў

Фота Алега Белавусава, gp.by

у спіну. Жанчына здагадалася адступіць назад і прытуліцца ў зацішку да сцяны. А завіруха не спынялася, яшчэ болей узлава-лася і падкідвала ўгару снежныя воблакі.

«Пакуль не замяло дарогу, трэба ісці дадому, — падумала яна, — бо прыйдзе Славік, а мяне няма. Што падумае?»

Ступіла на адну прыступку, потым на другую. Ужо не зважаючы на снегакаламуць, пакрысе патэпала да свайго жытла. А снег і сапраўды замёў сцежку, якой яна ішла да аптэкі. Ужо цяжка стала і перасоўваць ногі. Адчула, што стамілася, і побач не было лаўкі, каб прысесці і перадыхнуць...

«Вось што азначала тая «памаранчавая небяспека», — запознена падумала Кацярына Ігнатаўна пра папярэджванне дыктаркі. Не знайшоўшы апірышча, прысела ў гурбу снегу. Як на тое, вуліца ўсцяж пуставала...»

Колькі так сядзела, не ведае. Але пачула побач тупат ног і галасы.

— Бабуля, вам блага?

— Вы не можаце падняцца?

Яна паглядзела на дзяцей, пажартавала:

— Якая я вам, дзеці, бабуля? Цётка я — Кацярына.

— Цётка Кацярына, мы правядзем вас дадому — дзе вы жывяце?

Яна здагадалася — то былі старшакласнікі. З той школы, дзе вучыўся Славік.

Вучні падвялі Кацярыну да яе дзвярэй, развіталіся. Хацелі ісці да выхаду, але яна перапыніла іх, пацікавілася:

— Скажыце, дзеткі, а ці не чулі вы такой песні — «Шчабятуха»?

Яны пераглынуліся, паціснулі плячыма:

— Не, не чулі.

— Будзе жаданне, знайдзіце і паслухайце. Песня пра тое, як людзям памагае дабрыня. І мне яна дапамагла, ваша дабрыня.

Калі ж дзеці пакінулі яе, падумала: «Людзей добрых больш, чымся кепскіх. І так будзе заўсёды... Дарэмна я ў лісце-заяўцы напісала пра кепскіх людзей».

І толькі пасля гэтага ўставіла ключ у адтулінку замка.

Птушкам усё бачна

У апошні год дачка вывозіла яго на балкон.

Каляску на лёгкіх гумах колах сын прывёз Антону Іванавічу з Нямецчыны. Паслалі сына туды ў камандзіроўку, ну сын і падумаў пра бацьку, які пакутаваў без такога «транспарту». Зайшоў у дачкавае арганізацыю, паказаў бацькавыя паперы.

Сядзіць ветэран на балконе, аглядае наваколле. З дванацітага паверху яму адкрываецца цудоўная панарама горада. Унізе гудуць легкавікі, фыркаюць дымам, ад'язджаюць і прыязджаюць. Да яго балкона далятае той смярдзючы пах, і ён туліцца да сцяны, каб хоць неяк меней нюхаць тое атручанае паветра...

— Можа, цябе назад, тата, адвезці ў залу, — заглядвае да яго дачка, быццам адчуўшы яго стан і настроі, — шмат машын сёння на пляцоўцы.

— Не, дачка, не трэба. І я, дачка, падумаў пра тое ж — чаму столькі транспарту сабралася сёння ля нашага пад'езда?

— Ведаю, чаму. Першае верасня, навучальны год пачынаецца. Вось і прывозяць бацькі свах дзяцей у гімназію.

— Зразумеў. Перацяраплю неяк...

Непадалёк ад іх «каробкі», на пагорку, месціўся трохпавярховы будынак школы. Не, ужо не школа... Раней яна, як і ўсе ў горадзе, была школай. Па нечыім загадзе нечакана ператварылася ў гімназію. А потым з'явіліся яшчэ і ліцэі. Былі інстытуты (сын заканчваў адзін з іх), а цяпер з'явіліся ўніверсітэты. Быццам ад гэтага выпускікі набывалі больш ведаў. Не разумеў таго Антон Іванавіч, не разумеў...

— Вось я, Нінка, і думаю: ці болей з гэты час стала сярод нас разумнейшых людзей?

— Ну, бацька, пачалося... — дачка незадаволенна нахмурыла бровы. — Табе ўсё не даспадобы... Час такі настаў. Наперад рухаемся.

— А не назад? — удакладніў ветэран.

— Не ведаю... Але мне трэба, бацька, на дзяжурства ў бальніцу. Вытрымаеш тут адзін, пакуль я вярнуся?

— А не што — харчы ёсць, у лядоўні ўсё, што трэба. Едзь сабе спакойна, не турбуйся.

Дачка пачала пераапрацаваць. Потым нешта клала ў сваю валізу, прыхапіла з сабой парасон — на вуліцы пачынала псавіцца надвор'е, а потым пачуў, як шчоўкнула засаўка замка. І ў хаце стала зноў ціха.

Колькі ён думак перадумаў, знаходзячыся на тым балконе!

Колькі відовішчаў перагледзеў, знаходзячыся на вышыні птушынага палёту! Птушкі не заляталі вышэй дванацітага паверху, унізе махалі крыламі.

Колькі гадоў дамагаўся, каб яму выдзелілі тую каляску. Яму хацелася на вуліцу, падыхаць паветрам, перакінуцца словам з людзьмі, з ветэранамі вайны, распяць, дзе хто ваяваў...

Тыя ж немцы, з якімі ён ваяваў, і падбіў не адзін фашысцкі танк, і надзялілі яго той інваліднай калёскай. У якасці гуманітарнай дапамогі. Абрадаваўся былі танкіст, марыў ужо, як яго дачка ліфтам спусціць на першы паверх, як выкаціць па дарожцы на лужок...

Але аказалася, што будаўнікі не прадугледзілі тое, што ў доме могуць быць калекі ці інваліды: па прыступках Ніна не магла скаціць каляску... Паспрабавала, але не здолела. Села на прыступку і заплакала...

Змірыўся з часам, усцешвала хіба, што балкон быў, з якога ўсё відаць. Відаць будучае, відаць мінулае...

І ўжо як найвялікшае шчасце ўспамінаў той час, калі за тры кіламетры хадзіў у школу. Зрэбную сумачку на плячо — і ў дарогу! Зусім жа малым яшчэ быў. Бацькі не баяліся пуская яго аднаго, каб ён перабег грэблю. А ён мог спыніцца і доўга слухаць спеў птушак. Як яны тады хораша спявалі!

Яго ніхто не падвозіў да школы, як гэтых вісусаў. Дзеці неяк лянвіа і неахвотна вывальваліся з «вольваў» і «мэрсэдэсаў» і пляліся, як пад прымусам, у сваю гімназію. Кім яны вырастуць, калі скончаць вучобу? І хто з іх стане сапраўдным чалавекам? І ці не заслоніць іх розум смага здабываць даляры?

Яму з вышыні птушынага палёту тое бачылася яскрава і дакладна — вышыня ніколі не падманвала. Падумаў толькі: «Мае думкі і прагнозы — нішто. Усё размяркуе Бог — усё Яму падуладна...»

...Антон Іванавіч памёр ціха, як і жыў.

Нялёгка давалася яго спускаць з верхняга паверха. І нават ніхто з тых пераросткаў-гімназістаў, перад якімі ён выступаў напярэдадні Дня Перамогі, не пацікавіўся, каго гэта выносяць на коўдры з іх пад'езда.

Яго, сядзячага, так і выносілі, быццам ён прыкіпеў да танкіскага сядзення і працягваў ваяваць з ворагам.

Як кажуць: амінь яму! І — вечная памяць!

Перад сусветам...

Васіль ЗУЁНАК

Зорак міліцэйскія «мігалкі»
Вызначаюць курс на Млечны шлях
Душам, каб пакінуўшы магілкі,
Не блукалі марна па начах.
Не шукалі сцэжак абарваных,
Не гукалі незваротны лёс,
Зналі, што сусветная нірвана
Ні зямлі не мае, ні нябёс...
Толькі шлях — нікому не вядомы...
Супачні, стамлёная душа:
Ты нідзе, і ты заўсёды дома...
Толькі здрадліва мяне пакінь спярша...

фота www.pustunchik

Спеў

Ён са мной, — чую, чую той спеў,
Як вясна з-пад снегу траву.
Я вярнуцца адтуль не паспеў, —
Там застаўся, і тым жыву.

Сэнс

Хоць і добрыя маю намеры,
А да сэнсу дагрукацца ў дзверы —
Аніяк не магу.

Пэўна, сэнс ужо й сам паверыў,
Што гукаць да ўчарашняй вячэры,
Як скупому быць у даўгу.

Што жыццё ўжо, лічы, мінавала,
Сэнсу ж — кот наслязіў заняпалы...
Але сэнс таю ўсёадно:

Не пускаюць дзвярныя завалы?! —
Дык, нібы да каханай бывала:
Дабяруся і праз акно!..

Найвышэйшая з узнагарод

**Анатолію Вярцінскаму —
стваральніку выдатнага паэтычнага
сузор'я, дзе, між іншых, праменяцца
зорныя кнігі «Песня пра хлеб»
і «Чалавечы знак»...**

Знае Бог: Анатоль Вярцінскі
Па жыцці не хадзіў бачком,
Прад уладай не гнуўся націнкай,
Не сядзеў у закутку маўчком.

Гаварыў без прыкрас — а па цэлі —
Праўду з самых высокіх трыбун,
Каб у тых паджылькі трымцелі,
Хто пражэцца ў чыноўны табун.

І тварыў натхнёна, адкрыта,
Рыфму ў верш не гнаў без патрэб:
Наперш трэба пасеяць жыта,
Каб спяваць потым песню пра хлеб.

Ён — паэт! Як належыць паэту,
Музе словам пустым не пыліў —
Знаў да сэрца яе сакрэты,
А зрэдзьчас каньяхом весяліў.

Не мамоне — служыў народу,
Не бадзяўся ў тусоўках гуляк.
І вышэйшы за ўсе ўзнагароды —
Мае ён — Чалавечы Знак!

Эфект бязважкасці

Прагрэс душу прагрыз,
Натуры з'еў абрыс.
Прагрэс — жыцця пратэз
І чалавецтва крыз.
Прагрэс — дэлікатэс
На ўсезямным стале
І да разгадкі тэст

Усезямной, — але
Ён па нябесны прыз
Нагамі ўверх палез
І галавою ўніз...

Ці ты жыццём, ці ты смерцю наліты, —
Час, нібы яблык спакусы нашчадкам,
Час неадольны, час прагавіты:
Ні берагоў, ні канца, ні пачатку...

Знаю: не ўдасца тваю невымернасць
Мне прыручыць да імгнення зямнога, —
Ды развітацца з вясной, можа, вернеш
Дзень хоць адзін мой? Ці гэта замнога?!

Нарадзіўшыся...

Не здумай памерці, схаваны зямлёй,
Хоць раз нарадзіўшыся ў гэтым жыцці,
Бо кропля святла ад усмешкі тваёй
Між зор несмяротна і юна ляціць.

Перад сусветам...

Адно, што — не-не! — не палохае неба,
а тайнай пакутнай
Вярэдзіць бязмежжа:
якая ў ім будзе прысутнасць мая
Ці адсутнасць?

Зямныя шляхі непазбежна
зліюцца ў сцяжынку —
Жывым падысці да грудка,
дзе я час адслужыў свой.

І як без мяне ён цяпер?
І куды ён скіруе
Ўсе думы мае?
Ці бяспамятна з імі памру я?

Таму як няўцягнаны дакор
пытанні свае
шлю ў бясконцасць Сусвету:
Пясчынка, — ну што ж...
Але ўсё ж:
Ці я растваруся між зор,
ці згіну пры гэтым
Бязмэтна?.

А кожная вясна — як дзень апошні,
А кожны дзень — не ява, а ўспамін.
І ўжо для неба вольны ты ад пошлін,
І ўжо зямля маўчыць — «бывай, мой сын...».

«Бывай...» — і ўжо расклад
сам Бог не можа
Змяніць, паслабіць, адмяніць... Аднак,
Хай зорнае цікуе раздарожжа,
А мне залёты космасу не ў знак.

А мне вясна як горкі дар зазімкаў,
Пярэдадзень зімовай нематы,
А кожная квяцінка — як слязінка
Аб тым, што будзе і не страціш ты.

Снежаньская фантазія

Хвалі белыя ўзбушаваліся,
Коцяць снежны дзвяты вал.
Лістапад абувае валенкі,
Справы здаў — і хутчэй на вакзал!..

Снежань следам памахвае дуйкаю:
Да сустрэчы праз год, лістадзёр!..

Вось такую зіму прыдумаў я,
А таму — я паэт-фантазёр

І адно ў сакрэце трымаю:
Снежань сённяшні снегу не мае.

Голас

**Для мяне наша беларуская
літаратура, паэзія — такі клад!
У мяне, напэўна, большая палова
жыцця звязана з паэзіяй.
Марыя Захарэвіч,
Народная артыстка Беларусі**

Нарачанскія хвалі
Яго нашапталі,
Узнімалі
Блакітныя крылы нябёсаў,
Летуценна ў палях
Каласы калыхалі,
Перапёлкі гайдалі
Званочкамі росаў,
Срэбны звон жаўрукі з вышыні паўтарылі,
І зацвердзілі ўсё нарачанскія сосны —
У сугуччы адным:
Захарэвіч Марыя —
Беларускай паэзіі
Голас узнёслы!

Голас, што роднай зямлёй бласлаўлены,
Матчыным словам і песняй натхнёны,
Голас душы, цеплынёю сагрэты,
Шчыры, глыбінны, зямны, сакавіты,
І сінявой васільковай спавіты,
Голас, што ключык знайшоў да сакрэтаў
Вершаў лірычных, балад і санетаў, —
Слухаюць людзі і самі паэты, —
І ў захапленне прыходзяць пры гэтым!...

Шчасце

Шчасця шмат не бывае, —
Дзельціць Бог пакрысе.
Ах, пабольшы бы! — шукаем.
Ды знаходзяць не ўсе...

Даніна

Далёкім нашчадкам даніна —
Тварылася на вякі.
Таміны, як дамавіны,
А ў іх — мерцвякі, мерцвякі...

А ў салаўя...

А ў салаўя на каханне песенны дар —
Праз ноч ні хвілінкі не ўтойца ціха.
Эстрады начной — чараўнік і пясняр:

Спявае і — за-ча-роў-ва-е —
салаўіху.

А салаўіха пярэнкаю кожнай трыміціць —
Ні бачыць, ні чуць больш не трэба нікога ёй.
Але ж і такое бывае ў жыцці,
Што захапленне мяжуе з трывогаю:

«А песень зашмат — ці не быць бядзе?..» —
І салаўінаму богу моліцца...
А песня песню, як з неба, вядзе, —
І як салаўю тут ад песень адмовіцца?!

Хай там расце...

Шукаў Зюганаў
У нас заганы,
Шукаў Праханаў
У нас прафанаў, —

Ды не знайшлі.
З тым і пайшлі
Ў сваю Расею
«Вечнае» сеяць.

А нам прасцей:
Хай там расце!

Ад караня...

Ад караня чыннага права
Не меў я, каб чын закілцаў:
Не меў належнай паставы,
Як мусіў мне крытык сказаць.

З выглендам такім — пугу ў рукі
Ды статкам гайда кіраваць;
Калі ж не тупы да навукі,
То й вершык які зрыфмаваць...

Ну што ж, я ў прыныце згодны...
Адным тое мог апраўдаць:
Не з гэткага, пэўна, я роду,
Каб пыхай сябе надзімаць.

Яшчэ й падкажу дадаткова:
Каб крэсла чыноўнае мець,
Павінен чын адмысловы
Паставіць подпіс умець.

Ну так, каб было па-мастацку —
Такі «рукапісны Гамер»,
Шэдэўр на магіле брацкай
Усіх уладных папер.

А гэтаму трэба вучыцца,
Руку віртуозна набіць.
Мяне ж абышло тое — быццам
Планіда сказала: не быць!..

Не быць! — подпіс мой нехлямяжы
У факсіміле не звініць:
Прасцяк, — глянэ кожны і скажа:
З такім у чыноўных не быць...

Бы крыжык у непісьменных:
Дзве літаркі — нельга прасцей...
Ды подпіс такі, несумненна,
Падрабіць кожны круцель!..

Не быць мне міністрам фінансаў,
Тым болей — замежных спраў:
Не толькі паставы нюансы —
А й подпіс не распрацаву!..

Нувось, здаецца, той — ён самы! — час гарачы,
І з дня на дзень вузее даляглад,
І засталася ўжо зусім-зусім не шмат:
Абгрунтаваць віну, падсумаваць няўдачы...

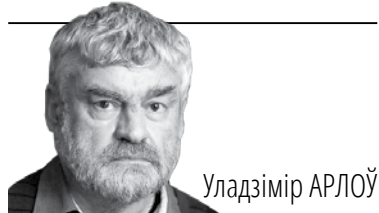
Было ўсяго!.. Было — не пералічыш,
Ды й сэнс які лічыць — нічога не вярнуць...
І ўсё ж прад вечнасцю па-добраму зірнуць
Сам на сваё стараецца аблічча.

Нарэшце, схамянешся неўспадзеў
І зразумееш: марныя старанні...
Жыццё мільгае, быццам на экране,
Ці ўжо амаль на Страшным тым Судзе...

Дзень за днём...

І тая ж зямля пад нагамі,
І той жа, як быў, зеніт,
Ды ўжо дзень за днём вымагаюць
Браць звыштарміновы крэдыт...

Таёмныя таварыствы

Уладзімір АРЛОЎ

Створаная расейскім царызмам каланіяльная імперыя не была падобная да іншых імперый, пра гэта ведаем з падручнікаў гісторыі. Тагачасныя брытанскія альбо французскія калоніі звычайна знаходзіліся далёка за морамі і акіянамі. Расея ж захапіла суседнія народы, якія часам мелі падобную мову і веру. Гэта дазваляла царскім каланізатарам маскаваць прыгнёт, навязваць паняволеным народам расейскую гісторыю і культуру. Беларусу-літвінуаў хацелі пераканаць, што яны таксама «рускіе», што жывуць не ў чужой, а ў сваёй дзяржаве. Але на землях былога Вялікага Княства Літоўскага не спынялася змаганне за свабоду. Пра вызваленне роднага краю ад расейскага панавання марылі многія студэнты і выкладчыкі Віленскага ўніверсітэта, а таксама іхнія аднадумцы па ўсёй Літве-Беларусі...

Мары філаматаў

На летніх вакацыях 1817 года два віленскія студэнты — Адам Міцкевіч з Наваградка і Тамаш Зан з-пад Маладзечна — вырашылі згуртаваць сяброў у таёмную патрыятычную суполку. Адам і Тамаш ужо рабілі першыя крокі ў паэтычнай творчасці, здабывалі аўтарытэт сваімі поглядамі і ўчынкамі. Яны хацелі, каб у будучае таварыства ўвайшлі тыя, хто любіў Айчыну і таксама захапляўся літаратурай, філасофіяй ды наогул навукамі.

Увосень, калі пачаліся заняткі ва ўніверсітэце, задума Міцкевіча і Зана здзейснілася. Старшынём згуртавання абралі Язэпа Яжоўскага, які лічыўся адным з самых таленавітых студэнтаў і ўжо здаў экзамен на навуковую ступень кандыдата філасофіі. Створаную суполку юнакі назвалі таварыствам філаматаў. З грэцкай мовы слова «філамат» перакладаецца як «той, хто імкнецца да ведаў».

Пераважная большыня сябраў суполкі паходзіла з Літвы-Беларусі.

Філаматы пастанавілі: іхняе брацтва аднадумцаў ствараецца «не на хвіліну, не для легкадумнай забавы, а на ўсё жыццё». Спачатку ў статуте таварыства было запісана, што кожны філамат мусіць набываць глыбокія веды сам і дапамагаць тавары-

шам. Але неўзабаве маладыя патрыёты паставілі перад сабой мэту паляпшаць асвету ўсяго роднага краю і такім чынам рыхтаваць яго да барацьбы за вызваленне ад расейскай улады. Яны марылі пра незалежнасць народаў колішняй Рэчы Паспалітай і скасаванне прыгону, ад якога пакутавалі сяляне. Маладыя сэрцы пратэставалі супроць цяжкіх падаткаў, бязлітасных рэкруцкіх набораў, абмежаванняў у правах для жанчын і габрэяў ды іншых усталяваных расейцамі парадакаў.

Надзейнымі дарадцамі моладзі сталі прафесары Віленскага ўніверсітэта Яўхім Лялебель, Ігнат Даніловіч ды Міхал Баброўскі.

Сустрэчы ля вогнішча і навуковыя паседжанні

Штотыдзень філаматы збіраліся на «навуковыя паседжанні». Там яны чыталі не толькі свае даследніцкія працы, але і вершы ды аповяданні. Затым распачыналіся цікавыя гарачыя спрэчкі на розныя тэмы. Каб прыйсці нарэшце да адзінай думкі, спрэчкі звычайна канчаліся галасаваннем. На тых паседжаннях часта абмяркоўвалі новыя творы Адама Міцкевіча, Тамаша Зана, Яна Чачота, якіх ужо ведала ўся Вільня.

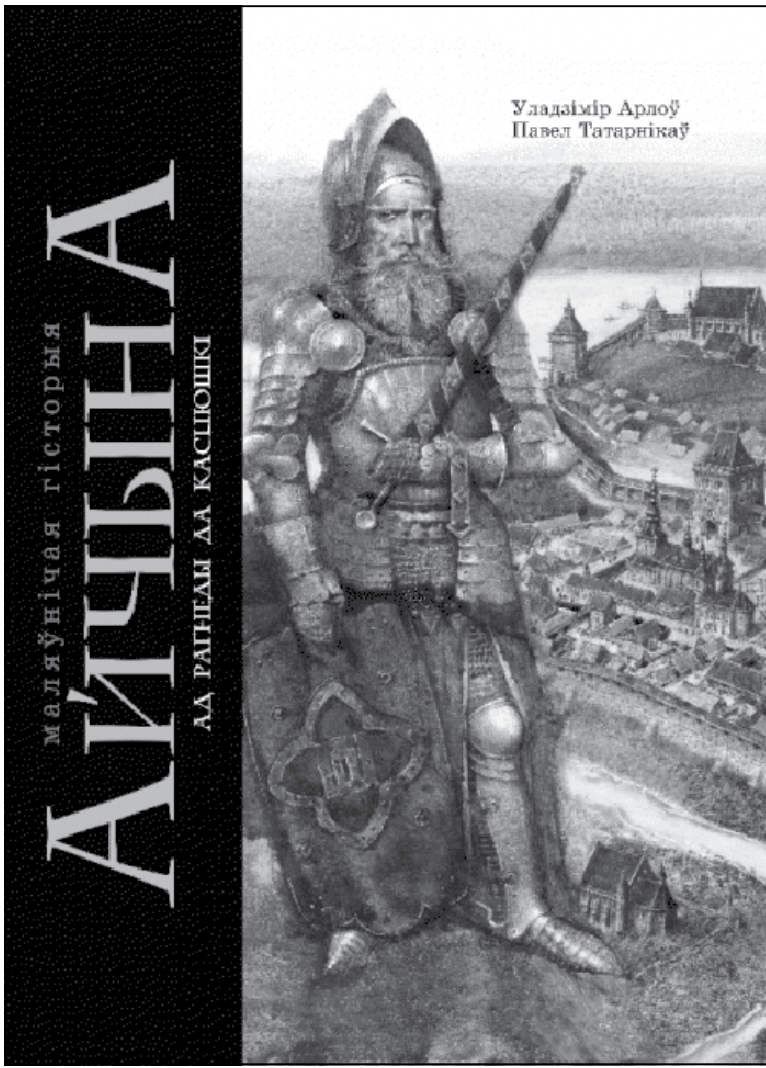
Асабліваю ўвагу таварыства надавала вывучэнню гісторыі Вялікага Княства Літоўскага. Юнакі запісвалі народныя песні і казкі, легенды і паданні. Філаматы распрацавалі адмысловую інструкцыю для апісання родных мясцін. Яе таёмна надрукавалі ў віленскай базылянскай друкарні і ўручалі кожнаму новаму сябру арганізацыі. Статут суполкі нагадваў пра неабходнасць ведаць і шанаваць родную мову. У большасці філаматаў такой мовай была беларуская.

Сотні юнакоў збіраліся на вольныя сустрэчы, што ладзілі філаматы ў ваколіцах Вільні. На зялёным беразе ракі або возера, на лясной паляне каля вечааровага вогнішча гучалі вершы і песні, нараджаліся новыя ідэі ды планы.

Да гэтых сустрэч сябры таварыства рыхтаваліся вельмі старанна. Ян Чачот абавязкова

У шчырых размовах маладых віленцаў не раз узнікала думка пра будучы збройны выступ супроць расейскай улады. Да гэтага рыхтаваліся і сябры філіяў (аддзяленняў) таварыства філаматаў, якія дзейнічалі ў Віцебску, Беластоку, Свіслачы

складаў займальныя сцэнарыі з тэатральнымі сцэнкамі, разнастайнымі конкурсамі, спаборніцтвамі, забавамі. Напрыклад, пачуўшы адзін паэтычны радок, трэба было назваць аўтара ўсяго верша. Падабалася юнакам і спаборнічаць, хто каго пераспявае або ператанчыць. Тагачасная віленская моладзь размаўляла пераважна па-польску, бо такой была мова навучання, але ўсе добра ведалі беларускую. Таму, калі Чачот прапаноўваў

сцэнарыі, напісаны па-беларуску, яго віталі ўдзячнымі воплескамі.

У шчырых размовах маладых віленцаў не раз узнікала думка пра будучы збройны выступ супроць расейскай улады. Да гэтага рыхтаваліся і сябры філіяў (аддзяленняў) таварыства філаматаў, якія дзейнічалі ў Віцебску, Беластоку, Свіслачы. У Полацку сябры такой філіі пашыралі антыўрадавыя вершы. Адночы ў самым цэнтры горада нехта расклеіў вершаваныя заклікі скінуць ненавіснае царскае ярмо. Паліцыя здолела знайсці толькі аўтара ўлётак Восіпа Дабашынскага. Гэты юны шляхціч прыняў віну на сябе і не выдаў нікога з таварышаў.

«Прамяністыя» і філарэты

Каб пашырыць уплыў на літвінскую моладзь, філаматы

падчас заняткаў і за сценамі навучальняў.

Адным з галоўных правілаў таварыства была «прыхільнасць да айчынай зямлі». Яна палягала ў тым, каб «жадаць добра ўсяму народу, захоўваць карысныя звычкі бацькоў, вывучаць і берагчы роднае слова, помніць славу продкаў і памнажаць яе».

Першая сустрэча, на якую новая суполка запрасіла ўсіх ахвочых, адбылася ў траўні 1820 года паблізу Вільні. Тамаш Зан выступіў у той цёплы вечар з дасціпнай прамовай, што раз-пораз перапынялася выбухамі рогату. Потым юнакоў паклікалі «піць малако»: пад нядаўна зазеленымі дрэвамі, вакол якіх радасна кружлялі меднакрылыя хрушчы, распачыналася вясёлая балюшка без моцных напояў, затое з гульнямі, спевамі ды шматлікімі жартамі на тэмы студэнцкага жыцця.

Вестка пра новае таварыства імгненна разляцелася па Вільні. Яно хутка расло і праз некалькі месяцаў налічвала блізу трохсот сябраў. «Прамяністыя» сумленна і вынаходліва змагаліся за дасягненне абвешчаных мэтаў. Універсітэцкія выкладчыкі з радасцю заўважылі, што ўважліва палепшала дысцыпліна і на лекцыях зрабілася «ціха, як у вуху». Студэнты больш стрымана і паважна паводзіліся ў храмах і на вуліцах. Калі «прамяністыя» чулі з нечых вуснаў брыдкае слова, яны моршчыліся і затыкалі насы, нібыта вакол дрэзна пахла.

Неўзабаве да таварыства належаў ужо кожны трэці віленскі студэнт. У той час універсітэцкі бібліятэкар, былы паўстанец-касцюкавец, Казімір Кантрым занатаваў у дзённіку: «Той дурань або лайдак, хто не належыць да «прамяністых», бо гэта добрыя людзі».

Вялікі аўтарытэт таварыства напалохаў кіраўніцтва ўніверсітэта. Там разумелі, што «прамяністыя» не абмяжуюцца адным змаганнем за дысцыпліну і парадак. Баючыся трапіць у няміласць да расейскай улады, рэктар загадаў распусціць «прамяністых». Яны выканалі загад, але амаль адразу аднавілі дзейнасць, зрабіўшы яе таёмнай і назваўшыся таварыствам філарэтаў (у перакладзе з грэцкай — тых, хто любіць дабрачыннасць). На чале суполкі застаўся Тамаш Зан, які ўжо заслужыў у сяброў велізарны давер і павагу.

Цяжка за кратамі вольнай душы

Царская паліцыя падазравала пра існаванне нелегальных студэнцкіх арганізацый, але не магла выйсці на іхні след, бо маладыя змагары былі неаблімі канспіратарамі. Але ў траўні 1823 года грывнуў гром...

У дзень, калі ў 1791-м Сойм зацвердзіў Канстытуцыю Рэчы Паспалітай, адзін з вучняў Віленскага гімназіі напісаў крэйдаю на дошцы: «Няхай жыве Канстытуцыя 3 траўня!» Другі вучань дадаў: «О, які мілы для ўсіх нас успамін!» Трэці вучань дапісаў: «Але няма каму пра гэта ўспомніць».

Пра «абуральныя» паводзіны гімназістаў хтосьці даклаў расейскім уладам. Паліцыя пачала следства і выйшла на след філарэтаў. Арыштаваны сябра суполкі Ян Янкоўскі спалохаўся турмы і выдаў ўсіх вядомых яму удзельнікаў таварыства. Царскія служкі ў мундзірах схпілі Адама Міцкевіча, Тамаша Зана, Яна Чачота, Язэпа Яжоўскага, Ігната Дамейку ды яшчэ болей за сотню філаматаў і філарэтаў. Патрыётаў кінулі за кратаў Віленскай базылянскага манастыра, ператвораны ў турму.

Зняволеным юнакам спачувала ўся былая сталіца Вялікага Княства. Сабраныя грошы дапамаглі падкупіць варту, і тая дазволіла вязням пакідаць уначы адзіночныя камеры-келлі і збірацца разам. Найчасцей сыходзіліся ў камеры Адама Міцкевіча, які ўжо быў прызнаным паэтам і пазней па-мастацку распавёў пра тыя цяжкія дні ў паэме «Дзяды».

Філаматы і філарэты вялі шчырыя гутаркі, спрабуючы зазірнуць у сваю будучыню. Потым хтосьці ціха пачынаў песню, і ўсе падхоплівалі яе. Асабліва натхнёна спявалі патрыятычныя песні-гімны «Хай радасць з вачэй нашых блісне» ды «Пагоня наш сцяг» на вершы Адама Міцкевіча і Міхала Рукевіча. Улюбёнай была і «Песня філарэтаў», напісаная ўжо ў няволі Антонам Адынцом:

*Будзем сонцам ічэ сагрэты,
Віват, браці філарэты,
Што няўдачы па-юначы
Зносяць для даброт.*

Пасля кожнага спеву ў камеры гучалі воплескі аўтарам песняў, галасы якіх толькі што гучалі ў агульным хоры. «Можа, нас чуе і дарагі Тамаш», — пра-

маўляў нехта з вязняў, маючы на ўвазе Зана. Яго трымалі ў няволі асобна, але кіраўнік філарэтаў мог перадаць таварышам, што — каб палегчыць долю астатнім — вырашыў ускласці ўсю віну на свае плечы.

Расейскі суд

Пасля заканчэння следства зняволеных часова выпусцілі на парукі блізкіх і знаёмых. За кратамі засталіся тры «самыя небяспечныя злачынцы»: Тамаш Зан, Ян Чачот і Адам Сузін. Не выйшаў на волю, але з іншай прычыны, і Ян Янкоўскі, што выдаў сяброў на допытах. У Вільні не знайшлося нікога, хто згадзіўся б паручыцца за здрадніка.

У жніўні 1824 года цар Аляксандр I зацвердзіў прысуд, паводле якога дзесяць філаматаў і дзесяць філарэтаў высылалі з роднай Літвы-Беларусі ў аддаленыя губерні Расеі. Айчыну мусілі пакінуць Ян Чачот, Адам Міцкевіч, Язэп Яжоўскі, Язэп Кавалеўскі, Адам Сузін...

Самае цяжкае пакаранне атрымаў Тамаш Зан. Яго пад канвоем адпраўлялі ў далёкі расейскі Арэнбург, дзе першы год галоўны з філарэтаў мусіў адседзець у турме. У апошні вечар перад высылкай у камеру да Тамаша пусцілі родных і сяброў. Ян Чачот пад гітару спяваў толькі што складзеную ім на беларускай мове журліваю развітальную песню:

*Ды лятуць, лятуць ды дзікія гусі,
Ды нас павязуць да далёкае Русі...*

Расейскі суд пакараў таксама выкладчыкаў, якія дапамагалі і спачувалі маладым патрыётам. Універсітэт і Вільню загадалі пакінуць прафесарам Яўхіму Лялевелю, Міхалу Баброўскаму, Ігнату Даніловічу, Язэпу Галухоўскаму. Звольнілі з працы ўніверсітэцкага бібліятэкара Казіміра Кантрыма, які захапляўся сябрамі таемных таварыстваў і ўпотаў даваў ім чытаць забароненыя царскай уладаю кнігі.

Лёсы, вартыя раманаў

Нягледзячы на цяжкія выпрабаванні, шмат хто з філаматаў і філарэтаў

не проста на ўсё жыццё захаваў вернасць ідэям і мэтам сваіх таварыстваў, але і дасягнуў вялікіх поспехаў у розных галінах культуры і навукі.

Сусветную славу геніяльнага паэта здабыў Адам Міцкевіч.

Як таленавітага паэта мы шануем і Яна Чачота. Першую кнігу вершаў і песняў ён склаў і перадаў каханай дзяўчыне Зосі Малеўскай яшчэ калі быў зняволены разам з сябрамі ў базылянскім манастыры. Жыццёвыя нягоды адно загартавалі душу песняра. Надзвычай каштоўныя ў ягонай спадчыне дзве кнігі «Сялянскіх песняў з над Нёмана і Дзвіны» і рыфмаваная гісторыя Вялікага Княства Літоўскага — «Спевы пра даўніх ліцьвінаў», у якой апетыя Міндоўг, Гедзімін, Алгерд, Вітаўт, Давыд Гарадзенскі.

Тамаш Зан пасля турэмнага зняволення плённа займаўся даследаваннямі Урала і стварыў першы ў Арэнбургскім краі музей. Нядаўні кіраўнік філарэтаў здабыў вядомасць як таленавіты горны інжынер, але не пакідаў і паэтычнай творчасці. Застаўся ў навуцы як пры-

У адным з сваіх палымяных артыкулаў-улётак Францішак Савіч пісаў: «Будзем загартуваць дух, працаваць да канца жыцця! Хто ведае, дзе і як суджана нам памерці? Магчыма, не адзін з нас сканае пад рукою кáта! Але няхай і смерць будзе працягам барацьбы за свабоду!»

знаны знаўца Манголіі колішні філамат Язэп Кавалеўскі. Ігнат Дамейка стаў выдатным даследчыкам і асветнікам паўднёва-амерыканскай краіны Чылі і быў абвешчаны яе нацыянальным героем.

«Вайсковыя сябры»

Вальналюбныя думкі дымары філаматаў, філарэтаў і «прамяністых» не зніклі бяследна. Філарэт Міхал Рукевіч, які пазбег высылкі на чужыну, ужо праз год пасля суду над аднадумцамі заснаваў таёмнае таварыства «Вайсковыя сябры».

У яго ўваходзілі вайскоўцы, чыноўнікі, гімназісты і студэнты. Суполка, што дзейнічала на Гарадзеншчыне і Беласточчыне, пастанавіла змагацца за «вольнасць, усеагульную асвету і дабрабыт».

«Вайсковыя сябры» мелі сувязі з расейскімі таемнымі таварыствамі дзекабрыстаў. Трэба сказаць, што дзекабрысты былі мужнымі людзьмі, але лёс Літвы-Беларусі і беларускага народа мала цікавіў іх. Яны лічылі царскую імперыю толькі «русской» дзяржавай, у якой усе мусяць быць расейцамі і размаўляць на «общепонятном русском языке». Старшыня Паўднёвага таварыства дзекабрыстаў Павел Пестэль сцвярджаў, што «белорусы должны отказаться от права особой народности». Назвы «нерусских народов» імперыі ён прапаноўваў проста скасаваць.

У снежні 1825 года «Вайсковыя сябры» сарвалі прысягу цару Мікалаю I у раскватраваным на Беласточчыне сапёрным батальёне. Міхала Рукевіча і ягоных паплекнікаў Аляксандра Вягеліна і Канстан-

ціна Ігельстрома прысудзілі да смяротнага пакарання, якое замянілі 10 гадамі сібірскай катаргі.

«Племя сарматаў» і зброя ў Бараўлянах

Прамінула два гады, і ў Віленскім універсітэце ўтварылася таварыства «Племя сарматаў», або «Патрыёты Айчыны». Галоўнай мэтай яно вызначыла вызваленне земляў былой Рэчы Паспалітай. Арганізацыю раскрылі, і яе кіраўнікоў Канстанціна Заху, Адама Траскоўскага і Фелікса Ліга выслалі шараговымі

ГІСТАРЫЧНАЯ ВІКТАРЫНА

1. Як з грэцкай мовы перакладаецца слова «філамат»?
2. Што было запісана ў Статуце таварыства філаматаў?
3. Паспрабуйце апісаць навуковыя паседжанні філаматаў ды іх сустрэчы ў ваколіцах Вільні.
4. Хто такія «прамяністыя»? Як дзейнічала гэтае таварыства?
5. Як узнікла таварыства філарэтаў?
6. Як слова «філарэт» перакладаецца на беларускую мову?
7. Раскажыце пра арышт маладых беларускіх патрыётаў і таемныя сходы за кратамі.
8. Як царскія судзі пакаралі сябраў таемных таварыстваў?
9. Хто з былых філаматаў і філарэтаў здабыў славу творцы або вучонага?
10. Што вы даведаліся пра «Вайсковых сяброў»?
11. Якія мэты ставілі перад сабой «Племя сарматаў» і «Саюз свабодных братоў»?
12. Хто такі Францішак Савіч? Раскажыце пра ягоны лёс.

салдатамі ў расейскую армію на Каўказ.

У той самы час браты Аляксандр і Францішак Далёўскія заснавалі «Братні саюз літоўскай моладзі», які іначай называўся «Саюзам свабодных братоў». Галоўная сядзіба таварыства знаходзілася ў Вільні, а філіі дзейнічалі ў Менску, Горадні, Наваградку, Слоніме і Лідзе. Саюз аб'ядноўваў некалькі сотняў студэнтаў, вучняў, шляхцічаў, чыноўнікаў і рамеснікаў. Сваю краіну яны бачылі ў будучыні дэмакратычнай рэспублікай.

Рыхтуемы паўстанне супроць каланіяльнай расейскай улады, «свабодныя браты» наладзілі сувязь з салдатамі Менскага гарнізона і Бабруйскай фартэцы. Пад Менскам, у фальварку Бараўляны, для будучага паўстання выраблялі зброю і адлівалі кулі.

Жандарам удалося разграміць і гэтае згуртаванне, але змаганне працягвалася.

Гартаваць ліцьвінскі дух

Студэнт Віленскай медычна-хірургічнай акадэміі Францішак Савіч стварыў з сябрамі Дэмакратычнае таварыства. Яно абвясціла сябе спадкаемцам справы філаматаў і філарэтаў. У вершы «Там, блізка Пінска, у шырокім полі» Савіч заклікаў панявольеныя народы яднацца, каб перамагчы агульнага ворага:

*Ліцьвін, валынец, падайце ж мне рукі.
Так прысягаем на Госпада Бога,
Царам на згубу, панам — для навукі...*

Жандары высачылі і схапілі Савіча. Яго выслалі салдатам у царскую армію, што вяла захопніцкую вайну з каўказкімі горскімі народамі. Такая служба прэрэчыла ўсім перакананым Францішка. Ён здолеў уцячы і пад чужым імем працаваў лекарам ва ўкраінскім мястэчку Янушпаль на Жытоміршчыне, чакаючы магчымасці пакінуць Расейскую імперыю. Калі стваральнік Дэмакратычнага таварыства ўжо атрымаў замежны пашпарт, у мястэчка прыйшла халера. Ратуючы іншых, ён невылучна захварэў сам.

У адным з сваіх палымяных артыкулаў-улётак Францішак Савіч пісаў: «Будзем загартуваць дух, працаваць да канца жыцця! Хто ведае, дзе і як суджана нам памерці? Магчыма, не адзін з нас сканае пад рукою кáта! Але няхай і смерць будзе працягам барацьбы за свабоду!»

Так маглі сказаць вельмі многія з тых, хто гераічна змагаўся з расейскай тыраніяй. Свабода і незалежнасць былі ім даражэй за жыццё.

Малюнак Паўла Татарнікава

Гэты малюнак адлюстроўвае рэкруцкі зборны пункт у Глыбокім на пачатку XIX стагоддзя. Пад вартай расейскай канвойнай каманды ў горад прыгнанія сялянскія юнакі і маладыя мужчыны. Справа цырульнік голиць рэкруту палову галавы, каб у выпадку ўцёкаў няшчаснага было лёгка злавіць. (Дарэчы, ад гэтага ў расейскай мове і пайшоў выраз «забрить в солдаты».) Рэкруты сапраўды часта спрабавалі ратавацца ўцёкамі, бо на пажыццёвую службу ў чужое войска забіралі і зусім падлеткаў, і жанатых мужчын, якія мелі дзяцей.

У правым куце малюнка гаспадарчыя будынкi — лямусы былога радзівілаўскага двара, прыстасаваныя пад армейскія правіянскія «магазіны» (склады). У такія склады па

ўсім нашым краі звозілі забраныя ў беларусаў прадукты харчавання і фураж ды зганялі жывёлу. Збор гэтых велізарных падаткаў меў рабаўнічы характар.

Перад ганкам вялікага гаспадарскага дома штаб-афіцэр зачытвае царскі ўказ пра рэкруцкі набор. Злева каля канвойных вы бачыце хлопца, пераапанутага ў «смурны» рэкруцкі каптан (шынель). З рэкрутамі назаўсёды развітаюцца родныя. Іх праводзяць амаль як на той свет. У развітанні бяруць удзел і некалькі святароў з глыбоцкіх касцёлаў і цэркваў.

Ажыццяўленне рэкруцкіх набораў і збору падаткаў каланізатары перакладалі на мясцовую шляхту і сялянскіх старостаў. Такім чынам расейскія ўлады адводзілі ад сябе незадавальненне насельніцтва гэтым гвалтам.

Томас ВЯНЦЛАВА

Верш пра сяброў

Наталлі Гарбанеўскай

Ніхто чужы на свеце не чужы,
Бо ўсё, што не збываецца наяве,
Нябыт-рака нясе да той мяжы,
Дзе ўсе сваімі будзем неўзабаве.
Шматлюдны дзень за горадам замоўк
І радзі хрыціць, бо хутка зліва,
І не ўрабуюць клямка ці замок,
Бо лета памірае так імкліва.

Якраз такую позняю парой
Збіраюцца разгубленыя госці,
Загубленыя госці... Наш пакой
Элізіюмам будзе для кагосьці.
Хай прывіды ў дрымотнай чарадзе
Між забыццём блукаюць і любоўю —
Схаваюцца ў люстэркавай вадзе
І вынырнуць з глыбіняў залюстроўя.

Хай постаці, паўстаючы з магіл,
Крылатых сёстраў і празорцаў здані, —
Хто на палях тамоў вартуе пыл,
А хто ў палях сухой травой стане.
Жывы брыдзе ў нікуды з ніадкуль
Ці абжывае схованку пустую
Маўчаньня, што гучнейшае ад куль, —
І, можа, Апалон яго ўратуе.

Мяжой сусвету будуць іх дамы.
Ноч маразамі закуе адлігу.
Але ў смяротным холадзе зімы
Не здрадзіць мова, не саступіць ліху.
Ім атруцілі думкі, ночы й дні,
Каваным ботам сталь звініць чаканна,
Ды ўсё, што замуруюць камяні,
Іх будучыня знойдзе нечакана.

Яны і ў нашым лесе. Пальцы іх,
Як дрэва, адгукнуцца ў мёртвым крэсле,
Іх голас між галін яшчэ не сціх,
Бо вышыняю сталаю ўваскрэслі
Ў сям'і, дзе ёсць імя для ўсіх дзяцей,
І што зямны ім суд і вырак нечы?
А ўнізе — пустата, і ўсё часцей
Прасторы глушаць гукі паражнечы.

Не веру ў беды, верачы сябрам!
Бо ў памяці і ўяўнае магчыма —

Падзелены на ўсіх няісны храм,
Адлегласць паміж светам і вачыма.
Хай зранку ўсё растане й праміне,
І сонца іх сляды з люстэра змые,
Ды крокі іх сыходзяцца ўва мне,
Нібыта паралельныя прамыя.

Дажынкі шчодры верасень нясе
У горад, што на ўзроўні душ трывае,
І восень уваходзіць пакрысе
Ў чужыя думкі, вуліцы, трамваі.
Пагойдваюцца баржы на вадзе.
Нервуешся, бы ў нечым вінаваты.
Асенні ліст на ходнік упадзе,
Як рыцарскія гербы, вуглаваты.

1968

Як ззяе небасхіл, як паліць вочы сквар —
Паўвыспу папалам гарачы поўдзень рэжа.
Салёнай пенаю палацы на ўзбярэжжы:
То знікнуць, то ўстаюць,
нібы ў траве пажар,

Бы выдмы на пяску, бы хвалі на вадзе...
Іх цёмны лексікон цяжэйшы ад людскога.
У памяці глухой нічога і нікога,
І толькі ў глыбіні адвечны рытм гудзе.

Прырода ідзе на штурм.
Раз'ела соль замок.
Маяк на страшны суд склікае, трубнавокі.
Аблогай над зямлёй згушчаюцца аблогі.
У шчыліны дзвярэй пасыпаўся пясок.

1970

Вершы пра каханне

І
Калі ў самоце мудрасць завітае незнарок
і абарваны дыялог яшчэ гучыць на сходах,
на мокры сад без сораму навальваецца змрок
і над пустым Зарэччам чуеш флейты,
арфы подых.

Калі засохлае ручво пад стромай ажыве,
і кропля прабіваецца праз камень
запацелы,
аркестр блізкага канца гучыць у галаве,
і болей не патрэбныя ні словы, ні іх целы.

На вуснах соль, на лобе кроплі
вільгаці марскоў.
А горад, як вялізны кіт, быў кінуты
на бераг —
увыгнутай прасторы ўсіх вякоў, перад якой
спыніўся бег шалёных душ, бясконца
блізкіх, белых.

Дзве зоркі паміж вейкамі запалаяцца, калі
дзве выпуклыя лінзы нам падораць
свет — і досыць.
Тваё жыццё, як ластаўка, ляціць
вакол зямлі,
сядае на плячо, дрыжыць, нічога больш
не просіць.

Не азірайся, нас даўно скарыў
сусвет стары,
дзе пад канвоем скразнякоў у танцы робім
колы:
аблокаў шэрых кравабег і пульс зямной
кары
ўзялі ў аблогу лёгкія, штурмууюць
альвеолы.

І ўсё вяртаецца. І верш, як памяці сябрук,
скіляе ўлева ўсе дамы — і хіляцца стра-
ката.
Над вільчаком расейваецца змрок, і пара
рук
чапляецца за небасхіл, як за штурвал
фрэгата.

І
Не маю адрасоў, а значыць — і гасцей,
і ямб чужы, як свой, стамляе ўсё часцей,
і навіна з нябёс не выглядае свежай.
Але прастора — тут: яна цячэ ракой,
фарсіруе парог і проста ў мой пакой
з вадою падае адлюстраванай вежай.

Трох вымярэнняў рып, хоць латы з іх
надзень, —
да вечара на іх святлом гуляе дзень,
а потым на кутах згушчаецца паволі
спачатку травеньскі, а потым летні
змрок.

Ды пра канец жыцця не думаеш знарок,
бо лямпна на сталі — і ты ў ахоўным коле.
Дык не спяшаймася.

Ноч на падстрэшку тчэ.
Цуд не народжаны і дзеці спяць яшчэ.
Паруе цёплы плёс і лета даспявае.
Як лодкі за вадой, сплываюць нашых сноў
пейзажы й галасы, і зразумець наноў
кароткай ночы сэнс наш дзень
не паспявае.

Лавіна вобразаў, і кожны, быццам вой,
узьяшы розумы ў аблогу — мой і твой, —
штурмуе іх: чуваць малітвы, крыкі,
мантры.

А целы нашыя ляжаць, бы камяні,
так блізка, і муроў абрысы ў вышыні,
і больш няважна, што адкрылася
Касандры.
1973

Nel mezzo del cammin
di nostra vita

Памяці Канстанціна Багатырова

Я да сваёй сярэдзіны зямной
Вучыўся ў смерці, бы шкаляр на ўроку.
І смерць жыла ў пакоі за сцяной,
Як сваяка, трымала ў поле зроку.
Я прыручаў, карміў з рукі нябыт,
Каб не цяпер, не кропка...

хоць шматкроп'е...

Штораніцы прыносіў краявід —
Найпрыгажэйшы горад у Еўропе
Усходняй, дзе чарот гніе наўкол,
Дзе моляцца нажу і вераць прэнту,
Дзе машыніст не запаволіць кол,
Бензін гарыць і спальвае дашчэнтту.
Я сэнс у ёй знаходзіў і мараль,
Я называў яе сваёй сям'ёю,
Я спаў і еў, я жыў у ёй амаль,
А звыкнуцца не змог, не звыкся з ёю.

Я адчыняю дзверы ў калідор,
Як б'ецца сэрца — пад яе аховай.
Мой родны край так шмат каго памёр,
Што смерць бывае нават выпадковай.

1976

За мяжой кантынента і часу мяжой
Не адразу мяняюцца сны,
Ды, блукаючы ў мовах, сваёй і чужой,
Не выходзяць на яву яны.

Знік асенняй лагчыны няголены твар,
Знікла з мовы журба яе хвой,
Над раўнінаю смерці вільготны пажар
І за брамай лядовы канвой.

Адступае развязка — і хлусіць наўзбоч:
Паўзямлі, ад якіх не ўцячы.
Перакročыўшы глобус, ты слухаеш ноч
І каханае цела ўначы.

Слухай шум незнаёмай і роднай крыві,
Толькі ў ёй — застанешся пасля.
Бо адбіткаў тваіх, дзе цяпер ні жыві,
Не пазнаюць Нява і Вяля.

1979

Дзень Падзякі

Балотны, металічны пах наўкол,
А конь травіцу свежую скубае
І восем гаспадынь нясуць на стол
Асенні пачастунак. Штат Агаё.
Выгодныя выходныя. Раса.
Чырвоны колер клёна (ці вагона,
Адсюль не бачна). Позняя краса
Вісконсіна, Дакоты, Арэгона —

І Арыён. Жыцця жажлівы дар
Ідзе лавінай, літасці ніякай,
А ты, што сэрцам лічыш кожны ўдар,
За новую зямлю Яму падзякуй.
Хай краявіды для тваіх вачэй
Нязвыклія яшчэ, але жывыя.
Бо чым далей ад дому, тым хутчэй
Па Адысею пёс стары завые.

Падзякуй за адказ, што болей не
Гаворыць твайму глуду нічагутка.
За новую ваду ў тваім збане.

За новую траву, што ўздыдзе хутка.
За камень і пліту, за крыві і глыб
Чужой зямлі, што нам закрые вочы.
За смерць. За ўсё, што мы зрабіць маглі б,
Каб зноў дала жыццё. Як Ён захоча.

За музыку, якую іншасвет
Нам сёння пасылае без падману.
У гэтых прыцемках любы прадмет
Такі ж, як з таго боку акіяну.
Гадзіннікі стаяць па трох кутах,
І вока не памыліцца ў шаленстве,
Знайшоўшы клямку, стол і зорны дах —
Тамсама, дзе знаходзіла ў маленстве.

1979

Пераклаў з літоўскай
Андрэй Хадановіч

Пад залатымі трубамі

Пачатак кінааповесці-фантасмагорыі па матывах гітарычных хронік

Людміла
РУБЛЕУСКАЯ

мчыць вершнік. Мільгаюць магутныя дрэвы, узгоркі, палі...

Вершнік у ваўчынай скуры, накінутай на плечы, у скуравым шлеме з рагамі час ад часу падносіць да вуснаў медны палляўнічы рог (на ім сляпуча ззяе адбітак сонца), закідае галаву і трубіць. Гукі ўрачыста ўзлятаюць у неба. Над вершнікам кружляе чорны арол...

— Так наш далёкі продак, найбліжэйшы радца вялікага князя Альгерда, за парадку будаваць слаўны горад Вільню атрымаў ва ўладанні столькі зямлі, на колькі будзе чуваць гук ягонага рогу цягам дня... І герб наш адгэтуль — «Трубы»... І чорны арол — знак наш...

Вершнік працягвае свой шлях. Узнімаецца ў неба труба, на якой ззяе сонца... Кружляе ў небе чорны арол.

Высокі худы чалавек з груганом на плячы, захутаны ў манаскі чорны плашч з каптуром, з нянавісцю глядзіць на арла, які кружляе ў небе.

— Замнога табе гонару, паганец. Ніколі не дарую. Заўсёды буду стаяць на тваім шляху.

З пляча Вялікага Інквізітара зрываецца чорны груган. Узлятае ўверх, туды, дзе кружляе арол.

Зноў гучыць труба. Яе залаты бляск асяпляе, нагадвае кругі на вадзе... І застывае малюнкам на гербе «Трубы», які вісіць над камянам.

1529 год. Гербавая зала ў палацы Радзівілаў.

Юры Радзівіл па мянушцы Геркулес, магутнага складу мужчына з рудаватымі валасамі і барадой, адкінуўшыся ў фатэлі з высокай спінкай, гартае цяжкі фаліант. У Радзівіла перавязана рука — ён толькі што пасля чарговай бітвы. Вакол яго сядзяць і ўважліва слухаюць дзеці — Мікалай Радзівіл Руды і ягоны стрыечны брат Мікалай Радзівіл Чорны, абодва падлеткі, трохі маладзейшыя за іх Ганна Радзівіл, а таксама анёлак дзевяці гадоў — Барбара Радзівіл. У крэсле сядзіць жонка Юрыя Радзівіла, Барбара Кола, уладная жанчына з цяжкім падбароддзем і бяжымі блакітнымі вачыма, яна вышывае. Паволі праступаюць на белым шоўку цяжкія гронкі рабіны, бы кроплі крыві. Для крэсла стаіць паж, Міхал Рашчынскі, які па звычаі трымае малітоўнік сваёй пані і ўважліва прыслухоўваецца да размовы ля камяну. Міхал трохі пападлеткаваму няўклудны, але відаць, што вырасце вялікім, дужым, у ім адчуваецца незвычайная моц: і дзікая, мядзвезжая сіла, і шчырасць, наіўнасць простага натуры. Ягоны позірк увесь час спыняецца на Ганне Радзівіл, танклявай,

гожай, дзёрзкай, якая сядзіць збоку на лаўцы, і адзіная з усіх дзетак круціцца, відавочна нудзіцца ўрокам генеалогіі.

Радзівіл Геркулес працягвае апавед:

— Паводле легенды, наш продак, жрэц князя Гедыміна Ліздзейка, убачыў у прарочым сне Жалезнага Ваўка... Які паказаў месца для пабудовы Вільні.

Мікалай Чорны, хлопец з тонкімі рысамі твару, з «фамільным» радзівілаўскім гарбатым носам, па звычаі падмячае тое, на што іншыя не звярнулі ўвагі:

— Дык што, дзядзечка Юры, Радзівілы паходзяць ад паганскага жраца?

Геркулес паблажліва ўсміхаецца.

— Гэта толькі легенда. Насамрэч першым прыняў герб «Трубы» ваш прадзед, баярын Осцік... Ад назвы маёнтка Трабы. І было гэта пры слаўным князе Вітаўце... І няма, і не будзе роду мацней за наш... Пакуль Радзівілы трымаюцца разам.

Як калісьці трымаліся мы — я, мой брат Ян, мой брат Мікалай, мая сястра Ганна Мазавецкая. Адзін я застаўся з іх. Ваш час. Ты, мой сын, Мікалай Руды, і ты, мой пляменнік, Мікалай Чорны, будзеце, як лязо і тронак аднаго мяча.

Браты абменьваюцца позіркамі: адкрыты, шчыры твар гарачага па натуре Мікалая Рудога, засяроджаны, хітраваты — Чорнага.

Увесь гэты час Ганна круціцца на месцы, паглядае за вакно, дзе за ўзорчатымі рамамі пагойдваецца голле дрэў. Тузае на шыі медальён — срэбны арол са смарагдавымі вачыма. Дзяўчынка азіраецца на маці — тая прыдрамала ў крэсле, вышыўка з барвовымі гронкамі рабіны ляжыць на каленях. Пакуль бацька размаўляе з братамі, Ганна ціхенька ўстае. Барбара, якой таксама не вельмі цікава, спалохана глядзіць на сястру. Ганна жэстам кічае яе з сабой. Барбара адмоўна круціць галавою. Ганна ціхенька выслізвае з пакою. Мікалай Чорны кідае пільны хуткі позірк убок — але не выдае сястру. Уцёкі Ганны заўважае і паж Міхал.

Ганна выходзіць у сад. Прабіраецца між дрэў і кустоў, расхінае голле, усыпанае квеценню, захоплена сочыць за матылькамі. У траве ёй трапляецца здохлая варона — дзяўчынка не выяўляе грэблівасці, схіляецца, тыцкае ў птушку прутком, заглядае ў мёртвае вока... Ёй цікава — што такое смерць? Відовішча дзіўнае: дзяўчынка-анёлак у белай сукенцы — і мёртва варона... За княжой, хаваючыся за кустамі, крадзецца Міхал, які таксама пакінуў свой пост, скарыстаўшыся тым, што княгіня заснула. Міхал паглядае з-за голля, як маленькая танклявая княжна ў белай сукенцы гуляе па чароўным садзе. Відаць, што сад і ўвогуле палац толькі будуецца. Там-сям груды каменя, чуваць гукі будоўлі.

Між тым Ганна выходзіць на невялікую палянку, пасярод якой высіцца незразумелае збудаванне. Штосьці высокае, абстаўленае жэрдкамі. Гэта яшчэ не даробленая эолава арфа — вельмі складаная па задуме канструкцыя. Блішчаць паміж жэрдак яе пазалочаныя струны, але яшчэ не гучыць музыка ветру... Так, асобныя дзіўныя гукі, падобныя да жаласных крыкаў птушкі. Ля пастамента пакінутыя рабочымі інструменты, чарцяжы.

Збудаванне ўвечнае выява арла, таксама не дароблена. Адно залатое пёрка дрэнна замацаванае, амаль адвалілася. Ганна спрабуе яго дастаць, ускараскваецца па жэрдаках...

Усё збудаванне са страшэнным грукатам і званам абрушваецца, Ганна з крыкам спрытна адскоквае — Міхал не паспеў кінуцца на дапамогу.

Да абрушанай эолавай арфы збягаюцца слугі, урэшце прыходзіць сама княгіня, Барбара Кола.

— Зноў шкода ад цябе, Ганна! Твой бацька ўлучыў вам увагу, нягледзячы на свае раны. А ты не цэнніш. Цяпер не адкруцішся ад розгаў.

Ганна бялее. Наперад выходзіць Міхал:

— Ваша княская мосць, гэтая мая віна. Я тут усё разбурыў выпадкова.

Барбара Кола грэбліва падціскае вусны:

— Ты? Што тут робіш? Здаецца, мой муж памыліўся, калі ўзяў цябе да свайго двара, Міхал. І каб не тое, што твой бацька загінуў, ратуючы князя... Спадзяюся, справядлівае пакаранне стане табе добрай навукай.

Спыняе позірк на медальёне, які ўпрыгожвае шыю Ганны.

— І колькі разоў табе казала... Не карыстайся гэтым ўпрыгожваннем. Яно... не пасуе юнай дзяўчыне.

1518 год. У малой зале Кракаўскага каралеўскага палаца сабраліся самыя важныя людзі каралеўства. Гэта першы прыём для эліты, у якім удзельнічае новая каралева — Бона Сфорца.

Уваходзіць кароль Жыгімонт Стары, ён вядзе Бону Сфорцу. Яна прыгожая, з залатымі валасамі, трымаецца ганарліва. У яе сукенкі моднае глыбокае дэкальтэ. Дамы перашэптваюцца.

— Грудзі вываліла... Сораму няма... У іх у Італіі што — усе кабеты так ходзяць?

Кароль і каралева ўсаджваюцца. Усе схіляюцца перад каралеўскай парай. У першых шэрагах — Радзівіл Юры, ягоныя браты Ян Барадаты і Мікалай Радзівіл і сястра Ганна Мазавецкая. Непадальёк Альбрэхт Гаштольд, Канстанцін Астрожскі. Вылучаецца купка італьянскай світы каралевы.

Сярод іх — радца Бона Сфорца, лекар Луіджы Сфорца, у якім пазнаецца Вечны Інквізітар. Сфорца займае месца за крэслам каралевы.

Кароль паварочваецца да Боны:

— Тут сабраліся толькі самыя лепшыя і блізкія да трону. Дазвольце прадставіць вам, каралева, маіх верных папличнікаў, першых людзей дзяржавы. Альбрэхт Гаштольд, ваявода полацкі... Першым клічу яго, бо толькі што вярнуўся ён з радаснай весткай — яго багатыры разбілі войска вялікага князя маскоўскага!

Да рукі каралевы падыходзіць Альбрэхт Гаштольд. Усе крычаць «Віват!», твар Юрыя Радзівіла крывіцца.

— Канстанцін Астрожскі, вялікі гетман літоўскі! Ён прынёс нам слаўную перамогу пад Воршай!

Канстанцін Астрожскі падыходзіць да рукі каралевы пад «Віваты» прыдворных.

— Мікалай Радзівіл, ваявода Віленскі, вялікі канцлер, уладальнік тытула князя Святой Рымскай імперыі на Мядзелі і Ганёндзах!

Да каралевы падыходзіць Мікалай Радзівіл.

— Юры Радзівіл, мой даўні сябар, па мянушцы Геркулес. Ніводнай бойкі ён яшчэ не прайграў. Няхай жа і ў бойцы за сяброўскія пачуцці маёй каралевы ён не прайграе.

Радзівіл Геркулес падыходзіць да каралевы. Тая зацікаўлена паглядае на магутнага, віднага сабою рыцара. Геркулес прыкладаецца да яе рукі. Гаворыць па італьянску:

— Рады служыць маёй каралева!

Каралева кідае скосы позірк на Луіджы Сфорца, той ледзь заўважае ківае.

— Мне вельмі патрэбны сябры пры маім новы двары.

Радзівіл пільна глядзіць у вочы каралева.

— Маё сэрца адкрытае для шчырых пачуццяў.

Жыгімонт Стары працягвае прадстаўляць арыстакратаў.

— Наша добрая суседка, княгіня Ганна Мазавецкая, уладарка слаўнай Мазовіі.

Ганна Мазавецкая ганарыста падыходзіць, нізка кланяецца каралю і толькі лёгка ківае галавой каралева, як ніжэйшай. Бона Сфорца ўгневаная.

Ганна вяртаецца да братаў. З нянавісцю паглядае на каралева.

— Гэта я павінна быць на яе месцы. Я не разумею, чаму ён выбраў не мяне. Я прыгажэй. Я магла б прынесці яму ў пасаг Мазовію.

Ян Барадаты ўсміхаецца.

— Можа, каралю не спадабалася гісторыя з тваім каханкам Жэлініскім, сястра? Ты дала той нікчэмнасці такую ўладу, што падданыя паўсталі!

— Я іх уладарка. Я маці двух каралевічаў, удава Конрада Мазавецкага. Яны мусілі цярыцца. Геркулес скептычна круціць галавой.

— А вось кароль не хоча цярыцца чыіхсьці выбрыкаў. Хаця з гэтай кабетай...

Юры сустракаецца позіркам з Бонай.

— Думаю, ён пашкадуе, што выбраў не цябе.

Луіджы Сфорца нешта шэпча на вуха каралева, і тая ўтаро-

плываецца позіркам у Ганну Мазавецкую. Ганна з выклікам сустракае яе погляд. Блакітныя вочы і брунатныя вочы гараць аднолькавай нянавісцю.

Ганна няголасна кажа братам:

— Я ўсё адно не адступлю. Я слабая ці моцная? Італьянка вызваліць трон для мяне.

Юры Радзівіл пяхотна прыабдымае сястру, нешта шэпча ёй на вуха. Ганна сціскае яго руку ў пошуку падтрымкі. Бона заўважае гэта. Яе твар на імгненне змяняецца ад гневу. Бона пераводзіць позірк на карала і бачыць, што ён таксама глядзіць на Ганну Мазавецкую з нейкай тугою.

Бона шэпча Вечнаму Інквізітару.

— Гэта жанчына занадта шмат табе дазваляе. Не спускай з яе вачэй.

Між тым у зале пачынаюцца больш вольныя гаворкі. Каля караля і каралевы ўтвараецца кола просьбітаў і лісліўцаў, астатнія госці пачынаюць хадзіць па зале, размаўляць між сабою. Канцлер Мікалай Радзівіл — ля караля. Каралева час ад часу шукае позіркам Юрыя Геркулеса.

Да Яна, Юрыя і Ганны падыходзіць Альбрэхт Гаштольд. Ён звяртаецца да Яна з ледзь прыхаванай нянавісцю:

— Як ваша сямейнае жыццё, пан Ян?

Барадаты насцярожана глядзіць на Гаштольда.

— Дзякуй, ваша мосць, я шчаслівы.

— Цаной жыцця маёй няшчаснай сястры, вашай былой жонкі?

Ян бянтэжыцца.

— Паслухай, Альбрэхт... Ты несправядліва судзіш. Прысягаю, я не вінаваты ў смерці Лізаветы. Ты ж ведаеш, яна была слабая здароўем...

Гаштольд крывіць вусны.

— Слабая... Не надта ты думаў пра яе, калі з'ездзіў у сваты да Кішака, і замест таго, каб высватаць брата іх дачку, закахаўся ў яе сястру!

— Альбрэхт, у імя былога нашага сяброўства...

— Наша сяброўства з'елі паўтары гады турмы, куды мяне паклэпам засадзіў ваш брат Мікалай. І я нізавошта не паверу, што гэта проста супадзенне — калі ў той самы час ты пачаў пагарджаць маёй сястрой і адкрыта заляцацца да другой кабеты...

Твар Яна Барадатага, разумны, з тонкімі рысамі, адлюстроўвае сапраўдную пакуту.

— Усё не так...

Гаштольд паглядае з нянавісцю.

— Не дарую.

Сыходзіць. Юры Геркулес спачувальна кладзе руку на плячо брата, Ганна Мазавецкая кладзе яму руку на другое плячо. Зверху, невядома адкуль, спускаецца, кружляе пяро гругана.

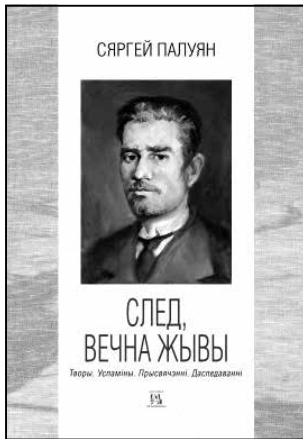
Цалкам кінааповесць-фантасмагорыю можна прачытаць у № 99 часопіса «Дзеяслоў».

След, вечна жывы

Палуян Сяргей. След, вечна жывы: Творы. Успаміны. Прысвячэнні. Даследаванні / Сяргей Палуян; уклад., падрыхт. тэксту, агляд. аналіт. арт., прадмова і камент. Т. Кабржыцкай, В. Рагойшы. — Мінск: Кнігазбор, 2018. — 336 с. — (Бібліятэка Саюза беларускіх пісьменнікаў «Кнігарня пісьменніка». Выпуск 114).

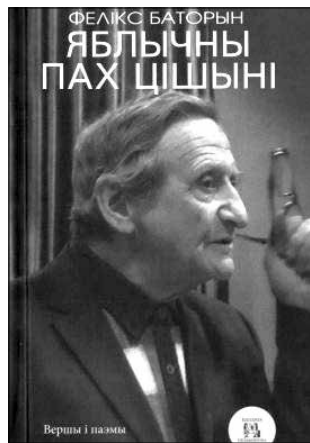
Аснову выдання складае творчая спадчына самабытнага публіцыста, крытыка, празаіка і паэта Сяргея Палуяна (1891-1910), рупліва сабраная даследчыкамі ва ўкраінскай і беларускай перыядыцы.

У кнізе ўпершыню найбольш поўна прадстаўлены ўспаміны пра пісьменніка яго родных і знаёмых, мастацкія творы, прысвечаныя яму, матэрыялы пра радаслоўе Палуянаў. Укладальнікі кнігі — Таццяна Кабржыцкая і Вячаслаў Рагойша — ставяць Сяргея Палуяна поруч з Янкам Купалам, Максімам Багдановічам, Вацлавам Ластоўскім, рашуча і доказна ўпісваюць яго асобу ў панараму гісторыка-філасофскіх, эстэтыка-культурных характарыстык беларускага адраджэння пачатку ХХ ст.

Яблычны пах цішыні

Баторын Фелікс. Яблычны пах цішыні. Вершы і паэмы. Мінск: Кнігазбор, 2018 — 308 с. (Бібліятэка Саюза беларускіх пісьменнікаў «Кнігарня пісьменніка». Выпуск 115).

У кнігу ўвайшлі вершы, балады і паэмы, складзеныя Феліксам Баторыным, за адзінкавымі выключэннямі, у 2007–2018 гадах. Значная іх частка публікуецца ўпершыню.

У творах паэта пераважаюць грамадзянская, любоўная, пейзажная лірыка, але гэтым іх тэматыка не вычэрпваецца. Паэтычнай мове аўтара ўласцівыя празрыстая прастата і складаная метафарычнасць, тонкі лірызм, які, пры ўсёй парадаксальнасці, часта арганічна спалучаецца з філасофскімі развагамі, іроніяй і самаіроніяй.

У гэтай кнізе таксама змешчаны пераклады з іўрыту, з ідыш, рускай і нямецкай моў, зробленыя ў нядаўні час.

Я веру ў Цуд

Ваганаў Сяргей. Я веру ў Цуд: вершы розных гадоў (1963–2018) / Сяргей Ваганаў. — Мінск: Кнігазбор, 2018. — 140 с. — (Бібліятэка Саюза беларускіх пісьменнікаў «Кнігарня пісьменніка»; вып.113).

Вершы, сабраныя ў гэтай кнізе, ствараліся журналістам Сяргеем Ваганавым цягам жыцця, але амаль нідзе не друкаваліся, за выключэннем часопіса «Дзеяслоў», газеты «Народная воля», альманаха «Мішпоха» і Сеціва. Такім чынам, гэта першая паэтычная кніга аўтара, у якой вы знойдзеце і любоўную лірыку, і філасофскую, і грамадзянскую, — на беларускай і рускай мовах. Вершы наўмысна не пазначаны аўтарам канкрэтнымі датамі, бо, як ён мяркуе, вельмі важна ўспрымаць іх з адчуваннем безупыннасці Часу.

Будзьма з «Дзеясловам»!

Падпісачца на часопіс «Дзеяслоў» можна ў любым паштовым аддзяленні Беларусі і спраўна атрымаць яго шэсць разоў на год. Індэкс для індывідуальных падпісчыкаў — 74813, Для ведамаснай падпіскі — 748132. Будзьма разам!

Альтэрнатыва для Басі, альбо Не трэба баяцца

Дыпломная работа мусіць паказаць, што студэнт засвоіў матэрыял, які старанна ўкладалі ў яго вушы выкладчыкі цягам навучання. Вось, я стараўся. Умею тое і тое... У гэтым сэнсе дэбютная кніга Кацярыны Захарэвіч — тыповы дыплом.

«Час вогненнага птушкालова» — двухпланавая аповесць. Фантастычная? Магчыма. Калі адштурхоўвацца ад вызначэння, што фантастыка паказвае рэчы нерэальныя. Але ёсць у аповесці не такое заўважнае другое дно, якое значна ўскладняе схематычна прасты твор. Пра гэта пазней...

Аповесць Кацярыны Захарэвіч з тых тэкстаў, якія маюць вузкая акрэсленую аўдыторыю. Не ў гэтым сэнсе, што іншы прачытаць не здолее. Але ў тым, што найбольшы водгук яна атрымае ў чытача з пэўным наборам рысаў. Гэта мусіць быць чалавек беларускамоўны. Лішняя, здавалася б, пазнака. Але мы да таго звыклі стасавацца ў моўным гета, што перастаем заўважаць відавочнае: далей за нашае кола кніга наўрад ці выйдзе.

Другое — гэта чалавек малады, лепей сказаць — юны. У слова «юны» ёсць шэраг прычэпаў: узнёсла-палымяны, рамантычны, схільны да драматызацыі. Месцамі сентыментальны. Карацей, аматар гераічнай рамантычнай прозы.

То бок тая ж катэгорыя чытачоў, якая запойна чытае прыгодніцкія раманы Людмілы Рублеўскай і ведае імя Ксеніі Штальянкавай.

Вось тут — самае цікавае.

І Ксенія, і Кацярына прайшлі Школу маладога пісьменніка. Школу, у якой выкладае Людміла Рублеўская. З аднаго боку, можна казаць пра ўплыў натуральны: аўтаркі ўпадабалі эстэтычную сістэму Рублеўскай, перанялі і г.д. З іншага — ёсць рызыка, што гэты ўплыў чыста школьны. Чаму рызыка? Таму што спатрэбіцца час, каб зразумець, што гэта менавіта ўплыў, штучнае ўздзеянне, а не асабістае светабачанне.

Калі слухны першы варыянт, можна казаць пра новую літаратурную традыцыю, запачаткаваную некалі яшчэ Караткевічам, перахопленую Дайнекам, Арловым і Рублеўскай, і далей — навуачэнцамі Школы пры Саюзе беларускіх пісьменнікаў.

Але.

Зазвычай у прыгодніцкіх творах акцэнт ставіцца на моцы герояў, іх баявітасці, авантурнасці, адметнасці. Кацярына Захарэвіч падкрэслівае адваротны бок медала: ейная гераіня — няўключная, няўпэўненая ў сабе, яна пачуваецца лішняя. У развіцці сюжэта роля гераіні мінімальна. Яна на пазіцыях ахвяры. Яна разумее несправядлівасць свету, глыбока перажывае, але нічога не робіць. Гэтыя рысы належаць абедзвюм Басям. Рэч у тым, што гераіня

мае дзве іпастасі. Першая — рэалістычная: дзяўчына, што жыве ў сучаснасці, пачуваецца самотнай у сям'і і парыяй — у школе. Другая Бася існуе ў паралельнай лініі. Яна паходзіць з «расы» адметных.

Для разумення сітуацыі: Кацярына Захарэвіч распрацавала міні-міф, паводле якога адпачатку існавалі «сапраўдныя» людзі. Адметныя. 121 чалавек, усе — прыгожыя знешне, але даволі млявыя па натуре. Жылі бы ў райскім садзе, цешыліся самі сабе і жыццю. Знайшоўся бунтар, які стварыў големаў для чорнай працы. Адметныя разлеваліся дарэшты і сталі зусім безабаронныя. Карацей, гліняны пралетарыят паўстаў і загнаў адметную шляхту на задворкі жыцця. Вось з гэтых адметных і паходзіць другая Бася.

Кацярына Захарэвіч разгортае абедзве лініі, але Басі не асабліва змяняюцца. Эвалюцыі гераінь як такой няма. Падзеі — а там і прыгоды, і здрады, і інтрыгі — ёсць, але не пакідае

Зазвычай у прыгодніцкіх творах акцэнт ставіцца на моцы герояў, іх баявітасці, авантурнасці, адметнасці. Кацярына Захарэвіч падкрэслівае адваротны бок медала

адчуванне, што яны, насамрэч, не маюць асаблівага значэння.

Самыя яркія моманты аповесці — стыкі двух сусветаў. Яны — чыста кампазіцыйныя, то бок ніякіх узаемадзеянняў між светамі няма. Але паралелі — відавочныя. Здрада сяброўкі, пакуты самавызначэння, адсутнасць бацькі, прыўкрасны прынец, у якім нейкі час сумняешся, вобразы дарослых перанажай — усе яны перагукаюцца.

Вось тут і ўзнікае думка, што другая, фантастычная, лінія — толькі фантазія рэальнай Басі. Гэта самотнае дзяўчо, нікому не патрэбнае і незаўважнае, але надзвычай чуйнае да свету. Замкнёная ў сабе, яна ізалюецца ад рэальнасці і стварае альтэрнатыву. (Згадваецца фан-версія

датычна «Гары Потэра», паводле якой свет магіі — хваравітая фантазія самотнага хлопчыка з каморкі). На карысць гэтай версіі — наяўнасць у рэальнай Басі рудога ката (новая тэндэнцыя белліту — уводзіць у твор свайго коціка: Шарова, Янкута...) і блакітнага папугайчыка. З якіх змялявання сілы жыццёвага колавароту ў свеце фантастычным — Вогненны Птушкалоў і Нябёсная Птушка.

І закончваюцца кніга тым, што рэальная Бася ідзе на спатканне. З невідзімкі яна ператвараецца ў жывую дзяўчыну, робіцца існай для іншага чалавека. Фантазіі ёй больш не патрэбныя.

Уменне ўбачыць уласныя комплексы, пераадолець нясмеласць і выцягнуць іх на святло — моцны бок аўтаркі. Гэта жэст насуперак няўпэўненасці, хоць і ў ім самім няўпэўненасць пакідае след.

Сунуцца да аўтараў з парадамі — вельмі смешна, але вельмі хочацца пажадаць Кацярыне не баяцца. Страх зрабіць «не так» бачны ў мове. Усё правільна, гладка, літаратурна. Жаданне зрабіць правільна цягне за сабой празмерную апісальнасць. Гэтая літаратурнасць — як панцыр, абарона ад магчымых заўвагаў. Але ў тым і справа, што памылкі робяць нас адметнымі. Памылкі і ёсць тое зерне, з якіх вырастае стыль.

На класічнае пытанне «Кім вы сябе бачыце праз N год?» я б сказала — пра Кацярыну: аўтаркай псіхалагічнай прозы для падлеткаў. У дэбютнай кнізе яна не раскрыла гэты свой талент, паставіўшы на кутні камень прыгодніцкую лінію. Неабходнасць вытрымаць тэмп аповеду папросту абкарнала псіхалагічны партрэт герояў. Але ёсць у аповесці месцы, якія недвухсэнсоўна паказваюць здольнасць Кацярыны тонка адчуваць іншага чалавека (чытай: персанажа). І калі другая лінія аповесці сапраўды фантазія гераіні, то сама аповесць з прыгодніцкага чытва ператвараецца ў сур'ёзную псіхалагічную драму (кшталту «Моста ў Тэрабітыву»).

Таму аўтарка проста неабходна пераадолець страх быць сабой. Страх асуджэння глушыць мастацкі талент. І варта падумаць, што горш насамрэч: пачуць крытыку на свой адрас — ці так ніколі і не раскрыцца, не стаць сабой, не даць поўнай волі таленту?

Наста Грышчук

«заВЕРШАНАЕ» падсумаванне

Першы нумар часопіса «Дзеяслоў» за 2019 год атрымаўся не такім аб'ёмным, як звычайна, затое больш важкім сваім унутраным напаўненнем. Яго зручней чытаць і вальней разважаць над прачытаным. Аптымальна знойдзены фармат.

Нумар запачаткаваны нізкай цудоўных вершаў **Вольгі Гронскай** пад назовам «заВершанае». Яна ўпарта трымаецца той мяжы паэзіі, якая палягае паміж вобразным светам старэйшага і малодшага пакаленняў. Гэта заўважна. Тут, праўда, яшчэ няма поўнага адыходу ад самой сябе, ад арытміі сэрца, прыліваў гарачай крыві, стрыманасці пачуццяў і аголенасці эмоцый, але ўжо ёсць надтрэснутасць, відна лінія расколіны, адчай чаплення, пераходу-пераскоквання ў свет віртуальны — самастваральны, абязболены, пралічаны, замяняльны на любы іншы, як штучны пратэз... Вольга яшчэ дыхае боскай прыродай зямнога быцця.

Дарога нібыта сама цябе выбірае і абяцае прывесці да брамы раю. Ты па ёй крочыш — і падыходзіш да краю. Прэч адляцець трэба яшчэ вучыцца. У логаве сэрца — раненая ваўчыца. Чым ад халоднага ветру схваць ключыцы?.. Піць малако тугі, выдыхаць, лячыцца.

Паэт старэйшага пакалення **Віктар Ярац** (адзін з тых, хто поплек з Алесем Разанавым змагаўся за беларускамоўнае выкладанне на філфаку БДУ напрыканцы 1960-х) прапануе чытачам паэму «Зіма без мамы», якая складаецца з паасобных вершаў заяўленай тэматыкі. Вершы элегічныя і рацыянальныя, аднак жывыя; аўтар спрабуе паўторна прайсці сцежкамі мацярынскага і ўласнага родавага лёсу.

Боль загоіцца — чым пытае днём і ноччу душа, — да яе голас мамы з глыбіняў расстання праз маўчаньня пласты дастае.

Чарговае апавяданне **Вінцэся Мудрова** «Дом творчасці» — гэта гіпертрафіраваная іронія адносна (каля)літаратурнага працэсу канца 1970-х. Мне падалося, што фарбы аўтарам настолькі згущаныя, што рэаліі мінулага праглядваюцца празмерна карыкатурна і, пэўна, выклічуць недавер не толькі ў тых, хто меў «шчасце» быць хай сабе ўмоўным прататыпам апісаных падзей. У тэксце фігуруе пісьменніцкі Дом творчасці Камарышчавічы (Каралішчавічы), куды накіраваны малады пачынаючы паэт з правінцыі для творчага «пад'ёму»... Але з чым ён там су-

тыкаецца? З поўнай дэградацыяй. Гурт старэйшых літаратараў-п'янтосаў, якія толькі тым і займаюцца, што пасылаюць ганца ў горад па «чарніла», п'юць і рэжуча ў карты... З'яўленне дзвюх жанчын сітуацыю яшчэ больш ускладняе. Ні аднаго больш-менш прасветленага героя. Ды нават і сам галоўны герой на гэтым фоне выглядае камічна. (Безумоўна, было і такое ў жыццёвых праявах сацрэалізма, але ж не наскрозь і не пагалоўна, як паказана ў гэтым тэксце.)

«— Ён ехаў сюды, думаў, пісьменнікі авангард нацыі, хварэюць душой за лёс мовы. Маюць нейкія ідэалы і перакананні, прагнуць, нарэшце, ісціны, а аказалася, што вас апроч ганарарай...»

— Ну-ну, працягвай, — перабіў Падгурскі, — цікава паслухаць вось такіх — маладых ды неаб'ездных. Сам быў такім калісыці.

— Вы сваёй бяздарнасцю, п'янкамі і звычайным халуіствам давалі літаратуру да ціхага скопу, — успыхнуў Юрась, зачыўшыся скончыць папярэдняю фразу.

— Малады яшчэ, каб старэйшым указваць, — з інтанацыяй лаянкі выдаў Падгурскі, — калі такі ідэйны, дык чаго сунешся на дармавы сныданак, ды яшчэ ў кампаніі з літаратурнымі прыстасаванцамі?»

Чытаючы тэкст, увесь час круціцца пытанне: а хто ж пісаў тыя творы нашай нацыянальнай літаратуры, якія сталі яе класічным скарбам? Цікава, а каб з такога ракурса і з такім сатырычным імпульсам зірнуць на сучасны літпрацэс? На мой погляд, карціна выглядала б не менш саркастычна...

На гэтым фоне аптымістычнымі (у сэнсе творчага росту) падаюцца абразкі ад **Зараславы Камінскай**. Добрая мова, чысты літаратурны стыль, лірычная падаплёка, што ствараюць адзіную жывую і шчырую аўру.

Новая нізка вершаваных тэкстаў **Вольгі Гапеевай** — гэта своеасаблівы метафарычныя пасылы да чытацкай свядомасці з надзеяй дачакацца пэўнага водгуку. Як мне думаецца, такія аўтарскія спадзевы недарэмныя.

цяперашні час даецца мне цяжка мінулы ведаю лепш так і жыву вась бы як у кіно страціць памяць і тыя хто там прапісаўся не маючы майго на тое дазволу тады кожную згадку буду спакойна здымаць як волас з пляча паліто не здолеўшы прыгадаць ужо чыйны

На маё меркаванне, лепшая проза нумара па глыбіні і мастацкім раскрыцці заяўленай тэмы — гэта апавяданне «Бомж» **Сцяпана Сяргея**. У экстравагантнай сітуацыі нечакана сутыкаюцца два былыя сябры-аднакурснікі. Адзін — бізнесовец, другі — бомж. Ёмкая, у меру экспрэсіўная проза — спроба філасофскага погляда на сучаснае чалавечае і грамадскае жыццё. Два героі, дзве супрацьлегласці, якія ніяк не могуць знайсці кропкі сутык-

нення, што маглі б прымірыць іх стаўленне да ўзаемаадносін людзей у свеце, альбо хоць паразумецца ім дваім у гэтым іхнім прыватным выпадку...

«— Чалавек заўсёды знойдзе сабе апраўданне. А калі ён яшчэ і адукаваны, то падвядзе пад гэта цэлую філасофію, возьме ў адвакаты Платона, Ніціэ. І так запудрыць мазгі і сабе, і другім, што хоць ты помнік пры жыцці яму стаў. А, між іншым, ісціна не ў мудраванні, не ў сафістыцы, а ў простых, зразумелых нават непісьменнаму чалавеку запаведзях: не ўкрадзі, не забі, не сведчы лжыва... — гэта тое, аб чым ты нядаўна хацеў сказаць, успамінаючы Хрыста.

— Штосьці, дарэгі ты мой, пачаў сам сабе супярэчыць. Толькі што сцявэржаў, што ісціна ў віне, а зараз загаварыў пра боскія запаведзі, — Касцюкевіч засмяўся, наліў поўныя чаркі.

— А адно другому не пярэчыць, — крутнуў галавою Толя. — Наадварот, першае дапамагае больш поўна і востра ўспрымаць і адчуваць другое.

— Магчыма і так. Але ўсё ж з адным я пазадзіцца не магу. З тваіх слоў можна зрабіць выснову, што ўсе багатыя — нягоднікі, а бедныя — анёлы. А жыццё паказвае, што сярод бедных людзей нягоднікаў не менш, чым сярод багатых. Проста бедны нягоднік можа атруціць жыццё толькі сваім блізкім, а багаты, ды яшчэ пры ўладзе, — тут, вядома, маштаб другі.»

Друкуюцца ў новым часопісе вершы сёлетняй лаўрэаткі прэміі імя Міхася Стральцова **Анхелы Эспіносы Руіс**. Пэўна ўсе ўжо ведаюць, што гэта маладая іспанка з Малагі, якая вывучыла і выдатна ведае беларускую мову. Нават піша на ёй вершы. Гэта эмацыйна-пачуццёвая грамадзянская ды інтымная лірыка — як удзячнасць лёсу за гэтую «беларускую праяву» ў яе душы і сэрцы.

Называлі мяне тут паэткай, легендай, прарокам, Быць прарокам няможна на роднай зямлі. Беларускую мову, відаць, толькі цэняць здалёку, І стагоддзе назад вы яе сапраўды прадалі.

Два гістарычныя апавяданні гарадзенца **Віктара Варанца** займаюць і чытэльніка. Ну, каму падасца абыякавай яшчэ адна гісторыя з росшукам расейскага імперскага золата, якое захапіў Напалеон! Яно на дне Бярэзіны ці ў таёмнай скарбніцы езуітаў? Не менш захапляльны і расповед пра справы шпіёнскія і «гусарскі (публічны) дом» з выведкай і прастытуцыяй... напярэдадні вызвалення Заходняй Беларусі...

Нізка вершаў ураджэнкі Гайнаўкі (Польшча) **Кацярыны Сянкевіч** адчуваць сухавата. Тэксты пераважна здуманыя.

Мастак і паэт **Рыгор Сітніца** гэтым разам выявіў сябе ў іпастасі драматурга. Драма ў дзвюх дзеях з пралогам і эпілогам называецца «Фармат Вечнасці». Хаўтуры па творцу (мастаку, пісьменніку, архітэктару) Душа Мікалаю. Адпаведны шэраг прысутных узгоднены з пратаколам. Дзейства адбываецца як у рытуальнай зале і за жалобным сталом, так і ў віртуальным пазачасавым і пазатрасторавым фармаце, дзе мёртвыя могуць быць жывымі, а жывыя мёртвымі... Ці прыміраюць грэшных людзей той і гэты свет? Драматычны тэкст захоплівае і не адпускае да канца драмы. Мяркую, што пры мажлівай таленавітай рэжысёрскай пастаноўцы ўражанне ад спектакля будзе яшчэ больш яскравым.

Празаічныя творы пераможцаў конкурсу «Экслібрыс» да 100-годдзя БНР, якія друкуюцца ў гэтым нумары, зразумела, маюць гістарычны і грамадска-палітычны характар, як у сюжэтным, так і ў ідэйным (нацыянал-патрыятычным), і ў вобразным выяўленні. Сярод аўтараў: **Яўген Ансарэўскі, Зміцер Астроўскі і Андрэй Кулеш**.

Як заўсёды, у часопісе моцны і арыгінальны падбор перакладной літаратуры. Гэтым разам вядомага літоўскага паэта **Томаса Вяйнцлаву** прадстаўляе наш не менш вядомы перакладчык **Лявон Баршчэўскі**. Нізка вершаў называецца «Пейзаж з Паліфемам». У літоўцаў мой кумір Імантас Зыедоніс, але, скажу вам, і Вяйнцлава мала ў чым яму саступіць.

Улетку часта, прачнуўшыся на світанку, я адчуваю без страху набліжэння часу, калі прыйдуць новыя пакаленні і ўсё аднастайнаму: слоўнік, неба, соль, хлеб, а мне застанецца адно свабода.

Выдатныя іранічна-сціслыя апавяданні класіка амерыканскай літаратуры **О. Генры** чытаюцца на адным дыханні ў адмысловых перакладах маладой **Сашы Сайкоўскай**.

Многімі чытанымі віцебскі сатырык-іраніст **Міхась Мірановіч** прапануе ў сваіх перакладах адмысловыя «непрычасаныя думкі» **Станіслава Ежы Ленца**. Вось адна, датычная нас, смяротных, думка: «Адзін сваёй творчасцю будзе сабе надмагільны помнік, другі капае сабе магілу».

А вось пераклад аб'ёмнага даследавання «Вёскі Камаровічы ў Мазырскім павеце» гжэчнай польскай шляхціцкай **Эмай Яленскай** (пісьменніцай і фалькларыстам-этнографам), зроблены вядомым фалькларыстам Уладзімірам Васілевічам, на мой погляд, проста падарунак чытачам, так і беларускім навукоўцам. Гэты, на першы погляд, побытавы, з падрабязнымі ўзгадкамі духоўнай і матэрыяльнай культуры, нарыс (1891–1892) будзе прачытаваць кожным глыбока нацыянальным чалавекам, як «ойча наш» усяго нашага прамінулага, але, на шчасце, не забытага. Тут падрабязна апісана ўсё: самі палешукі, іх жыццё, будовы, звычкі, абрады, рэчы, адзенне, праца, побыт... Ну, вось, да прыкладу хоць бы гэты фрагмент:

«Само памяшканне палескай хаты пры святле лучніка ўяўляе сапраўды маляўнічае відовішча. Нейкі водар старажытнасці, даўно мінулых гадоў сыходзіць з гэтага

зацішнага свету, для якога чужымі здаюцца агульначалавечыя, грамадскія і палітычныя інтарэсы і які пра тое, што хвалюе ўсю астатнюю Еўропу, не мае найменшага ўяўлення і зусім не прагне вырвацца з гэтага зачараванага кола, спрадвечу яшчэ распачатага продкамі. Наглядзеўшыся на цывілізаваныя краіны, на адукаваныя народы, цяжка паверыць, што гэтая палеская хата ці яе жыхары, усе гэтыя прыстасаванні і ўвесь гэты першабытны лад сапраўды існуюць пасярод зменлівага еўрапейскага грамадства на схіле XIX стагоддзя. Такія гэтыя людзі яшчэ простыя, самародкавыя, наіўныя, поўныя дзіцячай абаяльнасці і такія блізкія да першабытнай прыроды!»

Выдавец, паэт і празаік **Кастусь Цвірка** працягвае занадоўваць сваё ўласнае і грамадскае жыццё. У тым ліку і літаратурнае, і культурніцкае. Гэтым разам у нарысе «Мой дзве тысячы шаснаццаці» гаворка ў асноўным вядзецца вакол працы над выданнем 200-томнай серыі «Беларускага кнігазбору».

Філосаф **Валянцін Акудовіч** працягвае сваю справаздачную «хроніку беларускага інтэлектуала» і прапануе запісы пра дзейнасць «Бум-Бам-Літа», якія, як мяркуюцца, дададуцца да зместа яго будучай кнігі «Трэба ўявіць Сізіфа шчаслівым».

Літаратуразнаўца **Таццяна Кабржыцкая** ў сваім эсе распавядае пра жыццёвы лёс і творчасць «волага ўкраінскага Адраджэння» Клімента Квітка (1880–1953), мужа Лесі Українкі.

Таленавіты **Васіль Дранько-Майскі** дасціпна і абгрунтавана піша пра творчае жыццё драматурга Уладзіслава Галубка, спрабуючы вызначыць і выснаваць мастацкі плён ягоных рэжысёрскіх пакутаў. Эсе называецца «...Лушагуб беларускай сцэны».

Пра (цяпер ужо сталічны раён) «Грушаўку і Падгрушша» піша ў сваім эсе **Вольга Бабкова**, ціхая самасная пісьменніца з тонкім вычуваннем акаляючых рэчаў і ўнутранага стану чалавека.

Эсе **Марыны Яўсейчыка** пра тое, што ўсе мы ходзім пад Богам, а вось пакідаем гэты свет не ўсе і не заўсёды па Яго волі, але нярэдка і насуперак ёй, — па волі забойцаў, следчых, пракурораў і пракуратараў... Жыццё даецца кожнаму, а ўласная смерць не ўсякаму... Эсе пра лёсы, згадкі і здагадкі людзей, якія былі прысуджаны да смяротнай меры пакарання. «Расстрэл можа стаць развязкай у жыццёвай гісторыі толькі для чалавека, пазбаўленага жыцця. Для яго родных расстрэл — гэта кульмінацыйны момант у няскончанай гісторыі роду, пасля якога іх чакае працяг — незваротна змененае ўласнае жыццё.»

Уладзімір Сіўчыкаў успамінае пры свайго настаўніка малявання мастака і педагога Уладзіміра Макарава.

Найбольш яркімі запісамі пра літаратуру і мастацкую творчасць пад агульным назовам «Мой чытацкі лёс» са сваёй фэйсбучнай фрэндсцэўжкі дзеліцца з чытачамі часопіса літаратуразнаўца і крытык **Павал Абрамовіч**.

Леанід Галубовіч разважае над старонкамі кнігі выбранай паэзіі Міколы Пракаповіча «Прытулак памяці».

Напрадвесні лепшага чытання для абуджэння душы і розуму і не падбярэш.

ПРЭМІІ

Дзве нобелеўскія літпрэміі за год

Шведская акадэмія афіцыйна абвясціла, што гэтай восенню будуць уручаны дзве Нобелеўскія прэміі па літаратуры: за 2018 і 2019 гады.

Пасля пасяджэння Нобелеўскага фонду, які выконвае волю-заповіт Альфрэда Нобеля, абвясціў, што «крокі, якія Шведская акадэмія распачала і збіраецца распачаць, створаць добрыя магчымасці для аднаўлення даверу» і што будуць абвешчаныя лаўрэаты на 2018 і 2019 гады.

Нагадаем, што пасля скандалу з разгалашваннем інфармацыі пра лаўрэатаў і абвінавачванняў у сэксуальным гвалце мужа аднаго з членаў Акадэміі, некаторыя акадэмікі выйшлі з яе складу, хоць іх сяброўства было пажыццёвым.

У сакавіку мінулага года новы пастаянны сакратар Шведскай акадэміі Андэрс Олсан абвясціў аб адтэрміноўцы прысуджэння прэміі, заявіўшы, што арганізацыя неабходна засяродзіцца на «ўзнаўленні грамадскага даверу» з-за таго, што яна разгледзела шэраг абвінавачванняў у сэксуальным гвалце, вылучаных супраць Жана-Клода Арно, мужа члена Акадэміі Катарыны Фростэнсан. Арно быў асуджаны за згвалтаванне і прысуджаны да турэмнага зняволення ў мінулым кастрычніку.

Значнымі зменамі ў прэміі стала прызначэнне пяці незалежных і знешніх членаў, якія дапамогуць Шведскай акадэміі выбраць нобелеўскіх лаўрэатаў «на наступныя некалькі гадоў». Тое, як выбіраецца пераможца, доўгі час было сакрэтам, які старанна ахоўвалі: вядома, што ў лютым Акадэмія разгледзела каля 200 намінацый, а да траўня быў вызначаны кароткі спіс. Яшчэ пяць аўтараў былі вызначаны летам. Архівы, у якіх падрабязна выкладаецца матывацыя журы, раскрываюцца для знешняга свету толькі праз 50 гадоў пасля падзеі.

Найбуйнейшая літаратурная прэмія Аўстраліі

Як паведаміла выданне «The Guardian», іранскі аўтар Бехруз Бучані, які шукае палітычнага прытулку, атрымаў найбуйнейшую аўстралійскую літаратурную прэмію.

Аднак сам лаўрэат, які сумарна атрымаў 125 тысяч долараў у намінацыі «Non-fiction prize» і «Victorian prize» за літаратуру і «Victorian premier's literary awards-2019», не прысутнічаў на цырымоніі, паколькі з'яўляецца вязнем турмы на востраве Мануса.

У адпаведнасці з жорсткай іміграцыйнай палітыкай Аўстраліі асобы, якія шукаюць прытулку і якія спрабуюць трапіць у краіну на лодцы, «апрацоўваюцца» ў афшорных цэнтрах.

Бехруза Бучані, чья дэбютная кніга атрымала як навукова-папулярную прэмію (25 тысяч долараў), так і галоўны приз за літаратуру ў памеры 100 тысяч долараў, не пускаюць у Аўстралію. Курдска-іранскі пісьменнік просіць палітычнага прытулку, яго амаль 6 гадоў трымаюць на «чыстыцы» на востраве Мануса ў Папуа-Новай Гвінеі — спачатку за сеткай аўстралійскага афшорнага цэнтра ўтрымання пад вартай, а затым у альтэрнатыўным жыллі на востраве.

А цяпер яго кніга «Няма аднаго, акрамя гор», складзеная з тэкставага паведамлення з цэнтра заключэння, была прызнана ўрадам той жа краіны, якая адмовіла яму ў доступе... Гэта, паводле выказвання пісьменніка, «парадаксальнае пачуццё».

Сам аўтар распавёў «The Guardian»: «Я, вядома, не пісаў гэтую кнігу проста дзеля таго, каб атрымаць узнагароду. Мая заўсёдная галоўная мэта — каб людзі ў Аўстраліі і ва ўсім свеце глыбока разумелі, як гэтая сістэма здзеквалася з нявіных людзей у Мануса і Науру на працягу амаль шасці гадоў. Я спадзяюся, што гэтая ўзнагарода прыцягне больш увагі да нашай сітуацыі, прывядзе да зменаў і да завяршэння гэтай варварскай палітыкі».

Ад імя Бучані ўзнагароду атрымаў яго перакладчык Амід Тафіян, які працаваў сумесна з перакладчыкам Мунсом Мансубі над тэкстам Бучані пры перакладзе з фарсі на ангельскую.

Прэмію ў галіне мастацкай літаратуры атрымала Эліз Вальмор-біда за рамана «Мадона гор» («The Madonna of the Mountains»).

Кендал Фівер быў уганараваны ў намінацыі «Драма» за п'есу «Усемагутны зрэдку» («The Almighty Sometimes»), а Кейт Лілі атрымала приз у намінацыі «Паэзія» за зборнік «Цілт» («Tilt»).

Кім Скот атрымала прэмію за «Табу» («Taboo») у намінацыі «Літаратура абарыгенаў».

Вікторыя Ханна ўзнагароджана ў намінацыі «Неапублікаваныя рукапісы» (приз у памеры 15 тысяч долараў) за «Кокамо» («Kokomo»), а Бры Ці выйграла приз глядацкіх сімпатый за мемуары «Чэрап з яечнай шарклупіны».

Серыя паштовак, прысвечаных пісьменніцам

Выдатная калекцыя «SHE» з 100 мастацкіх паштовак, натхнёных знакамітымі жанчынамі-пісьменніцамі, была прафінансавана на краўдфандынгавай платформе «Kickstarter» на працягу сутак.

Больш за 500 спонсараў папярэдне замовілі калекцыю (на памяць) з дапамогай розных узнагарод, якія яны атрымаюць да ліпеня.

«SHE-art» — гэта візуальная ода жанчынам-пісьменніцам, якія сваім словам зрабілі значны ўплыў на будучыя пакаленні чытачоў. Элегантныя ілюстрацыі прыцягваюць увагу да вялізнага ўнёску знакамітых пісьменніц.

Калекцыя «ўключае ў сябе» па дзве з 100 паштовак: адну — для захоўвання і адну — для адпраўкі поштай. Яны аддрукаваныя на дароў паперы з выдат-

най якасцю друку і захоўваюцца ў падарункавай скрынцы, якую можна пакласці на кніжную паліцу або часопісны столік, і з'яўляюцца выдатным калекцыйным прадметам для ўсіх, хто любіць мастацтва і літаратуру, а таксама ўнікальным падарункам для аматараў кнігі і мастацтва.

Калекцыя паштовак «SHE-art» упершыню была выдадзена ў 2017 годзе і складалася з 24 ілюстрацый. Яна атрымала шырокі водгук у энтузіястаў, прымусіўшы сузаснавальнікаў кампаніі «Obvious State» імкнуцца да большага, а поспех першага праекта натхніў на пашырэнне калекцыі.

Першая экранізацыя «Ста гадоў адзіноты»

Паводле паведамлення «плыневага» інтэрнэтсервіса «Netflix», ён атрымаў правы на першую экранізацыю найбольш вядомай кнігі калумбійскага пісьменніка, Нобелеўскага лаўрэата Габрыэля Гарсіі Маркеса. Упершыню будзе зняты серыял па матывах рамана «Сто гадоў адзіноты».

У паведамленні адзначаецца: «Netflix» набыў правы на шэдэўр Габрыэля Гарсіі Маркеса «Сто гадоў адзіноты» і адаптуе яго да вытворчасці ў серыі. Гэта першы і адзіны раз за

больш чым 50 гадоў існавання рамана, калі сям'я аўтара дазволіла адаптаваць праект для экрана.

Як паведаміла выданне «Variety», здымкі серыяла пройдуць пераважна ў Калумбіі — на радзіме літаратара. Таксама вядома, што сыны пісьменніка — Радрыга Гарсія Барч і Гансала Гарсія Барч — будуць выканаўчымі прадзюсарамі серыяла. Пра іншыя падрабязнасці праекта пакуль не паведамлялася.

Паводле слоў Радрыга Гарсіа, яго бацька дзесяцігоддзі адмаўляўся прадаваць правы на экранізацыю «Ста гадоў адзіноты» з прычыны абмежаванасці кінафільмаў у часе, а таксама патрабаванняў экранізацыі толькі на іспанскай мове. Сын сусветна вядомага літаратара адзначыў: «Аднак менавіта цяпер, у залаты век серыялаў, калі ўзровень сцэнарнага і рэжысёрскага таленту такі высокі, а глядачы ва ўсім свеце з задавальненнем спажываюць кантэнт на замежных мовах, гэта стала магчыма».

Раман «Сто гадоў адзіноты» Габрыэля Гарсіі Маркеса, 92-я гадавіна з дня нараджэння якога адзначалася 6 сакавіка, быў апублікаваны ў 1967 годзе. За яго, а таксама і іншыя творы, пісьменнік быў уганараваны Нобелеўскай прэміяй па літаратуры.

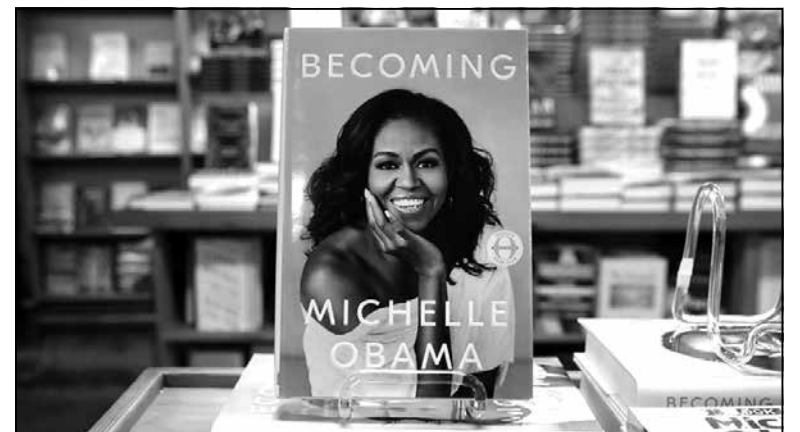
Кніга-рэкардсмен 2018 года ў ЗША

Аўтабіяграфія былой першай лэдзі ЗША займае першыя радкі рэйтынгаў па продажах.

Кніга «Станаўленне» (або «Becoming» у арыгінальным варыянце назвы) — моцная і неверагодна цікавая аўтабіяграфія, напісаная для людзей і пра людзей. Мішэль Абама паўстала ў сваім звычайным амплуа і акцэнтавала ўвагу на тым, што жыццё яе і гісторыя — такія ж, як і тысячы іншых амерыканцаў.

Продажы «Станаўлення» пабілі рэкорд, усталяваны бэстсэлерамі ЗША з 2012 года.

У першыя тыдні продажы выдавецкім дом «Penguin Random House «Becoming»» быў вымушаны дадрукоўваць новыя асобнікі, але пры гэтым слухаў «стогны ўладальнікаў кніжных крам у ЗША»: «Кніга скончылася, рабіце ж што-небудзь!».

Менавіта гэтая кніга стала пераможцам у ролі каляднага падарунка: яе набывалі мамам і жанчынам, падлеткам і босам у кампаніях, калегам і, нарэшце, проста куплялі сабе.

«Галоўная «разыначка» аўтабіяграфіі ў тым, што Мішэль не выдумала ні слова — усё праўда», — пішуць чытачы. «Аўтарка адкрытая і неверагодна харызматычная. Апошняга ў

ёй ці не больш, чым у мужа, які дамогся такой неверагоднай пасады і з гонарам вытрымаў усе выпрабаванні!» — дадаюць іншыя.

«Станаўленне» — гэта не ўсё жыццё, а толькі яго адрэзак. Я не маю намеру спыняцца, бо наперадзе яшчэ вельмі шмат цікавага!», — сказала Мішэль Абама на адной з прэзентацый сваёй кнігі ў Амерыцы.

Байсангур з Беною — чалавек з каменю

Мікалай ДЗЯДОК

Якая ўнутраная сіла штурхае людзей да самаахвярнасці? Што можа прымусіць чалавека пазбавіцца самага дарагога, што ў яго ёсць, — жыцця? Рэлігія? Нянавісць? Любоў да радзімы? А што бывае, калі ўсё гэта спалучаецца і накладаецца на прыроджаную непакісную волю і воінскае выхаванне? Тады нараджаюцца такія, як Байсангур з Беною.

Антыкаланіяльная барацьба народаў Каўказа мае доўгую гісторыю, якая цягнецца і па сёння. У гэтым крывавым віры нарадзіліся героі, імёны якіх малавядомыя нават тым з нас, хто цікавіцца гісторыяй, але яны па-сапраўднаму вартыя таго, каб іх памяталі.

Байсангур з'явіўся на свет у 1794 годзе, што даволі сімвалічна, — у гэтым годзе на нашай радзіме віравала паўстанне пад кіраўніцтвам Тадэвуша Касцюшкі. Пра дзяцінства і продкаў Байсангура амаль нічога не вядома, акрамя таго, што ён паходзіў з сялянскай сям'і. Затое гісторыкі дакладна ведаюць, што да пачатку газавата (вайны за веру) Імама Шаміля Байсангур ужо быў падрыхтаваным паўстанцам: у 1826 годзе ён прыняў удзел у бунце пад кіраўніцтвам Бейбулата Тайміева, а ў 1828–1832 гадах — у паўстанні імама Газі-Мухамада.

Беной — не толькі сяло (цяпер гэта Нажай-Юртаўскі раён Чачні), але і буйнейшы па колькасці тэйп Ічкерыі, з якога паходзяць таксама браты Ямадаевы і сямейства Кадыравых. Але ў сярэдзіне XIX стагоддзя сяло і яго ўраджэнцы былі мясцовымі цэнтрамі супраціву Расійскай імперыі. Тут у 1839 годзе хаваўся пасля разгрому адзін з найбаў (намеснікаў) Імама Шаміля Ташэв-Хаджы. У тым жа годзе сюды сышоў сам Імам Шаміль з сям'ёй, які пацярпеў паразу ў Дагестане. У гэтым апірышчы паўстанцаў і пачалося баявое сяброўства аварца Шаміля, кумыка Ташэв-Хаджы і чачэнца Байсангура.

Пасля абвяшчэння Шаміля імамам Чачні і Дагестана, ён зрабіў Байсангура сваім найбам і кіраўніком Беною.

У 1842 годзе здарылася першая перамога. Кіруючы атрадам беноеўцаў, Байсангур удзельнічаў у разгроме экспедыцыйнага атрада карнікаў расійскага генерала Грабэ, які за 11 гадоў да таго змагаўся з паўстанцамі пад Мінскам. Каля 2000 горцаў пры дапамозе мясцовага апалчэння чатыры дні грамлілі 10-тысячныя экспедыцыйныя корпусы рускіх, здолелі знішчыць дзве тысячы салдат і выштурхнуць Грабэ з Ічкерыі. За мужнасць у баі

Тэадор Гаршэль. Паланенне Шаміля

Калі Байсангур даведаўся, што імам ідзе здавацца, то, як мог, спрабаваў угаварыць яго гэтага не рабіць. Але імам ужо не збіраўся мяняць рашэнне. Раз'юшаны Байсангур выхапіў пісталет і крыкнуў: «Павярніся!» Той праігнараваў, бо ведаў — Байсангур не страляе ў спіну

Шаміль узнагародзіў Байсангура медалём.

У 1845 годзе Байсангур у складзе войскаў паўстанцаў паспяхова разбіў атрады графа Варанцова. Навіны пра гэта хутка абляцелі ўсю Еўропу.

Карл Маркс у «Камуністычным часопісе», друкаваным органе патаемнага лонданскага «Саюза камуністаў», пісаў: «Храбрыя чаркесы зноў нанеслі рускім некалькі сур'ёзных параз... Народы, вучыцеся ў іх, на што

здольныя, людзі, якія хочуць заставацца вольнымі!»

У 1846 годзе ў баі Байсангур згубіў руку і вока, аднак не спыніў барацьбу. У 1847-м пры асадзе аула Гергебіль у Дагестане наібу адарвала нагу, і яго, ледзь жывога, узялі ў палон царскія жаўнеры. Пры непасрэднай дапамозе Шаміля атрад горцаў атакаваў канвой, які вёз параненага палкаводца ў крэпасць Грозную. Байсангур і тады бачыў супраціў адзіным сэнсам свайго жыцця. Не здольны самастойна трымацца ў сядле, ён, аднавокі, аднарукі і аднаногі, патрабаваў, каб яго прывязвалі да каня падчас бою, трымаў павады зубамі і адной цэлай рукой сек ворагаў.

Пасля правалу першай лабайвой атакі на народы Каўказа царызм змяніў тактыку, і новыя царскія генералы высякалі лясы, дзе хаваліся паўстанцы, высялялі цэлыя вёскі, а галоўнае — пачалі сеяць разлад між найбаў, падкупляць і прыцягваць да калабарацыі мясцовых лідараў. Супраць войскаў Шаміля сцягнулі да 200 тысяч расійскіх жаўнераў — гэта прыблізна столькі, колькі было ў арміі Напалеона, калі яна наступала на Расію. Да траўня 1859 года ўся Чачня была занятая царскімі войскамі. Пасля шэрагу паразай некалькі сотняў найбольш адчайных горцаў спыніліся ў аўле Гуніб, дзе далі апошні бой войскам імперыі.

Гара Гуніб, на якой знаходзіўся аул, — прыродная крэпасць, якая ўзвышаецца над мясцовасцю на 200–400 метраў. Амаль па ўсім перыметры яна абкружаная стромкімі схіламі. Само сяло знаходзілася ва ўсходняй частцы гары, і адзіным шляхам да яго была крутая сцежка ўздоўж крыніцы.

Абаронцы Гуніба (сярод якіх былі і беглыя расійскія жаў-

неры) умацавалі падыходы да гары заваламі з бярэня, падрыхтавалі горы камянеў у якасці зброі і выставілі вартавых. У Шаміля было не больш за 400 чалавек з чатырма пушкамі. Войска расійцаў, што падышло пад Гуніб, складала шаснаццаць тысяч...

Напад рыхтаваўся два тыдні — войскі генерала Кеслера рабілі асаду па ўсіх правілах вайскавой навукі. І вось на золку 25 жніўня 1859 года пачаўся штурм. Удзень усё было скончана. Большасць абаронцаў Гуніба загінулі — і сярод іх, дарэчы, было нямала жанчын. Імам Шаміль добраахвотна здаўся ў палон.

Дагэтуль лічыцца, што калі Байсангур даведаўся, што імам ідзе здавацца, то паскакаў да Шаміля і, як мог, спрабаваў угаварыць яго гэтага не рабіць. Але імам ужо не збіраўся мяняць рашэнне. Тады раз'юшаны Байсангур выхапіў пісталет і, наставіўшы яго на Шаміля, які сыходзіў, крыкнуў: «Павярніся!» Той праігнараваў гэты крык, бо ведаў — Байсангур не страляе ў спіну. І таму застаўся жывы. Гэты драматычны эпізод, дарэчы, адлюстраваны ў многіх песнях чачэнскіх бардаў сучаснасці: у прыватнасці, Цімура Муцураева і Імама Алімсултанава.

Тым не менш з купкай паплечнікаў Байсангур змог прарвацца з Гуніба і сысці ў Беной, дзе заставаўся да траўня 1860 года.

Царскія войскі ўжо святкавалі перамогу над непакорным Каўказам, чыноўнікі ўжо падрыхтаваліся дзяліць урадлівыя землі і абкладаць сялян падаткамі — але не ўсё было так проста. Няспынны Байсангур не толькі залечваў раны — ён рыхтаваў новае паўстанне. У тым жа месяцы ў аўле Беной і вярхоўі ракі Аргун пачаліся сутычкі з царскімі войскамі. Часам паўстанцам удавалася перамагчы, часам яны цяпелі паразы. У чэрвені найб палоннага імама разграміў атрад генерал-маёра Мусы Кундухава — мясцовага калабаранта. Яшчэ год Беной заставаўся вольнай тэрыторыяй. У адным з баёў пад Байсангурам быў забіты конь, сам ён атрымаў чарговае раненне і, нягледзячы на супраціў, быў захоплены ў палон разам з сынамі.

Палкаводца судзілі хуткім ваенна-палявым судом. Ён быў прыгавораны да смерці. З сакавіка 1861 года Байсангура павезлі на галоўную плошчу Хасавюрта, каб павесіць. Калі 67-гадовага Байсангура, скалечанага, але няскоранага, без рукі, нагі і вока, параненага, падвялі да шыбеніцы, ён не даў кату здзейсніць прысуд. А калі з натоўпу выйшаў запрошаны «добраахвотнік», сам выбіў з-пад сябе табурэт.

На месцы яго павешання расійцы неўзабаве пабудавалі праваслаўную царкву.

МІЖНАРОДНЫЯ НАВІНЫ

ТУРКМЕНИСТАН. Назарбаеў па-ранейшаму прэзідэнт

У Туркменістане палічылі за лепшае не заўважаць падзеі ў Казахстане. Дзяржаўныя СМІ Туркменістана (больш за 60 друкаваных выданняў, 7 тэлеканалаў і 4 радыёстанцыі) не прысвяцілі ніводнага матэрыялу сыходу Назарбаева. Замест гэтага дзяржаўныя медыя апублікавалі поўныя тэксты святочных віншаванняў з Наўрузам на адрас прэзідэнта Бердымухамедава ад кіраўнікоў розных дзяржаў. Верагодна, мясцовыя эліты асцерагаюцца ўзнікнення ў насельніцтва нязручных аналогій у вельмі цяжкі для краіны час. Апошнімі гадамі эканамічнае становішча краіны сур'езна пагоршылася з-за праблем з экспартам газу — асноўнай крыніцы даходаў бюджэту. З вясны 2018 года з-за дэфіцыту хлеба ў туркменскіх крамах прозвішчы пакупнікоў запісваюцца ў спецыяльныя кнігі, і людзі атрымліваюць не больш як два боханы на рукі. Аналагічная сітуацыя, паводле сведчанняў відавочцаў, назіраецца і з іншымі жыццёва важнымі прадуктамі. Зрэшты, не выключана, што ў Ашхабадзе палічылі: адстаўка Назарбаева — не варта ўвагі, у адрозненне ад шматлікіх «поспехаў» Гурбангулы Бердымухамедава.

Паводле туркменскай прэсы

ГРУЗІЯ. Без цара няма адзінства?

У грузінскай сталіцы працягваецца беспрэцэдэнтны судовы працэс. Тбіліскі гарадскі суд разглядае пазоў адной галіны царскай фаміліі Баграціёнаў-Грузінскіх да іншай — Мухранскіх. Служкам Феміды трэба вызначыць, якая з галін мае права лічыцца царскай. Пікантнасці працэсу надае тое, што судзяцца непасрэдна былыя муж і жонка. На думку шматлікіх экспертаў, цяперашні працэс — агонія грузінскага манархізму, які, дарэчы, мае дастаткова вялікую падтрымку ў грамадстве. Пры гэтым таксама ўзгадалі, што адраджэнне манархіі дала шанец на аднаўленне адзінства краіны. Грузінскія манархісты ніколі не хавалі, што спадзяюцца прымірыцца з абхазамамі як гістарычнымі саюзнікамі ў працэсе стварэння сярэднявечнага грузінскага царства. Таксама вядома, што муж царыцы Тамары, Давід (Саслан), быў з Асеціі. Іншымі словамі, у грузін, асецінаў і абхазаў маецца нейкая агульная платформа ў выглядзе гістарычнай памяці. Аднак у кантэксце цяперашняга працэсу, які нагадвае здзек з ідэі манархіі, пра гэты варыянт аднаўлення аднасці давядзецца забыць. Зрэшты, некаторыя гісторыкі кажуць, што манархія — вельмі рызыкаўны праект. Да таго, як у 1810 годзе Расія ліквідавала Грузінскае царства, у краіне не спыняліся крываваыя канфлікты паміж арыстакратычнымі кланамі.

Паводле грузінскай прэсы

РАСІЯ. Першы помнік Чынгісхану

У Яшкульскім раёне Калмыкіі адкрыецца мемарыяльны комплекс, прысвечаны Чынгісхану. Цэнтрам яго стане першы ў Расіі помнік вялікаму мангольскаму заваёўніку. У канчатковым варыянце мемарыяльны ансамбль будзе складацца са скульптур чатырох мангольскіх ваяроў, якія ўздымаюць Чынгісхана над зямлёй. Ваяры будуць сімвалізаваць чатыры мангольскія племені. Сярод іх былі і торгуты, з якіх вялікі мангольскі палкаводзец набіраў сабе асабістую ахову. Нашчадкі тых торгутаў зараз жывуць у Калмыкіі. Цалкам адкрыць першы ў Расіі мемарыял у гонар Чынгісхана плануецца праз некалькі месяцаў, летам 2019 года. Для з'яўлення ў калмыцкім стэпу мемарыяльнага комплексу ў гонар мангольскага хана ёсць цалкам прагматычная прычына. Мясцовыя спадзяюцца, што незвычайны помнік стане цэнтрам прыцягнення турыстаў. Не дзіўна, што 4-метровая скульптура хана стваралася метадам народнай будоўлі і на ахвяраванні мясцовых жывёлаводаў і фермераў.

Паводле расійскай прэсы

ЗША. Майкла Джэксана — у чорны спіс?

У прэсе ўсур'ез абмяркоўваюць магчымасць поўнай забароны творчасці вядомага амерыканскага музыкі Майкла Джэксана. Усё з-за дакументальнага фільма «Leaving Neverland», які нядаўна паказалі ў ЗША. Героямі нашумелай стужкі сталі Джэймс Сейфчак і Уэйд Робсан, якія праз гады прызналіся, што ў дзяцінстве, калі яны разам са сваімі сем'ямі гасцявалі на знакамітым ранча спевачка «Neverland», падвяргаліся сексуальнаму гвалту з боку Джэксана. Па слядах прэм'еры паўстала незвычайная думка: песні Майкла Джэксана былі часткай яго злачыннай схемы. За кошт музыкі ён, нібыта, хацеў увайсці ў давер да дзяцей. Адсюль ідэя цалкам забараніць спадчыну Джэксана як інструмент злачынства. Акрамя таго, як лічаць прыхільнікі забароны, песні Джэксана могуць інспіраваць новую хвалю сексуальнага гвалту. Некаторыя радыёстанцыі ў Новай Зеландыі, ЗША і Канадзе падтрымалі заклік і ўжо выкраслілі з плей-лістоў творы караля поп-музыкі. Праўда, да ініцыятывы далучыліся не ўсе. Для многіх Майкл Джэксан застаецца часткай амерыканскай культурнай спадчыны і атрыбутам іх юнацтва.

Паводле французскай прэсы

Апошнія выбары з тэлевізарам

Алег НОВІКАЎ

Выбары прэзідэнта Украіны, якія адбудуцца 31 сакавіка, лічацца вызначальнымі з пункту гледжання таго, як краіна будзе развівацца далей. Але ўжо відавочна: цяперашнія выбары — апошнія, надвор'е на якіх вызначаў тэлевізар.

Яшчэ ў 2014 годзе, калі палітолагі разбіралі прычыны краху Віктара Януковіча, яны адзначалі: рэжым аказаўся не гатовы да інфармацыйнага супрацьстаяння новага тыпу. У той час, як каманда Януковіча спрабавала захапіць татальны кантроль над «тэлескрыняй», яна ўшчэнт прайграла інтэрнэту і сацыяльным сеткам. У гэтым плане нават сімвалічна, што пратэсты пачаліся пасля публікацыі ў Facebook паста журналіста Мустафы Наема, які заклікаў сяброў выходзіць на Майдан.

За апошнюю пяцігодку тэндэнцыя ўзмацнення ўплыву інтэрнэту стала больш яскравай. Ужо сёння рэйтынгі тэлебачання і навінавых сайтаў ва Украіне цалкам супастаўныя. 17-мільённая аўдыторыя сацыяльных сетак таксама выйшла за межы спажаўца навін. З дапамогай інтэрнэту некалькі кандыдатаў у прэзідэнты зрабілі асобныя кампаніі і фандрайзінг. Асабліва памятная кампанія незалежнага журналіста Дзмітрыя Гнапа, якому праз сеціва ўдалося сабраць неабходныя для рэгістрацыі кандыдатам у прэзідэнты прыкладна 80 тысяч долараў. З іншага боку, магчыма, лепш бы тая кампанія была не такой паспяховай. Тут жа стала вядома, што ў 2015 годзе Гнап атрымаў грант у 15000 еўра, які абавязваў ахвяраваць на войска, але слова не стрымаў.

Што да ролі новых медыя на выбарах, дык у тэлебачання з'явіўся такі магутны канкурэнт, як Youtube. Назіраецца папросту бум каналаў, якія асвятляюць палітычны працэс. Прычым часта гэтыя студыі пачалі цясніць тэлеканалы. Сакрэт поспеху новых медыя заключаецца ў мабільнасці, незалежнасці, адсутнасці цензуры. Такім чынам, на выхадзе аказалася, што канал на Youtube патрабуе значна менш выдаткаў пры не меншай эфектыўнасці ўздзеяння на публіку, чым тэлебачанне. Ажыятаж прыватных каналаў падаграваюць лічбы — прыкладна траціна рэкламы ўжо сышла ў сеціва. Як вынік, тэлебачанне пакуль застаецца галоўным інструментам агітацыі, аднак ролі інтэрнэту значна ўзрасла.

Менавіта на адным з такіх каналаў — BINUS info — з'явіўся сенсацыйны матэрыял пра ка-

Фота www.ok.ru

рупцыйныя схемы ў абарончай галіне, да якіх меў дачыненне Парашэнка. Лічыцца, што скандал, выкліканы той публікацыяй, не дазволіў Парашэнку замацаваць тэндэнцыю росту рэйтыngu і дыскрэдытаваў яго ў асяроддзі патрыётаў.

Упершыню ў гісторыі краіны палітычны парадак дня пачалі дыктаваць блогеры. Да шэрагу класікі ўжо цяпер можна аднесці флэшмоб апазіцыйнага блогера Анатоля Шарыя. Той заклікаў сваіх падпісантаў на розных мітынгх і сустрэчах з удзелам Парашэнкі задаваць кіраўніку дзяржавы нязручныя пытанні наконт пераследу ўладай. Гарант і яго ахова рэагавалі на такія пытанні вельмі эмацыйна.

Калі Зяленскі, які арыентуецца на сацсеткі, атрымае істотную колькасць галасоў, з'явіцца ўсе падставы казаць — выбарчы цыкл стаў апошнім, калі тэлебачанне з'ядала значную долю выбарчых бюджэтаў

Парашэнка зрываў шапкі ў прысутных, а ахоўнікі нават неяк спалілі аўтамабіль аматара задаваць прэзідэнту правакацыйныя пытанні. У выніку перадвыбарчы тур Парашэнкі апынуўся хаатычным. У навіны трапілі не агучаныя на мітынгх тэзісы кандыдата, а паведамленні пра выхадкі фанатаў Шарыя.

Аднак гэта толькі кветачкі. Фаварытам выбараў 31 сакавіка лічыцца кандыдат, які ўвогуле практычна не з'яўляецца ў рэале. Уладзімір Зяленскі, што, паводле апытанняў, мае 30 працэнтаў падтрымкі, правёў усю выбарчую кампанію ў лічбавым фармаце і не выходзіў у народ у якасці палітычнага дзеяча.

Такога сусветнага электаральнага гісторыя яшчэ не ведала. Таму беспрэцэдэнтны поспех віртуальнага кандыдата палохае

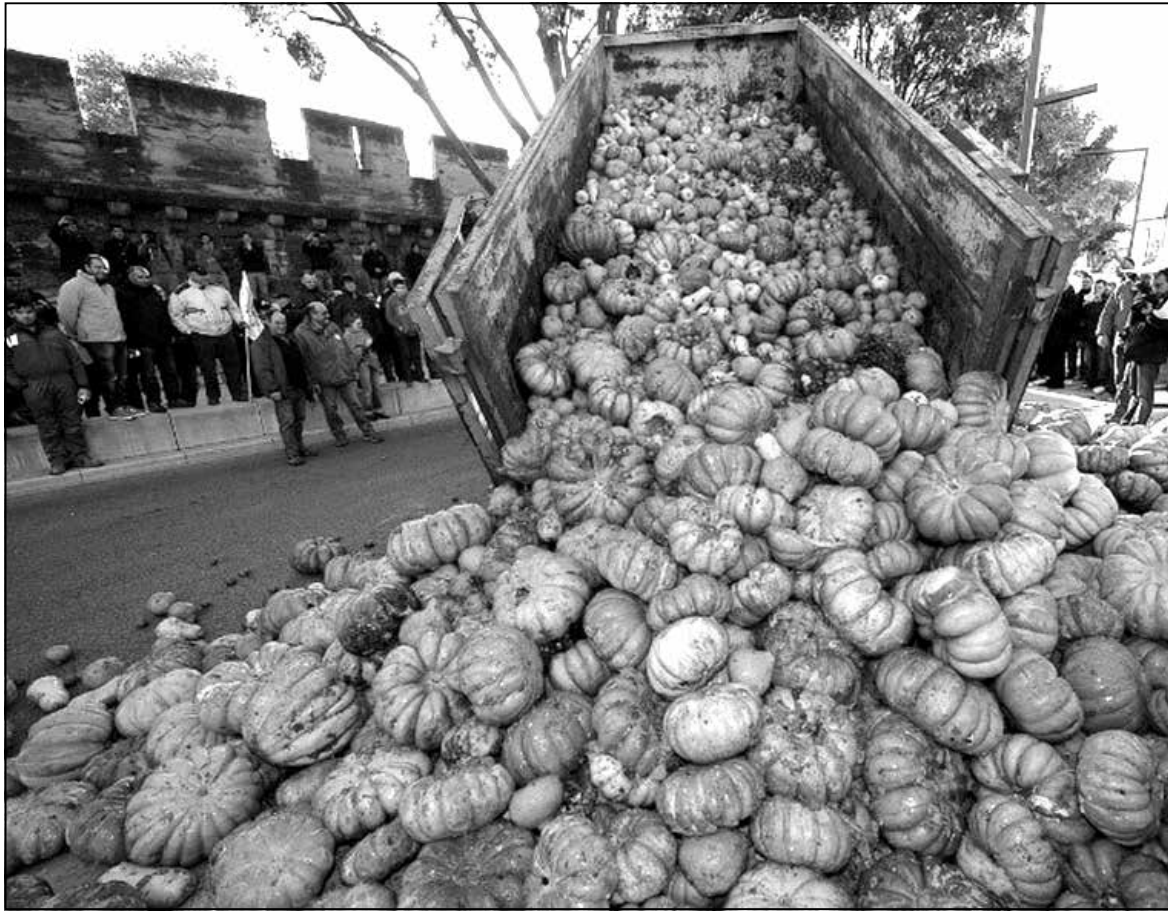
нават самых паслядоўных парашэнкафобаў. «Ён жыве ў «лічбе», мае невыразную праграму і невыразны аб'яцанні. А ці можа быць лічбавым галоўнакамандуючы? Усё ж у яго павінны быць рэальныя адміністрацыйныя кампетэнцыі, паўнамоцтвы і дзейнасць», — кажа палітолаг Вадзім Карасёў.

Апісаных прыкладаў уплыву інтэрнэту на выбары некаторым палітолагам хапае, каб гучна заявіць: бліжэйшая пяцігодка стане часам новых інфармацыйных выбарчых тэхналогій і новых інфармацыйных праектаў. Праўда, некаторыя ў жаху ад такіх прагнозаў. Узровень палітычных дэбатаў у сацсетках вельмі прымітыўны. Адпаведна, прымітыўнай будзе і палітычная культура, пабудаваная на такой базе. Звяртаецца ўвага на тое, што пераход палітыкі ў інтэрнэт прапарцыйны росту палітычнага папулізму.

Хаця сама ідэя таго, што інтэрнэт можа замяніць тэлебачанне, усё яшчэ выклікае сярод украінскіх экспертаў шмат скепсісу. Справа ў тым, што звычайны выбаршчык у сваёй большасці ў інтэрнэце не сядзіць. На вэб-сайтах і ў сацсетках — пераважна палітыкі, журналісты, офісныя клеркі, моладзь. Яны там нешта лайкаюць. Але, калі надыходзіць дзень выбараў, трэба не проста лайкнуць, а ўстаць, узяць пашпарт, некуды пайсці ды згубіць як мінімум гадзіну часу. А менавіта на такі крок гэтая група насельніцтва не здольная.

Напэўна, пераможцаў гэтай палемікі вызначаць 31 сакавіка. Калі Зяленскі, які арыентуецца на аматараў сацсетак, атрымае істотную колькасць галасоў, з'явіцца ўсе падставы заявіць — выбарчы цыкл 2019–2020 гадоў стаў апошнім цыклам, калі трафік «тэлебачанне» з'ядала львіную долю выбарчых бюджэтаў.

Дарэчы, Зяленскі абяцае, што на наступных выбарах прэзідэнта, праз пяць гадоў, украінцы будуць галасаваць ужо праз сацыяльныя сеткі: толькі на кампутар ці мабільнік трэба будзе спамаваць адпаведную праграму.

Фота www.ru-an.info

Аграрый атакуе

Алег НОВІКАЎ

За Бугам назіраецца незвычайная, падавалася, для нашага XXI стагоддзя з'ява — бунт фермераў.

Аграры блакуюць аўтамагістралі, рашуча б'юцца з паліцыяй, кідаюць у сілавікоў бульбай і яблыкамі... Такія сцэны адразу выклікаюць у памяці польскія рэаліі пачатку нашага стагоддзя. На той час праз эканамічныя рэформы сацыяльная сітуацыя ў Польшчы была вельмі напружанай. Менавіта тады ўзнікла зорка Анджэй Лепера і яго папулісцкай партыі «Самаабарона».

У 2000 годзе «Самаабарона» арганізавала пікеты аграрыяў на найбуйнейшых аўтамагістралях краіны ды зрабіла сабе добрую рэкламу. На выбарах 2000 года «Самаабарона» заняла трэцяе месца, яе падтрымалі 10,5% выбаршчыкаў. У першым туры прэзідэнцкіх выбараў 2005-га Анджэй Лепер заняў трэцяе месца з 15% галасоў, і нават стаў міністрам.

Аднак утрымацца ў палітычным істэблшменце Леперу не ўдалося. Хутка «Самаабарона» маргіналізавалася, вылецела з Сейму, а яе лідар быў знойдзены павешаным у сваім працоўным кабінце. Паліцыя палічыла яго смерць самагубствам, хаця беларускі прадстаўнік у АБСЕ выказаў занепакоенасць «трывозным фактам гібелі буйнога апазіцыйнага палітыка».

І вось дух Лепера, падаецца, вярнуўся. Ад сакавіка мінулага года ў краіне здараюцца пратэсты аграрыяў. Найбольш папулярным сродкам барацьбы, як і ў 1990-я гады, з'яўляецца блакада аўтамагістраляў, хаця часам у ход ідуць і папулярныя перфомансы. Напрыклад, падчас аднаго з пікетаў сяляне зварылі суп са сцягам Еўрасаюза. Най-

больш рэзананснай была акцыя 13 сакавіка ў цэнтры Варшавы. Дэсант з правінцыі раскідаў на галоўных вуліцах і трамвайных шляхах яблыкі і тушы свінняў, заблакаваўшы транспартны рух.

Канцэпт таго, што адбываецца, растлумачыў лідар аграрыяў Міхал Каладзейчак (Michał Kołodziejczak). «Варшавяне былі адрэзаны ад дарог, што вельмі сімвалічна. Такім чынам нам удалося давесці, як фермеры адрэзаны ад рынкаў збыту ў Польшчы. І гэта толькі пачатак», — сказаў ён.

Міхал Каладзейчак — адзін з лідараў групы AGROunia, якая пачынала як лакальнае таварыства. Цяпер AGROunia за кошт рэзанансных акцый мае агульнаацыянальную структуру. Гучыць па ўсёй краіне таксама і імя яе 31-гадовага правадыра, які да таго, як стаць радыкалам, займаўся вырошчваннем капусты. Прыкладна ў 2016 годзе ў бізнесе пачаліся праблемы, і Каладзейчак зацікавіўся палітыкай.

На думку Каладзейчака і яго паплечнікаў, прычынай крызісу аграсектару з'яўляецца шэраг памылак ураду. Нізкія закупачныя цэны, якія прапануюць сеткі супермаркетаў, згода на імпорт свінніны з Літвы і Украіны, адсутнасць поспеху ў барацьбе з афрыканскай чумой свінняў... Кабмін робяць крайнім таксама за расійскае эмбарга на тавары польскай сельскай гаспадаркі. Адным словам, патрэбная «карэкцыя міжнароднай палітыкі ўрада, паколькі яна павінна ўлічваць інтарэсы польскіх сем'яў, якія працуюць у сельскай гаспадарцы», — адзначаецца ў пракламацыях AGROunia.

Па сутнасці, рэалізацыі патрабаванняў сялян азначае змену геапалітычнага курса Варшавы. Гандлёвы кампраміс з Масквой, абмежаванне імпарту з Украіны, аўтаномія ад Еўропы ў сферы аграрнай палітыкі — немагчымыя без канфрантацыі з Бруселем і Вашынгтонам.

Архаічна гучаць і патрабаванні фермераў наконт новых правілаў на ўнутраным рынку. Сярод іх — увядзенне квоты для польскіх прадуктаў ва ўсіх харчовых крамах. Такая квота, на думку AGROunia, павінна складаць 51 працэнт. З іншага боку, нельга не пагадзіцца з тым, што польскія фермеры часам нязвольна супрацьстаяць заходнім калегам па Еўрасаюзе, якія наперадзе Польшчы з пункту гледжання выкарыстання новых тэхналогій, арганізацыі вытворчасці і маркетынгу на агульным рынку.

Эксперты прызнаюць: «Каладзейчак агучвае лозунгі работнікаў сярэдніх польскіх сельскагаспадарчых прадпрыемстваў, якія не ў стане канкураваць з заходнімі калегамі». Яму сімпатызуюць таксама маладыя правінцыялы, якім надакучылі старыя партыі. Дадатковыя пункты папулярнасці Каладзейчаку прынес выклік 25 сакавіка ў сталічную пракуратуру, дзе яго абвінавацілі ў парушэнні шэрагу крымінальных артыкулаў. Цяпер актывісту пагражае пяць гадоў турмы.

Важна адзначыць, што справа адбываецца напярэдадні травеньскіх выбараў у Еўрапарламент і восеньскіх выбараў у Сейм. Як вынік, Каладзейчака спакушаюць з усіх бакоў. Правыя бачаць у ім змагара за нацыянальныя інтарэсы. Левыя паяюць яму дыфірамбы як паслядоўнаму праціўніку дыктатуры карпарацый і вялікага капіталу. Каладзейчака ўжо бачылі ў кампаніі Януша Корвіна Міке — вядучага польскага еўраскептыка.

У сваю чаргу, назіральнікі пішуць, што ў галаве ў Каладзейчака абсалютны ідэйны пасавец ён не будзе. Таму яго палітычная будучыня не вызначаная. З іншага боку, яны таксама адзначаюць, што такога харызматычнага і рашучага маладога палітыка Польшча даўно не бачыла.

МІЖНАРОДНЫЯ НАВІНЫ

Цьеры Бадэ

Нідэрландскі палітык, лідар правай партыі «Форум за дэмакратыю» (FvD), нарабіў шмат шуму на выбарах у сенат.

«Форум за дэмакратыю» набраў найбольш працэнтаў на выбарах у сенат (14 працэнтаў галасоў). Самае незвычайнае ў тым, што рыторыка Бадэ мала адрозніваецца ад таго, што кажуць лідары іншых правапапулісцкіх партый. Палітык, як усе, крытыкуе Еўрасаюз, наплыв мігрантаў, зону еўра, барацьбу супраць змены клімату... Аднак чамусьці людзі галасуюць менавіта за яго. Сакрэт папулярнасці часткова тлумачыць тым, што FvD стала мішэнню ліберальных медыя. На яе старонках Бадэ параўноўвалі з Трампам і Гітлерам. Медыя-кампанія, хутчэй, выклікала цікавасць да «Форуму за дэмакратыю». Аднак значна цікавейшая тэорыя, што за Бадэ галасуюць з-за яго незвычайнага палітычнага стылю.

Бадэ не імкнецца быць папулярным палітыкам, упарта стварае сабе вобраз інтэлектуала, падкрэслена складанага, які не хоча, каб яго разумелі ўсе. Напрыклад, у парламенце ён выступае на латыні, грае на раялі класіку, піша кнігі па філасофіі, прыныпова не ведае і не жадае ведаць нічога пра сучасную моладзевую культуру. Бадэ нават не спрабуе схваць сваёй прыналежнасці да эліты і не імкнецца стаць бліжэй да людзей.

І самае цікавае, што такі імідж падабаецца простым выбаршчыкам, і ў тым ліку моладзі. Пакуль палітолагі не могуць зразумець сакрэт феномену правадыра «Форуму за дэмакратыю».

Ганна Шчокіна

Хатняя гаспадыня сібірскага горада Усць-Ілімск з Іркуцкай вобласці, балатуючыся ад ЛДПР, сенсацыйна выйграла выбары мэра.

Пераможца набрала 44,04% галасоў выбаршчыкаў, а кандыдат ад партыі ўлады — толькі 37,3% галасоў. Самае смешнае, што падчас выбарчай кампаніі кандыдатка прасіла за яе не галасаваць.

Скандальны канфуз «Адзінай Расіі» спрабуюць разглядаць як адказ выбаршчыкаў на маніпуляванне грамадскай думкай. Паколькі ў рэгіёне папулярныя камуністы, «мядзведзі» вырашылі гэтую праблему апаратна-банальна: знялі з перадвыбарчай гонкі камуніста. У выніку гэта прывяло да таго, што ўвесь камуністычны электарат пайшоў і прагаласаваў за ЛДПР на знак пратэсту супраць выбрыкаў улады.

Але ёсць і іншая версія. Перамога Шчокінай — праява татальнага непрымання партыі ўлады. Людзі гатовыя галасаваць за каго заўгодна, абы не за прадстаўніка «Адзінай Расіі». У цяперашніх умовах «выбараў» пры штучнай адсутнасці рэальных альтэрнатыв, галасаванне за самага неадпаведнага персанажа — найбольш натуральная і разумная грамадзянская рэакцыя. Такая тэндэнцыя ўзнікла ў мінулым годзе ды працягвае ўмацоўвацца і ў гэтым сезоне.

У гэтай сувязі восеньскія выбары губернатараў і муніцыпалітэтаў у Расіі абяцаюць уладзе сур'ёзныя і, галоўнае, маштабныя паразы. Што тычыцца самой Ганны, то 28-гадовай дзяўчыне трэба будзе кіраваць горадам, не маючы ані каманды, ані адміністрацыйнага вопыту.

Касым-Жамарт Такаеў

Прэзідэнт Казахстана, які заняў пасаду пасля рашэння Нурсултана Назарбаева сысці ў адстаўку, робіць першыя крокі ў новым статусе. Першапачаткова лічылася, што Такаеў — часовая фігура, якую на выбарах у наступным годзе зменіць хтосьці з Назарбаеўскай дынастыі. Такаеў пачаў дзейнасць на пасадзе прэзідэнта з перайменавання сталіцы, кадравых перастановак у адміністрацыі, знаёмства з краінай, а таксама візіту на футбольны матч Казахстан—Расія.

У чымсьці Такаеў сапраўды здзівіў. Ён дазволіў рэмарку пра тое, што неабходна спыніць марнаваць сродкі дзяржбюджэту на пампезныя мерапрыемствы — адна з любімых фішак Назарбаева. Да таго ж вярнуў у вертыкаль чыноўніка, якога прыкладна месяц таму асабіста адправіў у адстаўку Елбасы. На гэтай глебе паўстала версія, згодна з якой Такаеў вырашыў абaperціся на нядаўна разгромленыя эліты, што, аднак, не страцілі ўплыву, і сфармаваць з іх нейкую кааліцыю.

Іншыя звяртаюць увагу на тое, як Такаева сустракаюць чыноўнікі на месцах. Няма нават намёку на павагу, якую яны дэманстравалі Елбасы. Для іх Такаеў — не больш чым першы сярод роўных. Пакуль Такаеў усё ж выглядае як «транзітны» прэзідэнт, хаця нічога выключаць нельга.

Як у Гомелі «Рускую народную

У сакавіку 1919 года на фронце пад Калінкавічамі ўзбунтаваліся два палкі Чырвонай Арміі

Юрый ГЛУШАКОЎ

Ваенны мяцеж пад кіраўніцтвам былога штабс-капітана Стракапытава і яго наступствы былі адным з галоўных міфаў савецкай гісторыі Гомеля. У памяць пра яго ахвяраў было названа 7 вуліц горада, ім былі ўсталяваныя помнікі і мемарыяльная дошка. Аднак і цяпер у гісторыі гэтага выступу хапае «белых плямаў». А ў апошні час з'яўляюцца і новыя інтэрпрэтацыі тых падзей. Гавораць ужо, нібы паўстанцы былі абгавораныя бальшавікамі, і наспей час перагледзець старыя ацэнкі.

Тульская брыгада ў Гомелі

Што ж адбылося ў Гомелі сто гадоў таму? Кім былі паўстанцы-стракапытаўцы і чаго яны хацелі? Ці можна іх параўнаць з удзельнікамі Слуцкага паўстання або махноўцамі?

67-ы і 68-ы палкі 8-й стралковай дывізіі былі ўкамплектаваныя найперш выхадцамі з Тульскай губерні і масквічамі. У Гомель яны прыбылі ў пачатку 1919 года і з цікаўнасцю разглядалі мясцовае асяроддзе. У горадзе пражывала шмат яўрэяў — з улікам побытавага антысемітызму, абвостранага грамадзянскай вайной, некаторых чырвонаармейцаў і былых царскіх афіцэраў гэта моцна раздражняла. Яшчэ большую незадаволенасць выклікала і тое, што гамяльчане, у параўнанні з цэнтральнымі расійскімі губернямі, жылі адносна нядрэнна. У Гомелі на рынку можна было набыць розныя прадукты, працавала мноства крам, кафэ і рэстаранаў. І згаладалым тулякам багацце ў крамах яўрэйскіх гандляроў было відавочна не па душы.

Размясцілі палкі на прыватных кватэрах — былыя казармы 160-га пяхотнага абхазскага палка нямецкія войскі прывялі ў непридатнасць. Многія чырвонаармейцы апынуліся на пастой ў «Заліні» — раёне прыватнага сектара, некалі самавольна ўзведзенага гомельскімі чыгуначнікамі на пустых побач з лініяй Лібава-Роменскай дарогі. Раён гэты і ў «ліхія 90-я» карыстаўся крымінальнай славай. А ў 1919 годзе тут панавалі асабліва настроі. Паміж «Залініяй» і напалову яўрэйскім «горадам» здаўна тлела глухая варожасць.

У 1903 годзе чыгуначнікі, хоць і падбуктораныя тайнай паліцыяй, але ў цэлым самастойна,

наладзілі ў Гомелі пагром. Пасля тут дзейнічаў Гомельскі аддзел «Саюза рускага народа», адзін з самых буйных у Расійскай імперыі. Праўда, рабочыя у яго запісвалі ў «добраахотна-прымусовым» парадку. Але з пачаткам Першай сусветнай вайны манархічныя ілюзіі хутка развеяліся. Рабочыя чыгункі прынялі актыўны ўдзел і ў Лютаўскай, і ў Кастрычніцкай рэвалюцыі. І ў 1918 годзе чыгуначнікі былі адной з вядучых сіл супраціву нямецка-гайдамацкай акупацыі. Але знаходзіліся пераважна пад уплывам левых эсэраў і, часткова, анархістаў.

Савецкая ўлада, якая вярнулася ў Гомель 14 студзеня 1919 года, была ўжо іншай. Гэта пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі ў гомельскім Савеце засядалі і свабодна дыскатувалі дэлегаты ці не ўсіх сацыялістычных партый, а рабочыя праз свае органы самакіравання кантралявалі адміністрацыю і нават абіралі міліцыю. За год жорсткай і крывавай грамадзянскай вайны бальшавікі ўзможнелі і адцягнулі ад улады сваіх ідэалістычна настроеных саюзнікаў.

У Гомелі была ўтворана Надзвычайная камісія (НК), якая хутка заторкнула рот нягодным. А самае галоўнае — прадукты сталі вывозіцца ў цэнтральныя галадаючыя губерні. Забеспячэнне чыгуначнікаў пагоршылася, узмацніліся праблемы з заробкамі, і пры нямецка-гайдамацкім рэжыме не вельмі высокімі. Сярод працоўных хадзілі чуткі, што некаторыя савецкія служачыя, прыкрываючыся службовым становішчам, не грэбуюць і спекуляцыяй.

Традыцыйна больш пісьменныя яўрэі, якія пражывалі ў мяжы аселасці, займалі многія партыйныя і гаспадарчыя пасады, што давала глебу для росту антысемітызму.

Усёй гэтай незадаволенасцю шматлікія «залінейцы», падамах якіх кватаравалі чырвонаармейцы, шчодродзяліліся з пастаяльцамі. А мабілізаваныя тулякі, і асабліва рускія афіцэры, і самі ўжо даўно мелі зуб на Саветы. У выніку ў брыгадзе стала неспакойна. Справы даходзілі да таго, што падчас праглядаў фільмаў у мясцовым сінематографі чырвонаармейцы пачыналі страляць

у столь і крычаць: «Бі жыдоў!» Некаторыя вайскоўцы «Тульскай брыгады» былі арыштаваныя Надзвычайнай камісіяй. Але 18 сакавіка 1919 года гэты галаўны боль мясцовых уладаў і чальцоў Надзвычайнай камісіі нарэшце адбыў на фронт — пад Мазыр-Оўруч. Гэта быў Дзень Парыжскай Камуны, і напярэдадні рэдактар «Вестак Гомельскага рэўкама» Мікалай Білецкі напісаў артыкул пра камунараў. Ці адчуваў ён, што паўторыць іх лёс у хуткай будучыні?

Насенне змовы

З поўдня на Мазыр-Калінкавічы наступала Паўночная група войскаў УНР атамана Аскілка, якая спрабавала зноў захапіць гэты раён. Па прыбыцці на пазіцыі чырвонаармейцы патрапілі пад артылерыйскі абстрэл і панеслі першыя страты. «Здрада!» — нібы разрад электрашоку пранеслася па палках. Замітынгаваўшы, чырвонаармейцы пагрузіліся ў эшалоны і рушылі назад. Камісар 68-га палка Фёдар Сундукоў паспрабаваў спыніць узбунтаваныя часткі, але быў ліччаваны мяцежнікамі. Ужо ў Калінкавічах бунтаўшчыкі паспрабавалі ўчыніць яўрэйскі пагром, але былі спыненыя таварышамі. 24 сакавіка паўстанцы прыбылі ў Гомель, 26 сакавіка — занялі Рэчыцу.

У фільме «Вяселле ў Малінаўцы» дзед Нічымар пытае пана-атамана Грыцыяна-Таўрыцкага: «А ці ёсць у цябе хоць нейкая праграма?» Невядома, ці запытвала пра гэта паўстанцаў дэлегацыя гомельскай грамадскасці ў складзе святароў, чыноўнікаў і буржуа, што адразу ж падтрымалі мяцеж. Але праграма ў паўстанцаў была.

Пра яе раптам заявіў «Палескі паўстанцкі камітэт» (ППК), які з'явіўся невядома адкуль. Ён быў ананімны, і не ўсе асобы, што ўваходзілі ў яго, дакладна вядомыя да гэтага часу. ППК абвясціў у Гомелі «Рускую народную рэспубліку». Камітэт абяцаў таксама скліканне Устаноўчага сходу, свабоду гандлю і прыват-

най ініцыятывы ў спалучэнні з дзяржаўным сектарам. Пры гэтым, зразумела, замоўчвалася, што «вяхоўны кіраўнік» Расіі «адміраль» Аляксандр Калчак нядаўна разagnaў Камітэт членаў Устаноўчага сходу, пры гэтым частка дэпутатаў была расстраляная. Важнае пытанне пра тое, каму будзе належаць зямля ў гомельскай «Рускай народнай рэспубліцы», таксама абыходзілася гранічна абстрактнай фразай: «Зямля — народу».

Камандуючым «1-й арміяй» РНР стаў начальнік забеспячэння 68-га палка, былы штабс-капітан царскай арміі Стракапытаў. Паводле ўспамінаў відавочцаў, гэта быў сярэдніх гадоў чалавек з паголенай галавой. Стракапытаў нарадзіўся ў сям'і заможных тульскіх купцоў. Мабыць, яго кар'ера і развіталася б па камерцыйнай частцы, калі б царская Расія не ўступіла ў Першую сусветную вайну. Зрэшты, афіцэр ваеннага часу, ён вялікай «вернасцю трону» не вылучаўся. І пасля лютага 1917 года далучыўся да РСДРП — праўда, меншавікоў. У Чырвоную Армію быў мабілізаваны разам з многімі іншымі афіцэрамі. У лістападзе 1918 года ўжо арыштоўваўся НК.

Нянавісць Стракапытава да Савецкай улады, якая пазбавіла яго і яго сваякоў «свабоды гандлю», зразумела. Але хто ў цэлым стаяў за паўстаннем? Наяўнасць у паўстанцаў досыць хутка ўзніклая арганізацыя і якой-ніякой, а праграмы, кажа пра тое, што выступ не быў спантаным.

Насенне змовы маглі прывесці з сабою афіцэры, мабілізаваныя ў Туле і Маскве. Вось што казаў пра сітуацыю ў Туле дэлегат III з'езда партыі левых эсэраў Іосіф Краскоў летам 1918 года: «Сяляне да савецкай улады ставяцца добра... У Туле стан савецкай улады вельмі дрэнны, цяжкі, бо там моцныя правыя эсэры і меншавікі, ды і самі працоўныя, што абраслі дробнымі гаспадаркамі. Сацыялісты правага лагера правялі ў горадзе страйк. Да таго ж бальшавікі рабілі і працягваюць рабіць мноства бестактоўнасцяў. У шэрагі арміі прымаюць вельмі шмат афіцэраў старой загартуўкі, арыштоўваюць працоўных... Калі яны запрасілі на службу старога генерала, салдаты ўсе хацелі сысці да левых эсэраў».

Меншавікі ў Туле, да якіх належаў і Стракапытаў, былі мала падобныя да інтэлігентаў у пенсіі, якімі іх адлюстроўвала пасля савецкага прапаганда. Падчас загаданага страйку на зброевым заводзе рабочыя-меншавікі арыштавалі губернскага камісара і ўчынілі перастрэлку.

Другім цэнтрам змовы маглі быць гомельскія чыноўнікі і службоўцы ўсё той жа чыгункі. У ліку «прадстаўнікоў грамадскасці», запрошаных Стракапытавым да супрацоўніцтва, былі і гомельскія меншавікі, і цяпер вельмі папулярныя архітэктар Станіслаў Шабунеўскі.

Пра тое, што абвясцілі «Рускай народнай рэспубліку» ў Гомелі маглі быць часткай шырокага плана, кажа і назва — «1-я армія РНР». Магчыма,

рэспубліку» ўстанаўлівалі

дзесьці ў гэты час павінны былі паўстаць 2-я і 3-я «арміі». Пры гэтым тэксты заклікаў «Палескага паўстанцкага камітэта» нагадваюць ці пераймаюць стыль галоўнага антыбальшавіцкага змоўшчыка таго часу — Барыса Савінкава.

Больш за тое, у адным са зваротаў Стракапытава гаворыцца: «Цяпер не 1918 год, а Гомель — не Яраслаўлі». Былы эсэр-тэрарыст і паляўнічы за царскімі міністрамі летам 1918 года паспрабаваў арганізаваць няўдалае паўстанне ў Яраслаўлі, Мураме і Рыбінску. А ў 1919 годзе «Саюз абароны Радзімы і свабоды» Савінкава, пры падтрымцы Калчака, рыхтаваў новую серыю выступаў па ўсёй Расіі.

Гомельская самаабарона

Савецкім кіраўнікам Гомеля тады было зусім не да таго, каб у дэталю высвятляць палітычныя прыхільнасці мяцежнікаў. Калі 23 сакавіка эшалоны з узбунтаванымі часткамі прыбылі на станцыю «Гомель», яны паспрабавалі арганізаваць абарону горада. У ноч на 24 сакавіка для гэтага быў створаны Ваенна-рэвалюцыйны камітэт (ВРК).

Улада ў Гомелі ў той час належала кіруючай партыі РКП(б). Супраць немцаў у 1918-м бальшавікі змагаліся разам з левымі эсэрамі і анархістамі. Але адразу ж пасля выхаду з падполля непатрэбныя зараз «ультралевыя» саюзнікі былі адкінутыя. Дый сама кіруючая РКП(б) дзялілася ў Гомелі на дзве арганізацыі — «Гарадскую» і «Залінейную». Пры гэтым камуністаў-чыгуначнікаў, якія адыгралі такую значную ролю ў 1917 годзе і барацьбе з акупантамі, у кіраўніцтве горада было не так шмат.

Пасады занялі маладыя гомельскія інтэлігенты, якія ўступілі ў партыю на хвалі рэвалюцыі. Старшынёй ВРК стаў 24-гадовы Сямён Камісараў (Гурэвіч). У складзе камітэта таксама былі Мікалай Білецкі-Язерскі, галоўны рэдактар гомельскіх «Известий» і сын царскага генерала, старшыня НК Иван Ланге, ураджэнец Прыбалтыкі, і Васіль Селіванаў — дэлегат Усебеларускага з'езда, былы левы эсэр, які раней арыштоўваўся НК. Ад чыгуначнікаў у ВРК уваходзілі бальшавікі Гуля і Валадзько.

Сілаў у ВРК было зусім мала. Ахоўны батальён Дзямідава фармальна заняў «нейтральную» пазіцыю, а на справе перайшоў на бок мяцежнікаў. У распараджэнні штаба абароны быў толькі невялікі Інтэрнацыянальны атрад НК з кітайцаў, немцаў і сербаў, і частка супрацоўнікаў міліцыі. З камуністычнай і беспартыйнай моладзі былі створаны атрады, якія шмат у чым нагадвалі яўрэйскую самаабарону, якая ўжо не раз ратавала горад ад пагромаў. Пры гэтым сваю дапамогу ВРК прапанавалі як левыя эсэры, так і сацыялісты-сіяністы — але атрымалі адмову.

Падобна на тое, што першапачаткова ані гэты штаб абароны, ані самі паўстанцы не ведалі дакладна, што будучы рабіць. Большасць шараговых

Амаль палова дамоў у кварталах, прылеглых да вакзала, была разрабаваная або спаленая. На вуліцах ляжалі трупы. Так выглядалі рэаліі «белай барацьбы» за «адзіную і непадзельную Расію» не толькі ў Гомелі, але і ва Украіне, Сібіры і на Далёкім Усходзе

мяцежнікаў хацела толькі аднаго — ехаць на Бранск, а адтуль самастойна дабрацца дадому, у Тулу. Ні пра якую «Рускую народную рэспубліку» яны і не марылі. Стракапытава давялося прыкласці нямагла намаганняў, каб, запалохваючы паўстанцаў рэпрэсіямі Троцкага, схіліць іх да арганізаваных дзеянняў супраць бальшавікоў.

Першапачаткова чальцы ВРК нават спадзяваліся ўлагодзіць справу мірам. А потым прапаноўвалі розныя планы — разабраць шляхі і не даць мяцежным эшалонам ісці на Бранск і Маскву. Альбо наадварот — прапуськаць мяцежнікаў па чыгунцы невялікімі партыямі, каб затым ізаляваць і разброіць. У любым выпадку, сіл для падаўлення паўстання ў ВРК не было. На 300 чалавек спешна сабранай самаабароны было толькі 150 вінтовак розных сістэм, да часткі якіх бракавала патронаў. У раўкомаўцаў быў толькі адзін кулямёт. У стракапытаўцаў — 78 кулямётаў і 12 гармат. Але бой давялося прыняць усё роўна...

Трагедыя «Савоя»

Свае нешматлікія сілы штаб абароны засяродзіў у гасцініцы «Савой» (цяпер — ААТ «Стары Універмаг»), дзе змяшчаліся галоўныя ўстановы горада, на тэлеграфна-тэлефоннай станцыі, гарадской тэлефоннай станцыі і будынку НК (цяпер — «Паляўнічая хатка»). У бок вакзала былі высланы ўзброеныя патрулі, якіх мяцежнікі ў хуткім часе адціснулі да цэнтру горада. 24 сакавіка стракапытаўцы захапілі гарадскую турму і вызвалілі ўсіх арыштаваных — як крымінальных, так і палітычных. Адначасова ў Гомель сталі сцягвацца бандыты з навакольных вёсак. У горадзе пачаліся першыя рабаванні і пагромы. Увечары гэтага ж дня адбыўся штурм «Савоя».

Першая атака была адбітая, знішчаныя некалькіх мяцежнікаў. Тады паўстанцы абрынулі на гасцініцу агонь артылерыйскіх гармат і мінамётаў. Дарэмна «Руская народная рэ-

спубліка» гарантавала недатыкальнасць прыватнай уласнасці — самы фешэнебельны гатэль Гомеля, на вяртанне якога так спадзяваўся яго ўладальнік купец Шановіч, рухнуў на вачах. Аднак яшчэ цэлую ноч і палову дня 25 сакавіка абарона «Савоя» працягвалася.

Пры гэтым у штурме гасцініцы ўдзельнічала толькі меншасць мяцежнікаў. Большая частка працягвала сядзець у эшалонах на станцыі «Гомель-Гаспадарчы». У сілу гэтых ці іншых меркаванняў, але кола блакады вакол «Савоя» цалкам закрытае не было, і шмат хто з удзельнікаў абароны сышоў з гатэлю. Да другой паловы дня 25 сакавіка колькасць абаронцаў скарацілася прыкладна ўдвая.

ВРК спадзяваўся затрымаць прасоўванне мяцежнікаў да падыходу Чырвонай Арміі. Але дапамогі не было — раўкомаўцы не ведалі, што стракапытаўцы ад іх імя разаслалі ілжывыя тэлеграмы аб хуткай «ліквідацыі» бунту. А артылерыя мяцежнікаў пагражала зраўняць гасцініцу з зямлёй. І тады кіраўнікі абароны вырашылі здацца — пад сумленнае слова паўстанцаў захаваць усім удзельнікам абароны жыццё. Частка абаронцаў змаглі вырвацца з «Савоя», не спадзеючыся на міласць пераможцаў.

Аднак большасць кіраўнікоў заставалася да канца — каб падзяліць лёс са сваімі байцамі. Паўстанцы, п'яныя і раз'юшаныя, сваё слова не стрымалі — адразу ж пасля выхаду з гасцініцы былі забітыя кітайскія добраахвотнікі. Аднаму з іх адсеклі галаву шабляй. Тых, хто здаўся, павялі па Румянцаўскай вуліцы (цяпер — Савецкая). Гэта была дарога на Галгофу — увесь час іх неміласэрна збівалі пад ухвальныя крыкі натоўпу, які сабраўся паглядзець на «прадстаўленне». Паводле ўспамінаў відавочцаў, вароты турмы здаліся ім выратавальным прыстанкам. Дарэчы, начальнік турмы пры «Рускай народнай рэспубліцы» застаўся той жа, што і пры Саветах.

Пасля таго, як супраціў у «Савой» быў задушаны, стракапытаўцы пачалі ў Гомелі масавы пагром. Ротмістр дэ Маньян піша ў сваіх успамінах, што ў рабаваннях і вымаганнях у яўрэйў прыняў удзел амаль кожны паўстанец. Сёння частка даследчыкаў спрабуе падаць «Рускую народную рэспубліку» Стракапытава ў больш мяккім выглядзе. Некаторыя пішуць, што дзеянні паўстанцаў не суправаджаліся такой колькасцю забойстваў і гвалту, як вядомыя гомельскія пагромы 1903 і 1906 гадоў. Але, на нашу думку, — стракапытаўцы значна перасягнулі іх.

З успамінаў гамяльчанкі Марыі Раманавай: «Цэлы дзень мы баяліся выходзіць на вуліцу, назіралі за пагромамі з вокнаў. Добра памятаю, як салдаты разбілі вітрыннае шкло цырульні Боруха Мельніка і выцягнулі вялікія бутэлькі з адэкалонам. Адэкалон яны выцілі на вуліцы, а цырульню падпалілі. У той самы дзень пачалі лавіць на вуліцах яўрэйў. Некалькі нашых суседзяў навесілі на ліхтарях каля вакзала. На наступны дзень на галовах трупай сядзелі вароны і дзяўблі вочы. Было страшна, але нам, дзецям, цікава. Мне хацелася на вуліцу, але бацькі не пускалі. За пагромам мы з братам Сашам (быў ён на два гады старэйшы за мяне, 10-гадовай) назіралі з вокнаў. Маці аданяла нас, каб не глядзелі на вісельнікаў... Салдаты выглядалі жудасна: брудныя, барадатыя, п'яныя дзядзькі ў доўгіх шынлях. Яны стралялі ў наветра і гучна мацюкаліся. Потым невядома адкуль узяўся святар з харугвай, які хадзіў разам з салдатамі і заклікаў «біць жыдоў».

Неўзабаве да нас прыбеглі яўрэй-суседзі — можа, чалавек дзясць. Памятаю толькі дзве сям'і: Мельнікаў і Шэндаравых, бо з іх дзевяці я сябрвала. Яўрэй вельмі баяліся пагромшчыкаў. У гасцініцы «Залаты якар» быў шырокі склеп, дзе стаялі бочкі з-пад віна, селядцоў і салёных агуркоў. Мае бацькі схавалі яўрэйў у бочках, а зверху навалілі нейкія скрыні. У той жа дзень да нас прыйшлі пагромшчыкі. Я бачыла іх на ўласныя вочы. Запомнілася, што ўсе яны свярбелі, як свінні. Дзэрціры былі чымсьці ўзлаваныя і паводзілі сябе вельмі нахабна. Маці сустрэла іх з абразом у руках. Бацька падрыхтаваў самагонку. Пагромшчыкі з парога спыталі: «Дзе тут жыды хаваюцца? Пакажыце нам!» Мая маці пачала гаварыць, што яна сапраўдна праваслаўная і ўласнымі рукамі гатовая перадушыць усіх хрыстарадаўцаў. Бацька выставіў пагромшчыкам усю самагонку, якая была ў доме. На ішчасце, салдаты не ведалі пра віныя склепы. Выпілі, перахрысціліся на абраз і сышлі. Суседзі-яўрэйкі хаваліся ў бочках да канца пагромаў. Маці і бацька насілі ім ежу і пітво».

Паводле сведчання Марыі Раманавай, амаль палова дамоў у кварталах, прылеглых да вакзала, была разрабаваная або спаленая. На вуліцах ляжалі трупы, сярод якіх Марыя бачыла знаёмых. Так выглядалі рэаліі «белай барацьбы» за «адзіную і

непадзельную Расію» не толькі ў Гомелі, але і ва Украіне, Сібіры і на Далёкім Усходзе.

Але сутыкнення з рэгулярнай Чырвонай Арміяй дэмаралізаваныя рабаваннямі і забойствамі паўстанцы не вытрымалі. 29 сакавіка Магілёўскія курсы чырвоных камандзіраў, часткі Бранскай дывізіі і фактычна атрады апалчэння, спехам сабраныя з сялян суседніх паветаў, лёгка выбілі стракапытаўскае «1-е войска РНР» з Гомеля. 1 красавіка была ўзятая Рэчыца. У падаўленні «Рускай народнай рэспублікі» прымаў удзел будучы кіраўнік урада БССР Іосіф Адамовіч.

Мая бабуля ўспамінала, як паўстанцы, якія збягалі, ні з чаго шпурнулі гранату ў іх двор. Цудам ніхто не пацярпеў. Пры адступленні мяцежнікі па-зверску забілі 12 захопленых кіраўнікоў абароны ў хляве на станцыі «Гомель-Гаспадарчы». Забівалі з нечалавечай жорсткасцю, халоднай зброяй і тупымі прадметамі. Івану Ланге размазжылі галаву. Яго грамадзянскай жонцы Песе Каганскай, адной з першых у Гомелі прыгажунь, наматалі доўгія чорныя валасы на паалена і сарвалі з галавы скальп...

Мяцежнікі адышлі па жалезнай дарозе ў бок Мазыру і перайшлі там да войскаў УНР. Характэрна, што ў хуткім часе камандуючы Паўночнай групай войскаў Дырэкторыі атаман Аскілка таксама падняў мяцеж супраць свайго галаўнога атамана Пятлюры. У Роўна Аскілка падняў лозунг Устаноўчага сходу, арыштаваў урад УНР, але Сымона Пятлюру захапіць не змог. Пацярпеўшы паразу, Аскілка збег у Польшчу. Цікава, што ў 1917 годзе паручнік Аскілка быў губернскай камісарам Часовага ўрада ў Туле...

Ці магла цягнуцца адна з нітачак змовы тулякоў у Гомелі да гэтага ровенскага амбіцыйнага атамана? Начальнік штаба Паўночнай групы генерал-маёр Усевалад Агапееў у хуткім часе апынуўся ва «Узброеных сілах Поўдня Расіі» ў Дзянікіна.

«Руска-Тульская атрад» Стракапытава таксама чакаў польскі канцэнтрацыйны лагер у Стшалкава. Пасля стракапытаўцы зноў ваявалі за «адзіную і непадзельную Расію» ў арміі Юдзеніча. І зноў былі інтэрнаваныя — гэтым разам у Эстоніі. Тут у 1940 годзе Стракапытаў і быў арыштаваны НКВС. Уладзімір Брант, галоўны ідэолаг стракапытаўшчыны, працаваў рэдактарам у варшаўскай газеце Савінкава «За свабоду» («Меч»). У 1930–1940-х гадах быў адным з дзеячаў «Народна-працоўнага саюза расійскіх салідарыстаў», што супрацоўнічаў з нацыстамі. Адначасова Брант быў супрацоўнікам Абвера. У 1941 годзе ўзначальваў ва ўправе акупаванага Смаленска бежанскі аддзел, памёр ад тыфу.

А загінулым гомельскім камунарам быў пастаўлены помнік — у скверы, які насіў імя «25 сакавіка». Дарэчы, «камунармі» яны былі названыя ўжо пасмяротна — ніякай камуны ў Гомелі не было. Але аналогіяй паслужыла расправа над удзельнікамі Парыжскай Камуны. Адсюль і «Віленская камунары» Максіма Гарэцкага. У 1929 годзе ў Гомелі пра тых падзеі быў зняты адзін з першых беларускіх мастацкіх фільмаў — «Гатэль «Савой».

Пагартаць лепшыя дзіцячыя кнігі і пакаштаваць печыва і напой ад Цёткі

Сёлета Прэмія Цёткі ператворыцца ў міні-фэст для дзяцей і дарослых.

6 красавіка з 12-й да 16-й гадзіны ў прасторы ОК16 можна будзе пагуляць і паразмаўляць, паглядзець спектакль і паслухаць музыку, пачаставацца печывам і напоем ад Цёткі. Таксама можна будзе пагартаць і набыць намінаваныя на прэмію кнігі ды іншыя дзіцячыя беларускамоўныя выданні. Уваход вольны.

Свята пройдзе ў межах Фестывалю інтэлектуальнай кнігі «Прадмова».

12:10 — 13:10 — дыскусія на тэму сучаснай беларускай дзіцячай ілюстрацыі (Кацярына Дубовік, Вольга Кузьміч, Павел Татарнікаў, мадэратарка Юля Цімафеева).

13:30 — 14:15 — спектакль «Мама Му паранілася» ад тэатры лялек «Лямцавая Батлейка» (партнёр «Будзьма беларусамі»).

14:30 — цырымонія ўганаравання лаўрэатаў Прэміі Цёткі.

15:00 — 16:50 — музычны сэт ад Эрыка Арлова-Шымкуса.

Цягам усяго міні-фэсту будуць адбывацца розныя

актыўнасці для дзяцей і не толькі: размалёўкі Піў.піў, майстар-клас ад лаўрэаткі 2018 года Лізаветы Лянкевіч, аздабленне пячэнек, гульня-віктарына і іншае.

Інфармацыя пра праграму міні-фэсту будзе абнаўляцца на старонцы падзеі ў Facebook, таксама за навінамі прэміі можна сачыць на сайце ciotka.by.

Прэмія ўручаецца ў дзвюх намінацыях: за найлепшы твор для дзяцей і падлеткаў і за найлепшае мастацкае афармленне. Кожны пераможца атрымае грашовую ўзнагароду, эквівалентную 2000 долараў.

Прэмія была заснаваная ў 2015 годзе Беларускім ПЭН-цэнтрам, фондам «Вяртанне» і Саюзам беларускіх пісьменнікаў. Папярэднія пераможцы прэміі: Надзея Ясмінска, аўтарка кнігі «Сем рукаў», і Кацярына Дубовік — яе ілюстратарка, а таксама Уладзімір Арлоў і Павел Татарнікаў з кнігай «Айчына: маляўнічая гісторыя. Ад Рагнеды да Касцюшкі», Валер Гапееў за кнігу «Мая мілая ведзьма» і Лізавета Лянкевіч за афармленне «Азбукі» Рыгора Барадуліна.

Паводле прэс-рэлізу

ЕГУ запрашае на летнія майстэрні

Адбудзецца III Летняя школа Еўрапейскага гуманітарнага ўніверсітэта.

У Вільні з 1 па 12 ліпеня пры падтрымцы дасведчаных настаўнікаў удзельнікі Летняй школы змогуць правяць сябе і свае здольнасці ў адной з шасці майстэрняў:

Тэатральная майстэрня Вольгі Палевіковай і Аляксандра Марчанкі.

• Майстэрня візуальнай спадчыны Сцяпана Стурэйкі і Касі Сырамолат.

• Майстэрня крэатыўнага пісьма Віктара Марціновіча і Ксеніі Шталенковай.

• Майстэрня графічнага малюнка Сяргея Сялецкага.

• Анімацыйная майстэрня Юліі Цітовай і Валентаса Ашкініса.

• Майстэрня англійскай мовы Людмілы Арцымавічэне.

Вынікам Летняй школы стане агульная адкрытая сесія 12 ліпеня, на якой слухачы кожнага з напрамкаў прадставяць свае індывідуальныя і калектыўныя творчыя праекты. Аўтары лепшых праектаў у рамках Летняй школы будуць узнагароджаныя дыпламамі 1, 2 ці 3 ступені, якія могуць быць дададзеныя ў партфоліа для ўдзелу ў конкурсе на атрыманне грантаў пры паступленні ў ЕГУ.

Удзел у Летняй школе платны, кошт розны для кожнай майстэрні. Удзельнікам афармляецца бясплатная віза на тэрмін правядзення Летняй школы ЕГУ.

Дэдлайн падачы заявак — 10 траўня.

Паводле adukacyja.info

БагатаДата

Вы ведалі, што ёсць Дзень дзяржаўнасці беларускай мовы? А пра міжнародны дзень бэкапа і Дзень супоў? Больш цікавостак у нашым аглядзе.

30 сакавіка

1689. Быў пакараны смерцю за атэізм філосаф родам з-пад Брэста Казімір Лышчынскі, аўтар трактату «Аб неіснаванні Бога». Спачатку яму адсеклі галаву, а потым спалілі. Рукапіс трактату быў таксама спалены. Да нас дайшлі толькі асобныя фрагменты твора, якія захаваліся ў матэрыялах судавага працэсу над Казімірам Лышчынскім. У вёсцы Малыя Шчытнікі Брэсцкага раёна да 300-годдзя пакарання Лышчынскага быў усталяваны памятны знак.

1964. У Мінску ў сям'і спевака філармоніі нарадзіўся Мікалай Халезін, журналіст, сцэнарыст, заснавальнік Беларускага свабоднага тэатра, які зарэгістраваны ў Лондане і пазіцыянуецца як падпольны.

31 сакавіка

Міжнародны дзень рэзервовага капівання (бэкапа).

1949. Нарадзіўся адзін з заснавальнікаў Таварыства беларускай мовы, біёлаг, галоўны рэдактар выдавецтва «Тэхналогія» Зміцер Санько.

1969. У Чыкага пайшоў з жыцця Мікола Шчаглоў-Куліковіч, беларускі кампазітар, адзін з арганізатараў у Мінску Тэатра оперы і балета Беларусі, дзеяч беларускага руху ў эміграцыі. На лібрэта Наталлі Арсенневай напісаў оперы «Лясное возера» і «Усяслаў Чарадзеі».

1 красавіка

Дзень смеху, або дзень дурня. А таксама Міжнародны дзень птушак.

1919. У Мінску нарадзілася жывапісец і графік Раіса Кудрэвіч. У 1999 годзе ўганараваная званнем «Народны мастак Беларусі».

2 красавіка

Міжнародны дзень дзіцячай кнігі. Адзначаецца ў дзень нараджэння вядомага пісьменніка-казачніка Ханса Хрысціана Андэрсена.

1949. У Лагойску нарадзіўся кампазітар, дырыжор, збіральнік беларускага фальклору Алесь Рашчынскі. Музычны кіраўнік ансамбля «Харошкі», квартэта «Купалінка», групы-капэлы аўтэнтчнага фальклору «Агмень». У верасні 2016 года ў Мінску пасля яго смерці быў створаны народны хор імя Алеся Рашчынскага.

3 красавіка

Дзень дзяржаўнасці беларускай мовы. Некаторыя прапануюць адзначаць такую дату. Нагода — прыняцце ў гэты дзень 1918 года пастановы Народнага камісарыяту БНР, якой беларуская мова абвешчалася дзяржаўнай і абавязковай для выкарыстання ў дакументах урадавых устаноў.

4 красавіка

1914. У вёсцы Паддзягцярыня Пухавіцкага раёна нарадзілася Алена Мазанік, савецкая выведніца, Герой Савецкага Саюза, непасрэдная выканаўца знішчэння ў ноч з 21 на 22 верасня 1943 года генеральнага камісара Беларусі Вільгельма

Кубэ. За некалькі месяцаў да ўчынення забойства яна ўладкавалася працаваць у дом, дзе жыла сям'я Кубэ, прыбіральшчыцай. Мазанік падклала бомбу пад ложка гаўляйтара. Да таго Алена Мазанік працавала афіцыянткай у казіно, там яе і знайшоў Кубэ, запрасіўшы ў абслугу свайго трохпавярховага дома ў Мінску. Міну Мазанік перадала падпольшчыца Марыя Осіпава.

Таксама існуе версія, што замах магла падрыхтаваць самі немцы — палітычныя апаненты Кубэ з СС, незадаволеныя тым, што той пратэставаў супраць жорсткіх метадаў акупацыі і крыху падтрымліваў беларускі нацыянальны рух. Ці, прынамсі, СС і СД магла ведаць пра падрыхтоўку замаху і не прадухіліць яго. Што да наступстваў ліквідацыі Кубэ, то, з аднаго боку, такім чынам Гітлеру далі моцную рэзанансную агляву, а з другога — у Мінску былі схопленыя і расстраляныя дзве тысячы жыхароў. Мазанік і Осіпава ўдалося вывесці ў Маскву.

1904. Нарадзіўся каталіцкі святар, пакутнік Юрый Кашыра. Памёр у лютым 1943 года ў выніку Росіцкай трагедыі. Яна адбылася ў вёсцы Росіца Верхнядзвінскага раёна. Фашысты праводзілі тут маштабную карную аперацыю. У касцёле мясцовых жыхароў сартавалі: каго адправіць на працы ў Германію, а каго — на знішчэнне. Кашыру загадалі блаславіць асуджаных да смерці і стаць у іншую калону. Але святар пайшоў да тых, каго адправілі ў апошні шлях, — на спаленне ў стайні. Усяго падчас карнай аперацыі ў Росіцы за некалькі дзён былі спаленыя некалькі тысяч чалавек.

5 красавіка

Нефармальны Міжнародны дзень супоў, які звяртае ўвагу на важнае месца ў харчаванні першых страваў, якія здаўна ў Беларусі называліся поліўкамі, — крупнік, граматка, халаднік, боршч, панцак...

Падрыхтаваў Павел Кірылаў

Новы Час

Агульнапалітычная штотыднёвая газета

novychas.by

Выдаецца з сакавіка 2002 г. (с) Новы Час
Галоўны рэдактар Колб Аксана Мікалаеўна
Намеснік рэдактара Пульша Сяргей Пятровіч
Стыль-рэдактар Пяроўская Святлана Віктараўна

ЗАРЭГІСТРАВАНА Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь. Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі № 206 ад 20 ліпеня 2009.

ЗАСНАВАЛЬНІК Мінская гарадская арганізацыя ГА ТБМ імя Ф.Скарыны.
Адрас: 220005, г. Мінск, вул. Румянцава, 13.
Тэл. (+375 17) 263 85 11.

ВЫДАВЕЦ Выдавецкае ўнітарнае прадпрыемства «Час навінаў». Пасведчанне ад 25.04.2014 г.

АДРАС РЕДАКЦЫІ І ВЫДАЎЦА
220113, г. Мінск, вул. Мележа, 1–1234.
Тэл. +375 17268-52-81; +375 29 625-57-51.
novychas@gmail.com; novychas.by
Падпісны індэкс 63279

НАДРУКАВАНА ў друкарні ТАА «Ролл-Прынт», г. Мінск, вул. Халмагорская, 59 А.
ЛП №02330/484 ад 16.02.2018. Замова №488

Падпісана да друку 29.03.2019. 8.00.
Наклад 2000 асобнікаў. Аб'ём 6 друк.
аркушаў. Кошт свабодны.

Рэдакцыя можа друкаваць артыкулы дзеля палемікі, не падзяляючы пазіцыі аўтараў. Пры выкарыстанні матэрыялаў газеты спасылка на «Новы Час» абавязковая. Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе мастацкія творы. Чытацкая пошта публікуецца паводле рэдакцыйных меркаванняў.